

**ÇÖZÜMLEMECİ FELSEFEDE DOĞRULUK ÖLÇÜTÜ
SORUNU: ALFRED JULES AYER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SARPER SERKAN AVCI

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
KASIM - 2019**

**ÇÖZÜMLEMECİ FELSEFEDE DOĞRULUK ÖLÇÜTÜ
SORUNU: ALFRED JULES AYER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SARPER SERKAN AVCI

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

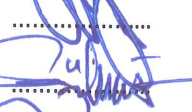

**FELSEFE
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Doç. Dr. Eray YAĞANAK**

**MERSİN
KASIM - 2019**

ONAY

Sarper Serkan AVCI tarafından Doç. Dr. Eray YAĞANAK danışmanlığında hazırlanan "Çözümlemeci Felsefede Doğruluk Ölçütü Sorunu: Alfred Jules Ayer" başlıklı çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Doç. Dr. Eray YAĞANAK	
Üye	Prof. Dr. Eyüp ERDOĞAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İsmail SERİN	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 28.11.2019 tarih ve 2019/39 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Yusuf Gürhan TOPÇU
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

20 Kasım 2019 / 20 November 2019

İmza / Signature

Sarper Serkan AVCI

ÖZET

Felsefede doğruluk ölçütü sorunu, bilginin; kaynağını, sınırını ve güvenilirliğini içeren epistemolojik bir sorundur. “Bir şeyin bilinmesinin ölçütü nedir?” olarak da formüle edilebilen bu sorunun tartışılmasında filozoflar, tek ölçütü öznel olan solipsizm tehlikesine düşmeden, “bilmenin” gerekçelerine doğruluk, gerçeklik ve algı bağlamında cevap aramıştır. 20. yüzyılda çözümleneci yöntemin gelişmesiyle tartışmalar, mantıksal-dilsel ilişkiler zemininde, kavram ve yargıların anlamı üzerine yoğunlaşır. Doğruluk ölçütü sorunu, ifadelerin anlamlılık ölçütü sorununa dönüşür. Bu aynı zamanda yeni felsefenin de merkez sorunudur. Dil felsefesi olarak da bilinen bu yeni felsefenin önemli isimlerden biri, hem deneysel ve çözümleneci felsefeyi benimsemesi hem de Viyana Çevresi ile yakın ilişki kurması bakımından A. J. Ayer’dir. Felsefeye mantık, matematik ve deneysel bilimlerin çerçevesinde işlev kazandırmaya çalışan Ayer, metafiziği ve değerler alanını dışarıda bırakmak suretiyle önermelerin doğruluğuna, görüngücülük üzerinden bir ölçüt önerir. Bu ölçüt, mantıkçı pozitivistin doğrulanabilirlik ölçütünün yenilenmiş halidir. Bu tezin amacı, bu önerinin felsefi dayanaklarını çözümlenmek, ilişkili olduğu kavramları, yargıları ve sorunları açıklamak, Ayer’in bulgularını incelemek ve onları eleştirel bir şekilde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Doğrulanabilirlik, Görüngücülük

Danışman: Doç. Dr. Eray YAĞANAK, Felsefe Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin

ABSTRACT

The problem of the criterion of truth in philosophy is an epistemological problem that includes the source, limit and reliability of knowledge. Discussing the question of “what is the criterion of knowing something?”, the philosophers sought answers to the reasons of “knowing” in the context of truth, reality and perception without falling into the danger of solipsism, the sole criterion of which is subjectivity. With the development of analytic method in the 20th century, discussions focused on the meaning of concepts and judgments on the basis of logical-linguistic relations. The problem of the criterion of truth becomes the problem of the criterion of meaningfulness of statements. This also becomes the central problem of the new philosophy. One of the prominent names of this new philosophy, also known as “philosophy of language”, is A. J. Ayer, who adopted experimental and analytical philosophy and established a close relationship with the Vienna Circle. By trying to give philosophy a function within the framework of logic, mathematics and experimental sciences, Ayer proposes a criterion on the accuracy of propositions by excluding the field of metaphysics and values. This criterion is a revision of the verifiability criterion of logical positivism. The aim of this thesis is to analyze the philosophical basis of this proposal, to explain the related concepts, judgments and problems, to examine Ayer's findings and to critically evaluate them.

Keywords: Knowledge, Verifiability, Phenomenalism

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Eray YAĞANAK, Department of Philosophy, The University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Felsefe ile yürümek düşüncenin biçimlendiği yere doğru gitmek demektir. Bilinenden bilinmeyene doğru olan bu yolculuktaki her adım, bir öncekiyle kurduğu mantıksal bağ içinde karanlığı aydınlatır. Bırakılan her bir ayak izinde başka kişilerden de izlerin görülmesi yalnız yürünmediğini gösterir. Yola çıkmak cesaret ister. Bana düşünceleriyle bu cesareti veren ve eylemleriyle yürümemi sağlayan çok kıymetli danışmanım Doç. Dr. Eray YAĞANAK hocama teşekkürü bir borç bilirim. Emegini, yaşadığım sürece çalışmalarımda ödemeye çalışacağıma söz veririm. Bununla beraber gerçeğe yaptığım yolculukta bilgi ve tecrübesiyle bana kılavuz olan ikinci danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İsmail SERİN hocama, çalışmama jürilik ederek değerli düşüncelerini paylaşan Prof. Dr. Eyüp ERDOĞAN hocama, akademik hayatımda emeği geçen Mersin Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi felsefe bölümü hocalarıma, başta Haydar Sinan KOLUAÇIK olmak üzere Orta Öğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan felsefe komisyonundaki arkadaşlarıma, beni dünyaya getiren anneme, aydın düşünceleriyle eğitimime vesile olan rahmetlik babama, desteğini hep hissettiğim abime ve özellikle hem akademik çalışmalarına destek olan hem de sevgisiyle beni mutlu eden eşim Rukiye GÜNDOĞDU AVCI"ya ve varlığıyla her şeyden daha özel olan canım kızıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. DÜŞÜNSEL ARKA PLAN	4
2.1. Locke, Berkeley ve Hume'un Doğruluk Çözümlenmeleri	4
2.2. Viyana Çevresi'nin Doğruluk Çözümlenmesi	13
2.3. Russell ve Doğruluk Çözümlenmesi	27
3. AYER'İN DOĞRULUK ÇÖZÜMLEMESİ	33
3.1. Doğruluğun Tanımı	33
3.2. Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu	46
3.3. Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu	56
4. AYER'İN BULGULARI	71
4.1. Metafizik Eleştirisi	71
4.2. Deneysel Bilginin Doğası	76
4.3. Törebilim ve Tanrıbilim Eleştirisi	89
5. SONUÇ	100
KAYNAKLAR	103
ÖZGEÇMİŞ	105

1. GİRİŞ

20. yüzyılın öne çıkan felsefi akımlarından biri olan çözümlemeci felsefe, dilsel ifadelerin mantıksal ilişkilerini kavramsal temelde ele alır. Çözümlemeci düşünürler, ifadeleri çözümlemek suretiyle onların doğruluk değerini sorgular. Geleneksel felsefedeki çoğu tartışmayı gereksiz bulurlar ve onları anlamsal olarak bulanık görürler. "Ruh var mıdır?" gibi bir soru üzerine gelişen bir tartışmayı, "ruh" teriminin anlamı üzerinden ele alırlar ve ona yönelik yargıları analiz ederler. Bu düşünürler söz konusu tartışmaları, dilsel –mantıksal temelde açık, daha açık hâle getirmeye çalışırlar.

Sıradan bir konuşmada ya da derin bir tartışmada öncelikle beklenen şey, öne sürülen ifadelerin doğruluğu noktasındadır. Yalnız burada; "ifadelerin doğruluğu ne demektir?", "onların doğruluğunu hangi unsurlar belirler?", "bunun bir yöntemi var mıdır?", "doğru ve yanlış nedir?" gibi doğruluğun doğasına yönelik temel sorunlar bulunur. Felsefede bu sorunları, önermeler üzerinden dilin yapısı ve mantıksal işlevinde ele alan anlayış çözümlemeci felsefedir. Bu anlayış açısından önermelerin doğruluk değerlerinin sorgulanması, aynı zamanda dilsel önermelerin çözümlenmesi sorunudur.

Duygu ve düşüncenin sözel ve sembolik ifadeleri için kullanılan dilsel önermeler, sadece yapılarının açığa çıkarılması için değil, argümanların temellendirilmesi ve açıklanması açısından da çözümlenir. Diğer bir deyişle çözümleme; argümanın kavram ve yargılarından oluşan önermesel bilginin doğruluğunun kanıtlanması için gereklidir. O halde mantıksal analizlerde dil, doğruluğun taşıyıcısı olarak düşünülmüş ve doğruluğa ölçüt de çözümleme yönteminde aranmıştır.

Kuruluşu itibariyle Gottlob Frege, Bertrand Russell, George Moore ve Ludwig Wittgenstein'in gibi filozofların öne çıktığı çözümlemeci felsefenin; mantık, matematik, bilim gibi ana çalışma alanları vardır. Bünyesinde yeni akımlar oluşturan bu felsefenin erken dönemi açısından itici gücü, daha çok metafizik ifadelerin anlamsızlığı üzerinde duran Viyana Çevresi'dir. Söz konusu düşünürlerin ortak özelliği, dilsel ifadelerin doğruluğunu sistemsal olarak çözümleme girişimleridir.

Doğruluğun çözümlenmesi noktasında çözümlemeci felsefenin uğraştığı ölçüt sorunu, bilginin doğası açısından felsefenin doğuşuna kadar geriye götürülebilir. Bilgide kesinlik tartışmalarının felsefe tarihinde belirginleştiği dönem İlk Çağ felsefesidir. Platon'un özellikle Theaitetos, Phaidon ve Menon diyaloglarında geçen bilginin doğasına ilişkin görüşleri, tartışmanın ana hatlarını oluşturur. Bununla beraber Aristoteles'in mantık görüşleri de tartışmanın önermesel temelde ele alınmasını sağlamıştır.

Felsefede, önermesel bilginin doğruluğu tartışmalarının 16. ve 17. yüzyılda hız kazandığı görülür çünkü bilimde meydana gelen köklü gelişmelerin bir nedeni de bilgide kesinlik arayışıdır.

Doğa olayları üzerine Kopernik, Galileo, Kepler ve Newton'ın yapmış olduğu açıklamalar, matematik ve fizik alanlarına dayanır. Yönelindikleri doğa olgusal içerikli, üzerinde deney ve gözlem yapılabilen ve aklın ilkelerine ters düşmeyen yapıdadır. Akılcılar ve deneyciler bilimin bu bakışıyla uzlaşa içindedir. Onların ayrımı daha çok görünen olayların arkasında görünmeyenin olup olmadığı ekseninde, bilgiye verilecek rol ile alakalıdır. Bu açıdan Descartes ve Leibniz gibi akılcı filozoflar metafiziği olanaklı kılarken Locke ve Hume gibi deneyci filozoflar ise reddediş noktasında görüş bildirmiştir. Dolayısıyla önermelerin doğruluk problemi, sadece önerme ile sınırlanmamış, aynı zamanda metafizik açısından da kendine yer bulmuştur. Bu buluş, doğruluğun ölçütü tartışmalarını da alevlendirmiştir.

Sonraki çağlarda bilimsel yonteme olan ilgideki artış, önermelerin doğruluğu problemine olan bakışı değiştirmiştir. Sembolik mantığın kurulmasıyla problem, dilsel olarak düşünülmüş ve dilsel ifadelerin doğrulanabilirliği noktasında ölçüt sorunu olarak da görülmüştür. Doğrulanabilir ifadeler, önerme olarak kabul edilmiş ve olgusal gözlem alanıyla sınırla hâle getirilmiştir. Doğrulanabilirlik, dilsel ifadenin anlamlılığını belirleyen yeni bir deneyci bakışın ürünü olmuştur. Bu bakış, doğrulanamayan diğer ifadeleri anlamsız olarak görmüş ve onların çoğunu metafiziksel söylemler olarak belirlemiştir. Zamanla bu ortak söylem, çözümlemeci geleneğe sahip mantıkçı pozitivism anlayışının doğmasına neden olmuştur. Bu anlayışa göre mutlak, aşkın varlıklar gibi ifadeler metafiziksel ve felsefe gerçek bir bilgi dalı olacaksa bundan kurtulması gerekir (Ayer, 1959: 10). Mantıkçı pozitivistler, mantıksal ve dilsel analizi, önermelerin doğruluğa ölçüt olarak sunmuşlardır. Kısa bir sürede hızla yayılan düşünceleri birçok düşünürün ilgisini çekmiştir. Ayer, hareketin Biritanya'da yayılmasına vesile olması ve onu geliştirmesiyle diğer düşünürler arasında öne çıkmıştır.

Ayer, kabul ettiği felsefi görüşün deneyciliğin bir biçimi olduğunu belirtir çünkü olgusal içerikli önermelerin duyu deneyimine dayandırılmasında metafizikten kaçınması gerektiği görüşündedir (Ayer, 1998: 49). Metafizik öğretinin, zihnin sezgiye dayalı ve duyu yoluyla ulaşılamayan bir dünyayı savunduğunu ileri sürer (Ayer,1998: 111). Metafiziğin bu belirleniminin anlamsız olduğunu düşünür. Ona göre deneyciliğin, akılcılığın aksine duyular üstü durumu kabul etmediği açıktır.

Ayer, deneyime tabi olmayan önsel bilgide akılcıların yanıldıkları kanısındadır. Bununla beraber deneycilerin, eksik veya hatalı açıklamalarını eleştirmekten de geri kalmamıştır (Ayer, 1998: 112). Bu karşı çıkışıyla Ayer, zorunlu olarak geçerli olduğunu düşündüğü a priori önermelerin varlığını, akılcılıktaki kurgusal akıl doğrularının varlığını yadsıyarak kabul eder. O, böylece metafiziği reddedişinin zorunlu bilgileri dışlamadığını savunur.

Görüşlerini görüngücülük anlayışı içinde temellendiren Ayer, bireşimli/sentetik önermelerin doğruluğu için dilsel ifadelerini, duyu-içeriklerinin terimsel diline indirgemeyi önerir. Bu işlemin ilkelerini, doğrulanabilirlik ölçütü olarak sunar. Böylelikle çözümlemeci felsefe

içinde deneycilik ile uyuşan bir doğruluk ölçütü geliştirmiş olur. Ayer bu ölçütü, kendisinden öncekilerinin çıkmazlarını düşünerek geliştirir. Bu açıdan söz konusu soruna yönelik görüşlerin anlaşılması adına, buna kapsamlı bir eleştiri veren Ayer'in doğruluk çözümlemesine bakılması gerekir. Dolayısıyla "Dil, Doğruluk ve Mantık" eserinin incelenmesi yerinde olacaktır.

Bu tez; çözümlemeci felsefenin doğruluk ölçütünü Ayer üzerinden serimleyen, bu konuda oluşan görüşlere Ayer'in eleştirel yaklaşımını açıklayan, bunlara dayanarak doğruluk ölçütüne Ayer'in cevabını içeren, onun yöntemini analiz eden ve değerlendiren bir yapıya ve işleve sahiptir.

Tezin amaçları düşünüldüğünde ilk olarak Ayer'in düşünsel arka planına bakılması gerekir. Bu durum gözetilerek tezin ilk bölümü olan "Düşünsel Arka Plan" başlığında; öncelikle "Locke, Berkeley ve Hume'un Doğruluk Çözümlemeleri", ardından "Viyana Çevresi'nin Doğruluk Çözümlemesi" ve son olarak da "Russell ve Doğruluk Çözümlemesi" alt başlıkları açılmıştır. Dolayısıyla tezin teorik alt yapısı kurulmaya çalışılmıştır.

Tüm bu dayanaklar çerçevesinde Ayer'in, mantıkçı pozitivistin temel görüşü olan doğrulanabilirlik ölçütünü benimsediği ve ölçüte yönelik açıklamaları eleştirerek onu geliştirmeye çalıştığı görülür. Bu, aynı zamanda onun doğruluğu çözümleme girişimidir. Doğruluğun kaynağında algı sorunuyla uğraşan Ayer, kapsamında ise bilgiye yönelir. Tezin ikinci bölümü olan "Ayer'in Doğruluk Çözümlemesi" başlığında; ilk olarak "Doğruluğun Tanımı" devamında iki ana sorunu kapsayan "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" ve "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" alt başlıkları açılarak Ayer'in görüşleri hem açıklanmaya hem de eleştirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan eleştiriler çerçevesinde "Ayer'in Bulguları" başlığında, tezin üçüncü bölümü açılmıştır. Burada; "Metafizik Eleştirisi", "Deneysel Bilginin Doğası" ve "Törebilim ve Tanrıbilim Eleştirisi" alt başlıklarında Ayer'in hem genel belirlenimleri incelenmiş hem de görüşleri eleştirilmiştir.

Tezin sonuç bölümünde ise tezin konusu üzerine yapılan açıklamalar, tartışmalar ve eleştiriler değerlendirilerek Ayer'in, çözümlemeci felsefe altında, önermelerin doğruluk ölçütü sorununa, doğrulanabilirlik ölçütü çerçevesinde, getirdiği görüşler değerlendirilmiştir.

2. DÜŞÜNSEL ARKA PLAN

Bir filozofun tarihsel arka planı, onun görüşlerinin temel dayanaklarını anlamak açısından önemlidir. Görüşleri, dününün ve bugününün düşünsel zenginliğinin eşsiz bir yorumudur. Özellikle yeni bir felsefi döneme geçiş aşamasında olan filozofun, diğerleri hakkında söyleyecek çok sözü vardır. Bu aynı zamanda diğerlerinin de sözüdür. Bu açıdan dil felsefesinin oluşumunda iki kıta felsefesinden faydalanan Ayer'in, arka planının aydınlatılması adına bu bölümde J. Locke, G. Berkeley, D. Hume, E. Mach, M. Schlick, R. Carnap, L. Wittgenstein ve B. Russell'in doğruluk çözümlmelerine bakmak gerekir.

2.1. Locke, Hume ve Berkeley'in Doğruluk Çözümlmeleri

Deneycilik açısından Ayer'in felsefi görüşlerinin temellerinde Locke, Berkeley ve Hume'un doğruluk ile ilgili görüşleri yer alır. Locke'in doğruluk görüşlerinin, başta Descartes olmak üzere kesin bilginin kaynağı yönünde fikir belirten akılcı düşünürlerin eleştirisi altında geliştiği söylenebilir. Ayrıca Locke sonrası tüm deneyci düşünürler akılcılığı eleştirmiştir. Eleştirilerinin odağında genellikle Descartes bulunur. Bu açıdan Descartes'in doğruluk kuramına kısaca değinmek konunun kavranması için faydalı olacaktır.

Descartes, dünyanın şifreli bir yazıyla yazıldığını ve şifreyi çözen anahtarında matematik olduğunu dile getirir (1997: 1). Bu sözlerinin arka planına bakıldığında, Rönesans'ın getirdiği yeniliklerle beraber 17. yüzyılda matematik ve geometrik aksiyomların cezbedici etkisi görülür. Başta Descartes olmak üzere akılcılar, kesin bilginin doğuştan akla dayandığını ve bir dış dünyaya ihtiyaç duyulmadan doğrulanabilir olduğunu savunur. Descartes bunu şüphe yöntemiyle arar. Kesinliği doğrulanabilir olan önermesel bilgilere ulaşmak ister. Böylece o, hem bu kesin nitelikteki önermesel bilgilere dayanıp yeni doğru bilgiler türetmek hem de karşılaştığı bilgilerin doğruluğunu denetleyebilmek amacındadır. Bu açıdan Descartes, kendisinden şüphe duyulmayacak açık-seçik bilgileri yöntemsel olarak araştırma işine girişmiştir. Belirlediği yöntem sayesinde şüphenin ortadan kalkacağını bildirmiştir.¹

---

¹Descartes yöntemini dört aşamalı olarak sunmuştur.

Birincisi, doğruluğunu apaçık olarak bilmediğim hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek: yani aceleyle yargıya varmaktan ve önyargılara saplanmaktan dikkatle kaçınmak ve vardığım yargılarda, ancak kendilerinden şüphe edilemeyecek derecede açık ve seçik olarak kavradığım şeylere yer vermektir.

İkincisi, inceleyeceğim güçlükleri daha iyi çözümlemek için her birini, mümkün olduğu ve gerektiği kadar bölümlere ayırmaktır.

Üçüncüsü, en basit ve anlaşılması en kolay şeylerden başlayarak, tıpkı bir merdivenden basamak basamak çıkar gibi, en bileşik şeylerin bilgisine yavaş yavaş yükselmek için - hatta doğal olarak, birbirleri ardınca sıralanmayan şeyler arasında bile bir sıra bulunduğunu varsayarak - düşüncelerimi bir sıraya göre yürütmektir.

Descartes, duyu verilerinin güvenilir olmadığından hareket ederek şüphe duymayı kendi varlığında dener. "Düşünüyorum o halde varım" önermesiyle apaçık bir bilgiye ulaştığını duyurur. Neticede bazı zorunlu önermesel bilgilerin var olduğunu ve bunların akla doğuştan geldiğini ileri sürer. Nasıl ki yıldızlar küçük görünse bile onların akıl ile büyük olduğu biliniyorsa kesin bilgide akla dayanır (Descartes, 1984: 38-39). Descartes, akla dayanmayan duyuşal bilginin güvenilir olmamasını, Platon'da olduğu gibi dış dünyanın gerçek dışı olarak temellendirilmesine bağlamaz. O, fiziksel nesne ve olayların/fiziksel şeylerin gerçekliğini kabul eder ve Tanrı'nın bu bilgiyi insanların aklına koyduğunu belirterek temellendirir.

Descartes, doğuştancılığın en güçlü argümanlarına dayanak olarak sunduğu matematiksel bilgilerinden de şüphe etmiştir. Yalnız bu şüphe ediş, matematiğin kesinliği vermesi yönünde değil, onu kullanan kişilerin hatalı akıl yürütmeler sonucunda oluşturdukları bilgilerin ihtimali üzerinedir (Descartes, 1997: 27). Düşünüşleri sonucunda matematikten şüphe edilmemesi gerektiği kanısına varan Descartes, duyuşal yoluyla da olsa bir şey açık-seçik kavrayıştaysa ondan şüphe etmekten vazgeçeceğini belirtmiştir (1997: 47).

Descartes'ın sisteminin metafiziksel olduğunu belirten Ayer, matematiğin kesinliğine dayanarak onun tündengimsel akıl yürütme yaptığını savunur (1998: 24). Her ne kadar Descartes, doğuştan bilgileri savunsa da açtığı düşünsel yolun eleştirisi Ayer felsefesinin oluşumu için önemlidir. Deneyciliğin, Locke'ın genel olarak akılcılığa özelde ise Descartes'a yönelik eleştirisi sayesinde gelişim gösterdiği düşünülecek olursa bu eleştirinin, çeşitli felsefelere dönüşerek Ayer'e kadar uzandığı görülebilir.

Ayer, Locke'ın metafiziğe dayalı bir felsefenin aksine çözümlemeli bir felsefe yaptığını belirtir. Nasıl ki felsefenin doğası üzerine kendisinin yapmış olduğu çalışmanın çözümlemeci tarzda değerlendiriliyorsa Locke'ın, "İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme" adlı eserinin de aynı şekilde değerlendirilmesi gerektiğini iddia eder (Ayer, 1998: 30). Bu idianın altında Locke'ın, doğuştancılık argümanını çözümlemesi ve onu temel bileşenlerine ayırdıktan sonra eldeki verileri değerlendirerek kendi argümanını inşa etmesi yatar.

Descartes, bilginin elde edilmesi noktasında fikirlerin insanda doğuştan bulunduğunu savunmasına karşı Locke, probleme farklı bir açıdan yaklaşmış ve deneyimi öne sürmüştür. Bu açıdan bilginin nasıl elde edildiğinin gösterilmesi durumunda doğuştancılığa gerek kalınmayacağını belirtir ve Descartes'ı eleştirir (Locke, 2013: 71). Onun bilgi görüşlerinin analizini yapar. Öncelikle onun doğuştancılık fikrinin neden kabul gördüğünü sorgular. Bu fikrin, insanın anlığına doğuştan kazanmış bir takım ilkelere yönelik genel bir kanı olduğu sonucuna varır. Descartes'ın görüşünü, çocukların öğrenmesi üzerinden örnekleyerek eleştirir (Locke,

---

Sonuncusu ise, hiçbir şeyi atlamadığımdan emin olmak için, her yanda eksiksiz sayımlar ve genel kontroller yapmaktı (Descartes, 1984: 21-22).

2013: 91).² Çocukların, bir bilgiyi öğrenmeden zorunlu olarak önceden bildiklerine yönelik bir belirtinin olmadığını ileri sürer.

Locke, "bir şey ne ise odur.", "aynı şeyin hem olması hem olmaması imkânsızdır." gibi mantık ilkelerinin aslında genel bir uzlaşma yoluyla kabul edildiğini ancak bu uzlaşmaya dayanarak onların kesin sayılmasının öncelikle mantığa aykırı düşeceğini ifade eder (2013: 73). Ona göre kesinlik, çoğunluğun kabulü dışındadır. Aynı şekilde ahlakın önermelerinin de doğuştan olduğu söyleneceğine göre bu da mantıksızdır. Ahlak kurallarının kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değiştiği aşikârdır. Her şeyden önce Locke, eğer bilgiler akla dayalı doğuştansa onların keşfedilebilmesi için yine akla ihtiyaç duyulmasını çelişki olarak değerlendirir (2013: 75).

İnsanın doğuştan bir bilgi sahibi olmadığını (tabula rasa) söyleyen Locke, bilginin nereden edinildiği sorusuna cevap olarak deneyimi işaret eder. Ona göre insan bilgisi ilk olarak nesneye ilişkin deneyime dayanır. Duyular, duyumsayacağı nesne ile ilişkiye geçtiğinde bu nesnelere, çeşitli şekilde onları etkiler ve algılanmış verileri zihne iletir. Locke'a göre deneyim, dış ve iç duyuma bağlı olarak gerçekleşir. Dış duyum, deneyime konu olan nesnelere izlerini zihne iletir. İç duyum ise bu verilerin işlenmesi sırasındaki zihinsel faaliyetlerdir. Ona göre insan, dış duyumla kendi dışındaki varlıkları, iç duyumla da kendi ruhundaki faaliyetleri kavrar. İki duyumun çalışmasının ürünü olan şey ise idedir. Locke göre insan zihninde deneyimden gelmeyen hiçbir ide bulunmaz. O, ide kavramıyla zihnin düşünme esnasında kendisine konu edildiği nesneyi anlar. Önermelerin oluşumu iç-dış duyunun akışına bağlıdır ve doğruluk, önermenin ileri sürdüğü savın duyularla olan tutarlılığındadır.

Basit ve birleşik olmak üzere iki tür ide olduğunu belirten Locke, bilgilerin yapısında bunların bulunduğunu ve basit idelerin iç ve dış duyum sayesinde zihne sunulduğunu belirtir. Önceleri pasif olan zihin birleşik ideler üretmeye devam ettikçe aktifleşir. Bilgileri oluşturan bu idelerdir. İdeler, duyuların zihinsel tasarımıdır.

Locke, varlıkları birinci ve ikinci nitelikler bakımından ikiye ayırır. Birinci nitelikler, varlıkların temel özellikleridir ve her durumda onlarla beraberdir. İkinci nitelikler ise varlıklara algılayan tarafından eklenen ses, koku, tat gibi özelliklerdir. İkinci nitelikler birincilerine bağlıdır ve aslında sadece birinciler vardır. İkinciler, birincilerin algılayanın duyularını etkilemeleri sonucunda oluşur. Algılayan sadece ikinci nitelikleri bilebilir. Diğer deyişle dış dünyada var olan varlıkların sadece ikincil nitelikleri bilinebilir, onların birincil niteliklerin bilinme durumu

---

²Locke'in çocuklar üzerine oluşturduğu argüman şu şekildedir: "İdeler, özellikle İlkelerle ilişkili olanlar, çocuklarla doğmaz. Yeni doğmuş çocukları dikkatle incelersek, onların dünyaya birtakım idelerle geldiklerini düşünmek için bir neden görmeyiz. Çünkü belki de dünyaya doğarken duyulanmış olabilecekleri açlık, sıcaklık ve kimi acı ideleri dışında, çocuklarda yerleşmiş bir idenin, özellikle de doğuştan ideler diye kabul edilen evrensel önermeleri oluşturan terimlerin karşılığı olan idelerin en ufak bir görüntüsü yoktur. Daha sonra, idelerin onların zihnine adım adım nasıl girdiği ve deneysel yollarla çıkan şeylerin gözleminin onlara sağladığından ne daha çok ne de daha başka bir şey kazanmadıkları algılanabilir; bu da zihne başlangıçta kazınmış yazılar bulunmadığına bizi inandırmaya yetebilir" (Locke, 2013: 91).

mümkün değildir. Locke'ın bu görüşü, dış dünya sorunu doğurmuştur. Dış dünya sorunu, fiziksel şeylerin varlığının zihinden bağımsız olup olmadığı üzerine şekillenir.³ Ayer'e göre Locke, farklı duyu idelerinin tek bir varlığa ilişkin olduğunu ve birincil niteliklerle bağıntılı olduğunu düşünmüştür (1998: 30). Ayer, böylesi bir nitelik ayırımına gitmekten ziyade fiziksel şeylerin görüntüsünü duyu-deneyi sırasında onların duyu-içerikleri olarak sunar.

Locke, birinci ve ikinci nitelikler ayırımından hareketle varlıklara verilen isimlerin insanın zihninden bağımsız olmadığı sonucuna varmıştır. Önergeler ve kavramların kullanımı noktasında ise onların kötü kullanımı yüzünden anlamlarında karmaşıklık olduğu düşüncesini ileri sürmüştür ve standart açıklamaların gerçek anlamı maskeleydiğini düşünmektedir (Ayers, 1991: 199). Onun dilin kötüye kullanımı noktasındaki görüşleri, Ayer ve mantıkçı pozitivistleri etkilemiştir. Önergeler ve kavramların çözümlenmeleri yapılmaya ve onların doğrulukları için ölçütler oluşturulmaya gidilmiştir. Bunun Ayer felsefesindeki yansıması anlamsal önerme temelinde doğrulanabilirlik ölçütüdür. Bu aynı zamanda doğruluk kuramının iskeletini de oluşturur. Ayer, felsefenin amacının ve yönteminin olması gerektiği fikrindedir ve önermelerin anlamlı olması gerektiğini ileri sürmüştür (1998: 11).

Locke'ın dış dünya problemi çözümsüz durur. Onun, varlıkların kendinde özellikleri olan birinci niteliklerin insan zihni tarafından bilinmiyor oluşu, fiziksel şeylerin tam olarak bilinemeyeceği fikrini doğurur. O, bu görüşleriyle etkileşim birbirlerinden farklı felsefelerin oluşmasının önünü açmıştır. Bu açıdan Berkeley, zihinden ayrı bir yerde fiziksel şeyleri kabul etmeyen bir felsefe geliştirmiştir. Berkeley bu tavrı nedeniyle deneycilikten uzak bir felsefe yaptığı yargısıyla karşı karşıya da kalmıştır. Aslında Ayer'e göre Berkeley deneyci bir düşünürdür ve çözümleneci felsefenin örneklerine sahiptir. Dolayısıyla Ayer, Berkeley içinde metafizikçi demenin uygun olmadığını, onun fiziksel şeylerin gerçekliğini kabul ettiğini belirtir. Berkeley, onların varlığını algıya bağlamıştır. Ona göre var olmak algılanmış olmayı gerektirir. Algıdan kastı, duyumsanan şeylerin zihinsel farkındalığıdır.

Berkeley, fiziksel şeylerin çözümlenmesi noktasında Locke'ı hatalı görür. Ayer'e göre Berkeley'in görüşlerinden farklı idelerin duyumsanması noktasında onların birbirleriyle bağıntılı olduğu sonu çıkar ve Locke'ın görüşü gibi onlar bilinemez bir niteliği işaret etmez. Ayer'e göre Berkeley bu konu da haklıdır (1998: 30). Ancak Berkeley'in hatası, "duyuma dolaysız verilenin zorunlu olarak zihinsel olduğunu kabul etme"sidir ve Locke'ın ki ise "ide sözcüğünü duyuşal olarak verilenin bir ögesini belirtmek üzere" kullanmasıdır (1998: 30). Ayer ide sözcüğü yerine duyu-içeriği sözcüğünü önererek onu, dış duyunun yanın da iç duyunun da "dolaysız verileni göstermek üzere" kullanacağını ifade eder ve fiziksel şeylerle ideler ile arasındaki bağıntıyı tam olarak doğru kavramasa da Berkeley'in, fiziksel şeyleri "duyu-içerikleri terimleriyle

---

³Bu konuda Ayer'in görüşleri için bakınız tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" başlığı.

tanımlanması gerektiğini bulduğunu” belirtir (Ayer, 1998: 30-31). Bunun Ayer için anlamı dış dünyanın varlığı üzerine şekillenen önermelerin doğruluğu sorununa algı temelinde yaklaşan görüngücülük kuramının, hangi şekilde doğru olduğunu ortaya koymaktır. Ayer, fiziksel nesne veya olayları savlayan önermeleri duyu-içeriği terimlerine indirgeyerek, fiziksel şeylerin duyu-içerikleri üzerinden tanımlanması gerektiğini önermektedir. Bu öneri görüngücülük için yeni bir yoldur. Bu noktada Ayer felsefesi üzerinde Berkeley yoğun bir etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca Ayer, Locke’ın fiziksel şeylerde ikincil özellik aramasıyla belirgin hale gelen algı sorununda onun fikirlerinin değerini yetirdiğini Berkeley’in ise özellikle özbenlik sorununu⁴ göremediğini belirtir (Ayer, 1998: 102-103).

Berkeley, doğrudan bilinen her şeyin aslında zihinde olan idelerden başka bir şey olmadığını ileri sürer ve üzerine düşündüğü nesnelere açık şekilde bildiğini ifade eder. O; bir fikrin bileşik fikre dâhil edilmesinin gerekli olmadığını, asıl olanın insanın zihninde kendi algı içerikleri olduğunu ve fikirlerin algıdan bağımsız saf bir şekilde düşünülmesinin akılcılar tarafından başarılmadığını belirtir (Berkeley, 1998: 102). Berkeley bu görüşüyle nesnelere ait genel ifadelerin olduğu yönündeki fikri eleştirmiştir. O, soyut tasarımın mümkün olmadığını olsa söylenen şeyin benzerlerini temsil ettiğini düşünür. Onda, duyumdan sıyrılmanın imkânsız olduğu söylenebilir. Ayer’e göre Berkeley, “ağaç, taş, evler gibi şeylerin doğrudan algılanabildiklerini” savunmanın sağduyuya uygun olduğunu düşünür (1984: 10). Bu deneyimleme ancak tek bir özneye ait olabilir ve çoğul öznelere mümkün değildir. Algılananın nesne olduğunun söylenebilmesi için farklı öznelere tarafından da algılanması gerekir (Ayer, 1984: 10).

Var oluşun algılanmaya dayandırılması, algının dışında başka bir varlığın olamayacağı anlamına da gelir. Berkeley için hiç kimse algılamazsa bile fiziksel şeyleri algılayan bir Tanrı vardır. Bu açıdan onlar hakkında, öznenin algısı dışında var olmadıklarının söylenmesi anlamsızdır. Berkeley için Tanrı’nın varlığına dayanan bu argüman, Ayer için kabul edilebilir değildir çünkü “Tanrı vardır” önermesi değer yüklü bir önermedir ve onların doğru ya da yanlışlığı duyu-içerikleriyle ifade edilemez.⁵ Ayer, Newton fiziğinin etkisinde deizmin öne çıktığı kaygısıyla Berkeley’nin, Tanrı’nın faal olduğu bir evren tasarladığını düşünür (Ayer, 2002: 31). İnsanın algısı dışında Tanrı’nın algısını kabul ederek bu problemin üstesinden gelmeye çalışır. Bu noktada metafiziğin kavramlarına başvurması bakımından Berkeley, Ayer tarafından eleştirilir. Ayer, fiziksel şeylerin varlığını işaret eden anlamlı önermelerin olduğu fikrindedir (1998, s. 116). Onda bu anlamlılık inançsal önermelere dayanmaz.

---

⁴Bu sorun algı temelinde tözsel ben kavramına dayanır.

⁵Bu konu için bakınız tezin “Törebilim ve Tanrıbilim Eleştirisi” başlığı.

Ayer, Berkeley'nin doğruluk çözümlemesinin Locke'ı çürüttüğü biçimde Hume'un doğruluk çözümlemesinin de Berkeley'kini çürüttüğünü düşünür. Berkeley'nin fiziksel şeyleri Newton fiziğinde düşünülenin dışında tuttuğunu ama akla dokunmadığını belirten Ayer, Hume'un şüpheciliğinin bunu kapsadığını dile getirir. Gerek Locke gerek Berkeley olsun felsefelerinde nedensellik kavramını dayanak almalarına karşın Hume'un nedenselliği derinden sarsması, Ayer için onların felsefelerinde bulunan olumsuzlukların Hume tarafından çürütülmesidir (Ayer, 2002: 31). Bu, Ayer için önemli bir açıklamadır çünkü o, Hume'un eliyle Locke ve Berkeley'i eleştirmiş ve ileride daha net olarak görüleceği gibi deneyciliği doğrulanabilirlik felsefesiyle bağdaştırmıştır.

18. yüzyıl deneyci felsefesinde Ayer üzerinde en büyük etkiyi bırakan filozof Hume'dur. Hume'dan daha fazla etkilenmesinin temel nedenleri arasında metafiziği reddeden eleştirel bir felsefe gütmesi ki bu onun çözümlemeci bir felsefe yaptığını da gösterir, nedensellik görüşü ve tümevarım düşüncesinde olasılığı savunması sayılabilir.

Hume, eleştirisine başlarken tüm algıları izlenim ve ide olarak ikiye ayırır. İzlenimler, duyum kaynaklıdır ve zihne güçlü bir canlılıkla girer. İdeler ise izlenimlerin soluk kopyasıdır, zihindedir ve düşünmeyi gerçekleştirir (Hume, 2009: 17). Hume için örneklemek gerekirse bir üzümün tadına bakmak, o tadın duyumsanması olduğu için izlenime bağlıyken bir salkım üzümü tabakta hayal etmek ise ideye bağlıdır. İzlenim olmazsa ide de var olamaz. Yani deneyimlenmeyen üzümün hayali de olmaz. Ünlü nedensellik eleştirisini bu algı ayırımının üzerine temellendirmiştir. Nedenselliğe geçmeden önce onun algı konusundaki görüşlerinin Ayer'in görüngücülük fikirlerini etkilediğinden bahsetmek gerekir çünkü bu hem Hume'un Ayer üzerindeki etkisini göstermesi hem de onun doğruluk çözümlemesindeki nedensellik görüşlerinin anlaşılması bakımından önemlidir.

Ayer, algı sorununa çözüm olarak sunduğu yeni görüngücülük görüşünün çoğu noktadan Hume'un düşünceleriyle uyduğunu belirtir (1998: 103). Ayer'e göre metafiziği reddeden Hume, tözsel ben kavramını gözlemlenemez olduğu için kabul etmemiştir. Ona göre Hume, kendine yöneldiği her durumda bir veya daha fazla algıyla baş başa kaldığını belirtmektedir (Ayer, 1998: 103). Dolayısıyla Hume'un tek gözlemlendiği algılarından başkası olmadığına göre tözsel bir benin kendiliğinde olması onun açısından mümkün değildir. Özbenlik olsa olsa algı yığınyından oluşan bir şeydir (Ayer, 1998: 103). Ayer'in aktardığını Hume şöyle ifade eder: "Gözlerimiz algılarımızı değiştirmeden yuvalarına dönemezler. Düşüncemiz, gözümüzden daha değişikdir ve diğer tüm duyu ve yetilerimiz bu değişime katkıda bulunur; ne de belki bir anlığına değişmeden aynı kalan ruhun tek bir gücü yoktur" (Hume, 2009: 396). Ayer'e göre Hume, "belleğin kişisel belirlenimin üreticisi değil, bulucusu olabileceğini görüyordu". Bu açıdan Hume'un deneycilik adına bu sorunu

sonuçlandıramadığını belirtir. Ayer'in önerisi, özbenlik üzerine konuşmaların duyu-deneyimine indirgenebilir olduğudur.⁶

Nedensellik konusuna geri döndüğünde Hume'un nedensellikte zorunlu bağıntı üzerinde durduğu görülür. Ona göre anlık olguları bilme etkinliğinin biçimsel çerçevesinden başka bir şey değildir (Özlem, 1996: 45). Hume, her zihin için zorunlu gibi görünen nedensellik ilkesi için neden ile etki arasında bağ kurulmasını sağlayacak bir izlenimin bulunmadığını düşünür. İnsanın deneyimlediği şeyin, bir olayın arkasından başka bir olayın gelmesinden başka bir şey olmadığını ve bunun bilgi olarak da iki olayı birbirine bağlayan bir bağ bilgisi vermediğini belirtir (Hume, 1976: 72). Yani, hangi bir "A" olayının ardından bir "B" olayının yaşandığı düşünülürse bunlar, Hume'a göre iki ayrı algılanan olaydan başka bir şey değildir. Ona göre bu sadece alışkanlıktır. Deneyimlenen şey iki olayın arasında bir nedensel bağ değil onların art arda gelişidir. Hume'un örneğiyle ateşin içine atılan kuru odun karşısında zihin hemen alevin artacağını, söndürülemeyeceğini düşünür. Kaynağı akıl ve deneyimin birlikteliğine dayanan bu düşünce duyulara temas eden bir nesneden başladığına göre alev fikrini güçlü kılar (Hume, 1986: 108). Dolayısıyla geleceğin geçmişe benzemesi varsayımına dayanan ilke nedensellik değil huy ve ya alışkanlıktır (Hume, 1986: 65).

Ayer'e göre Hume'un nedensellik eleştirisi, onu yadsımaya dönük değildir. Bu tarz düşünceler, Hume felsefesini anlamayan niteliktedir. Aslında Hume, neden-etki bağıntı analiz etmiştir (Ayer, 1998: 31). Önergelerin doğruluğu konusunda a priori bilgilere dayanılmaması gerektiğini düşündüğü için fiziksel şeyleri ifade eden sentetik önermelerin doğruluğu üzerine durmuştur. Onları deneyimden çıkarmanın yollarını aramıştır. Ayer için bunun asıl anlamı deneysel önermelerin varsayımsal doğruluğunun gösterilmesidir. Başka bir anlamı da onun felsefe tarzını çözümleneci olmasıdır.⁷ Bu açıdan Hume'un tartışmasının sınırlarını oluşturan soru, "biz bir olayın bir başkasıyla nedensel olarak bağlantılı olduğunu savladığımızda, savladığımız şey nedir?" sorusudur (Ayer, 1998: 32).

Ayer'e göre Hume'un görüşleri içinde felsefede etki bırakan tartışması nedensellikte ve asıl amacı "tesadüfe dayanan bir olasılığı, nedenlerden kaynaklanan olasılıktan ayırma"dır (2002: 82). Burada nedenselliğin tesadüfü, tesadüf olanın ise nedensel olmadığı vurgulanır. Doğadaki kimi olgu olayları arasında insanın nedensel beklentisinin dışında kendiliğinden nedensiz olaylarda olabilir. Ayer bunun tutarsızlık olmadığını, Hume'un, "herhangi bir muhakemenin temeli olabilmeleri için, tesadüfler arasında hep bir nedenler karışımı olması gerekir" sözlerine dayandırır (Ayer, 2002: 82).

---

⁶Bu konu için bakınız tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" başlığı.

⁷Bu konu için bakınız tezin "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" başlığı.

Hume'un nedensellik eleştirisi, bilginin doğası ile ilgili oluşu, bilgiye sınır getirilmesini doğurmuştur. Bu sınırlama iki kategori içerir. Hume çatalı olarak da bilinen bu ayırım bilgi açısından ide ilişkileriyle olgu ilişkilerinin akıl yürütmelerini birbirinden ayırmaya yöneliktir. İde ile ilişkili olan akıl yürütmeler dedüktif mantıktadır bu nedenle bu yolda kurulan argümanlar kesinlik bildirir. Olgu ile ilgili olanlar ise endüktif mantıktadır ve olasılık içerir. Onun bu ayırma gitmesinin altında belirgin olarak bilginin edinilmesi açısından doğuştancılığa karşı çıkışı yatar. Akılcıların doğuştan zorunlu olarak düşünüp tanımladığı a priori bilgisi yerine, doğuştan gelmeyen ama yine de zorunlu olan revize edilmiş a priori bilgiyi kabul eder. Bununla beraber deneyime dayanan a posteriori bilgiyi de savunur. Hume'a göre a priori bilgiler ideler ile ilgilidir ve doğrulanmalarında deneysel gözleme gerek yoktur. Bu bilgiler, insanın bilgisini arttırmayan önermesel bilgilerdir. Matematik, geometri ve totolojik önermeler a priori kategorisinde yer alır. "Üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir" gibi matematik önermeler ve "bütün, parçalarından daha büyüktür" gibi totolojik önermeler a prioridir.

Hume göre deneysel gözleme başvurulmasını zorunlu olan a posteriori önermeler ise olgu dünyasına aittir. Bunların ilişkilerinin hepsinin insan tarafından bilinemeyeceğini düşünen Hume, onları a priori önermelerin aksine kesinlikten yoksun olduğunu savunur. "Isıtılan bütün cisimler genişir" tarzındaki önermelerin kesin doğrulanması ona göre söz konusu değildir çünkü dünyadaki tüm metallerin bulunup ısıtılması olanaksızdır. Olgusal kaynaklı önermesel bilgilerin olasılık içerdiğini düşünen Hume fizik, kimya ve biyoloji gibi pozitif bilimlerin bilgilerini kesin görmez. Dolayısıyla tümevarımsal bilgide kesinlik olmadığını ileri sürer.

Hume'un ayırımını mantıkçı pozitivistler de kullanır. O, fikirleriyle mantıkçı pozitivistlere kaynak olmuştur. Onun felsefesi akıl yürütmeye dayalı zorunlu çıkarımı destekler niteliktedir. Nitekim fiziksel şeylerin varlığı konusunda Locke'ın akıl yürütme veya olasılık bildiren önermelerden yoksun bir felsefe yaptığını düşünen Hume, onların kesin bilgisine ulaşamayacağını belirtir (Ayers, 1991: 81). O, akıl yürütme sonucunda zorunlu olarak çıkan a priori önermeleri Descartes'ın yaptığı gibi fiziksel şeylerin varlığını kabul etmede kullanmaması mantıkçı pozitivistler içinde bir dayanak oluşturmuştur. Ancak a priori önermeleri desteklemesi onların doğuştan olduğu değil, sadece zorunlu olduğu yöndedir.

Ayer, "Dil, Doğruluk ve Mantık" eserinde metafizik önermeleri kabul etmeyişi ile ilgili düşüncelerini Hume'un ayırımını kullanarak sunmaya çalışır. O da önermeleri Hume gibi idealar ve olgusal alanla ilgili olanlar olarak ikiye ayırır (Ayer, 1998: 9). Birincisine mantık ve arı matematiğin önsel önermelerini yükler ve onları çözümleneci olmaları bakımından zorunlu doğru olarak kabul eder. Onların deneysel olarak çürütülemeyeceğini çünkü deney alanına ilişkin hiçbir yargıda bulunmadıklarını belirtir. Olgusal yani deneysel alan ile ilgili olanlarında olası olduklarını ve bu nedenle kesin olmadıklarını kabul eder. Bu katılımıyla doğruluğun doğasını açıkladığını düşünen Ayer, metafiziksel önermelerin reddine yönelik zemin hazırlamış olur.

Ayer, Hume'un genellenmiş önermelerin geçerliliği hakkında görüşlerine temel olarak katıldığını ama bunların edimsel olarak düzenlenmesi noktasında ayrıldığını bildirir. Ayer, "biz Hume'un kabul eder görüldüğü gibi, her genel varsayımın, gerçekte, belli sayıda gözlemlenmiş örneklerin bir genellemesi olduğunu kabul etmiyoruz. Bilimsel kuramların, çokluk, tümevarımsal değil tümdengelimsel olduğu konusunda usçular gibi düşünüyoruz" sözüyle ayrımının ne üzerine şekilleneceğini belirtir (Ayer, 1998: 113.). Bilim insanının yasalarını sadece tikel olgu durumlarını gözlemleyerek kurmaz. Bilim insanı, yasanın doğruluğunu ispatlayan kanıtlara ulaşmadan önce onun "olabilirliğini düşünür" ve deneysel önermelerin doğruluğunda "belli varsayımın veya varsayımlar takımının doğru olabileceği" düşüncesine sahip olur (Ayer, 1998: 113).

Eğer varsayım doğruysa belli bir durumda neyi denemesi gerektiğini bulmak için tümdengelimsel uslamlamayı kullanır; eğer gerekli gözlemleri yaparsa ya da onları yapabileceğine inanmak için sebepleri varsa, varsayımı kabul eder. Hume'un demek istediği gibi doğayı, ona sorduğu soruları yanıtlaması için zorlar. Öyle ki usçular zihnin bilgi bakımından etkinliğini savlamakta, bir anlamda haklıdır (Ayer, 1998: 113-114)

A priori ve a posteriori ayrımıyla Hume, pek çok filozofu etkilemiştir. Bunlardan biri Kant'dır. Ayer felsefesinin temelleri açısından Kant'ın analitik/çözümlemeci-sentetik önermeleri ayrımını ve metafizik anlayışının önemli noktalarını ele almak gerekir.

Hume'un etkisiyle dogmatik uykudan uyandığını belirten Kant, deneyicilerin akılcılara yönelik eleştirilerinin çoğunu benimser (Özlem, 1996: 47). Yalnız bilginin kaynağını sadece deneyim olarak görmez. Ona göre bilgi, akıl ve deneyimle oluşur. Başka bir deyişle algı ve anlama yetisi sayesinde. Kant'a göre bilginin oluşumu, öncelikle algıda bulunan a priori formların eşliğinde duyudan gelen verilerin uzay zaman formlarında tasarlanmasını gerektirir. Daha sonra bu tasarımlar hakkında yargı bildirilmesine olanak sağlayan kavramların anlama yetisinde kategoriler tarafından biçimlenmesiyle bilgi oluşur. Sentetik a priori önerme olarak da bilinen bu tanımlamayla Kant, Hume'un a priori ve a posteriori ayrımı arasında köprü kurar. Kant'a göre de önermeler a priori ve a posteriori olarak ikiye ayrılır. Kant bu ayrımlarını Hume'un nedensellik eleştirisi üzerine oluşturur. Kant'a göre Hume'un ona katkısı nedenselliğin deneyime dayanmadığını göstermesidir. Kant nedenselliği anlama yetisine verir ve ona göre doğada ki nedensel bir işleyiş bu yetiye dayanır. Ayrıca önermeleri çözümlemeci ve sentetik olarak ikiye ayırmasıyla Kant, a priori ve a posteriori olmak üzere ikişer tane çözümlemeci ve sentetik önerme elde eder. Ona göre bilimsel bilgiyi veren önerme sentetik a priori önermedir. Bu önermenin oluşumunda iki ayaktan birinin eksik olması durumunda bilgi oluşamaz. Bu durumu "algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür." ifadesiyle anlatır.

Ayer, Hume'un a prioriye kazandırmak istediği anlamda matematiğin önermelerine verdiği rolün doyurucu olmaması noktasında Kant'ın sentetik a priori önermesinin kabul

edilmesine karşı çıkar (Ayer, 1998: 51).⁸ Ayer, deneyciliğin matematiksel önermeler üzerine olan söylemini ispatlamaya girişir. Bu ispatlamada dayandığı filozof Hume, çürütmeye çalıştığı filozof ise Kant'dır. Hume, matematiğin önermesel doğrularının zorunlu olduğu konusunda Kant ile aynı fikirde olmasına rağmen onun aksine, bu doğruların hepsinin mantıksal tanımlamaların birer sonucu olarak görmüştür. Dikkat edilecek olursa tartışmanın altında metafiziğin imkânı Kant tarafından sorgulandığı, Ayer tarafından reddedildiği görülür.

Sonuç olarak, Locke, Berkeley ve Hume'un doğruluk sorununu çözümleneci ele aldığı, özellikle Hume'da yadsımaya kadar giden metafizik eleştirilerine sahip oldukları ve bu çerçevede deneyci felsefe üzerinden doğruluk ile ilgili tartışmaları sonuçlandırmaya çalıştıkları söylenebilir. Doğruluk sorununa, algı temelli bir çözüm aradıkları açıktır.

Ayer, felsefe etkinliğini temel olarak analitiğe dayalı olduğunu belirtirken filozofların hepsinin bu tarzda bir çözümleneci yaptıklarını savunmaz. Aksine felsefe olarak algılanan bu alan çalışmalarının büyük bir çoğunluğunun özniteliği metafizik olduğunu düşünür. Felsefenin işlevi, filozofun bu tarz çalışmalarıyla uyuşan ve felsefenin özel bir bilgi dalı olduğu görüşüyle tutarlı bir tanımlamasını yapmaktır. Ayer felsefedeki metafizik yaklaşımları, bu ikinci özelliği karşılamadığı için felsefeden ayırır (Ayer, 1998: 29). Bunun en iyi örneğini Hume'un verdiğini düşünür ve kendi tavrıyla Hume'un tavrını benzer görür. Ayer'e göre felsefenin işlevi çözümlenecidir.⁹ Dolayısıyla kendisinin doğruluk çözümlenmesi de bu ölçüler üzerine yükselir.

2.2. Viyana Çevresinin Doğruluk Çözümlemesi

Mantıkçı pozitivism, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Moritz Schick öncülüğünde Viyana Üniversitesi'nde aralarında Rudolf Carnap, Herbert Feigl, Philip Frank, Otto Neurath ve Hans Hahn gibi felsefeci ve bilim adamlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir düşünce hareketidir. Bu düşünce hareketi Viyana Çevresi olarak da bilinir (Ayer, 1959: 2-3). Geleneksel felsefeyi eleştiren bu çevre, metafiziğe karşı tutum almıştır ve bu yönüyle pozitivist felsefenin devamı olarak da nitelendirilmiştir. Yapılan felsefi tartışmaların anlamsız içeriklerince boş olduğunu iddia eden mantıkçı pozitivism, bu felsefeleri cevaplanamayan ya da cevabı olmayan sorular üzerine kurulmuş gereksiz felsefeler olarak görür. Mutlak, aşkın varlıklar gibi ifadeler metafiziktir ve felsefe gerçek bir bilgi dalı olacaksa metafizikten kurtulması gerektiği savunulur (Ayer, 1959: 10). Kısacası, geleneksel felsefi tartışmaların verimsizliğini ve yöntemsizliğini, buna neden olduğunu düşündükleri metafiziğe bağlarlar.

---

⁸Bu konu için bakınız tezin "DeneySEL Bilginin Doğası" başlığı.

⁹Bu konu için bakınız tezin "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" başlığı.

Viyana Çevresinin ortak uğraşı doğruluk üzerinedir. Bilimsel olandan ayrı düşünmedikleri doğruluğa yaklaşımları, deneyselcilik içinde, dilsel-mantıksal formda ve anlamsal düzeydedir. Deneyselciliklerinin temeline bakılacak olursa Hume'un görüşlerinin öne çıktığı görülür. Hume'un etkisi daha çok Ernest Mach üzerinden gerçekleşir. Mach, Hume'un deneyciliğini doğa bilimine uygulamak suretiyle bilimi, duyu-deneyimine indirgemenin öncüsü olmuştur. Bu tavrıyla mantıkçı pozitivistliği etkilemiş ve deneyselciliğin yayılmasını sağlamıştır (Denkel, 1997: 306). Çevrenin dilsel-mantıksal görüşlerinin temelinde Russell ve Wittgenstein'in savundukları mantıksal atomculuk görüşü yer alır. Felsefi çözümlemeci anlayışlarının gelişmesinde bu kaynaklar etkili olmuştur.

Bilim ve felsefe arasında ilişki kurmaya çalışan mantıkçı pozitivistler, bilimsel olanın anlaşılması temelinde felsefeye çözümlemeci bir işlev kazandırmayı amaçlamışlardır. Bu gayretleri zamanla yeni bir felsefi anlayışın doğmasına sağlamıştır. Karakterinde açıklık ve netlik arayışı olan bu yeni felsefe, mantık ve dil üzerinden gelişerek doğruluk açısından yeni düşünceler ortaya koymuştur. Mantıkçı pozitivistliğin ortaya koyduğu savlar, felsefeyi geleneksel ve yeni bir felsefe olarak biçimlendirir. Birinci tür olan içinde metafiziği barındıran bir felsefeyken ikinci tür olan, olgu sorunlarını deneysel açıdan bilime bırakan ve sadece dilsel önermeler üzerinden mantıksal analizler yapan bir felsefedir.

Mantıksal pozitivistler dilsel-analiz yöntemiyle ifadelerin anlamsal karmaşıklığının ve yapısal bozukluğunun giderilebilir olduğunu savunmuşlar ve bu durumun sağlayıcısı olarak da metafizikten arındırılmış felsefeyi öne sürmüşlerdir. Deneycilik ile sıkı bir bağ kurmuşlar ve ona yeni bir anlayış getirmişlerdir. Deneyciliğin içindeki aklı öne çıkarmışlardır da denebilir. Bilginin deneysel kökünde mantıksal ve dilsel açıdan doğrular arayan mantıkçı pozitivistler, dilin anlamsal ve formel yapısının bilinmesinin felsefede yapılan tartışmaların aydınlanması için gerekli olduğunu düşünmüşler ve bu açıdan dilsel ifadelerin açık ve anlaşılır olmasının yollarını aramışlardır.

Viyana Çevresi düşünürleri, önermelerin doğruluğu üzerine anlam kuramı geliştirmişlerdir. Bu kuram, bir önermenin anlamlı oluşunu onun doğrulanabilir oluşuna bağlar ve temelinde doğrulama ölçütü yer alır ve bu ölçüte göre "bir önermenin anlamı, onun doğrulama yöntemidir" (Denkel, 1997: 307). Ölçüt, önermenin anlamı oluşunu, onun doğruluğunu belirleyen koşullarda içerildiğini gösterir. Bu açıdan doğrulanabilir olmayan önermeler, anlamsız olarak belirir. Dolayısıyla mantıkçı pozitivistler, doğrulanabilir özellik taşımayan ifadeleri anlamsız olarak görmüşler ve onları sahte diğer deyişle metafizik olarak kabul etmişlerdir. Doğruluğu, anlamlı oluşta sınırlamışlardır. Fiziksel şeylerin gerçek olduğundan hareketle bu gerçekliği, onların gözlemlenebilir içeriklerinin ifadesine indirgemeye çalışıp, mantık ve dil temelinde, deneyselci savı geliştirmeyi amaçladıkları söylenebilir. Amaçları, geleneksel felsefede var olan

metafizik önermeleri eleyerek bilimsel bilgileri anlamsal zeminde netlik kazandıracak bir yöntem oluşturmaktır.

Viyana Çevresi düşünürlerini doğruluğun doğasına yönlendiren şeylerin başında, doğruluk üzerine geliştirilen görüşlerin felsefede yetersizliği ve metafizik önermelerin doğru bilgiyi engellemesi düşüncesi gelir. Bu açıdan, mantıkçı pozitivistlerin doğruluk çözümlerini anlayabilmek için onları, duyumcu görüşleriyle etkileyen Mach'ın doğruluk görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. Daha sonra mantıkçı pozitivist akımının öncüleri de olan Schlick ve Carnap'ın görüşlerine ele almak yeterli gelecektir.

Aynı zamanda fizik bilimcisi de olan Mach, daha önce de belirtildiği gibi bilimi duyu-deneyine indirgemeye çalışır ve bununla beraber metafiziği elemek kaydıyla onu, sağlam temellere dayandırmak ister. Amacı, doğru bilginin hem kaynağını hem de yöntemini belirlemektir. Araştırması ise doğruluğun doğası üzerinedir.

Mach'e göre metafiziksel ifadeler, doğru bilginin önünde engeldir çünkü onlar duyu-deneyimi ile gözleme kapalıdır. Doğru bilginin kaynağı olarak düşündüğü bilimi, fiziksel şeyleri akılsal yoldan düzenleyerek, doğruluğu sağlayabilecek yetkinlikte görür. Onun için doğru bilgi, deneyimden türetilmiş genel yasalardan ibarettir. Bu yasalar doğanın betimlenmesinin ürünüdür.

Bilimsel yasalar, olguları düzenli ilişkiler haline getirip "tek bir önerme ile ifade" etmeye yarar. Mach için "bilimsel yasa ve genellemelerin asıl ve tek işlevi böyle toplayıcı ve ekonomik betimlemelere olanak vermesidir" (Yıldırım, 2010, 125). Bilimsel kuramın güçlü olması fiziksel şeyleri en doğru biçimde ifade edebilmesine bağlıdır. Bunun tersi durumda kuram yeterli değildir. Kuram, olgulara yönelik diğer açıklamalara göre yanlışlığı en az içeren betimlemelerden oluşur. Bu, bilimsel bilgilerin pragmatik değerini gösterir.

Hiçbir bilimsel yasanın koyduğu ilke mutlak değildir ancak o, varsayımlar içinde en faydalı olanı verir. Mach, bilimin insanın hayatını kolaylaştırmak için yapıldığını düşünür. İnsan bilim sayesinde olgu dünyası üzerine doğru bilgi edinir. Bilim sürdükçe daha doğru bilgilere ulaşır. Bunun sonu yoktur ama bilim insanların çalışmaları faydalıdır. Bu açıdan doğruluk, fayda getiren bilgidedir. Bilim bu bilgilerden oluşur. Bilimsel bilgide artış, önceki bilginin geliştirilmesiyle olur ve yeni bilgiler eskilerin üzerine kurulur. Bu etkinin oluşumu, bilimin sürekli olarak doğrulama işiyle uğraşmasıdır. Bilimsel varsayım tahminlerin doğrulanmasını içerir ve dolayısıyla "bilimsel düşünce sayısız gözlem ve deneyin yerine geçmekle, başlı başına bir ekonomi sağlamış olacaktır" (Ural, 2011: 47-48).

Bilim insanıyla filozof başka deyişle bilimle felsefe arasında çok fazla bir fark yoktur. Mach'e göre filozof evrensel bir tarza sahipken bilim insanı dar sahada çalışır ve diğer bilimcilerin çalışmalarının kendi saha çalışmasına etki ettiğini kabul eder. Ancak bilim insanı, çalışmalarının sonuçlarından memnun olmadığı zaman açık ya da kapalı bir şekilde felsefeye yönelir (Mach,

1935: 15-16). Dolayısıyla felsefe ile bilim, tarih boyunca iç içe olmuştur. Bilim insanları elde ettikleri neticelerde eksik gördükçe felsefi düşünceden faydalanmıştır. Platon, Aristoteles, Descartes ve Leibniz gibi filozoflar, bilimsel araştırmanın önünü açmışlardır. Buna karşılık Galileo, Newton ve Darwin gibi bilim insanları da filozof olmamakla beraber onu geliştirmişlerdir (Mach, 1935: 16).

Felsefe, çeşitli ilimlerin genel niteliklerini toplayarak zengin bir tecrübeye sahip olmuş ve bazı düştüğü hataları bertaraf etmeyi öğrenmiştir (Mach, 1935: 16). Mach, bu tür hatalara çağdaş bilim insanlarının bile düşebileceğini belirterek iki alanın birbirine fayda getirdiği görüşündedir. Dolayısıyla Mach açısından metafizik elenmek zorundadır çünkü ona göre bu gibi hataların kaynağı metafiziktir. Onun doğruluk üzerine düşünceleri incelendikçe, felsefe ve bilimin ayrılmaz olarak gördüğü sonucuna ulaşılabilir. Nitekim “ilk filozoflar aynı zamanda geometrici, fizikçi kısacası birer bilim insanı” olduklarını da söylemiştir (Mach, 1935: 94).

Mach’in doğruluk görüşünün, insanı daha iyi yaşama götüren bir bilgi anlayışı taşıdığı belirtilebilir. Onun için “bilginin diğer özellikleri yanında, ekonomik denilebilecek bir özelliği daha vardır” ve bu, sıradan bilgilerle beraber bilimsel bilgilerde de bulunur (Ural, 2011: 42). Ekonomiklik ilkesi düşüncede tasarrufu temel alan bir anlayışa sahiptir. Mach’in düşünceye yüklediği şey duyu-verilerini düzenleyen ve ondan genel önermeler çıkartan bir işlevselliktir. Dolayısıyla ekonomiklik ilkesi, düşüncede, az enerjiyle çok iş yapabilme yeteneği olarak tanımlanabilir.

Bu ilkenin işlemesiyle Mach, olgular dünyasına yönelik düşünsel hataların azalacağını hedefler. Bu aynı zamanda metafizik yargıların elenmesinin zorunluluğunu da gösterir çünkü ona göre bu yargıların pratikte bir değeri olmadığı gibi hata azaltmak şöyle dursun bizzat onun kaynağı durumundadır. Metafiziğin olgu ilişkilerini zora soktuğunu düşündüğü ileri sürülebilir.

Mach’e göre “zihnin ekonomik bir biçimde davranışı, evrenin özelliğine bağlı olduğu kadar, insanın biyolojik yapısına da bağlıdır” (Ural, 2011: 45-46). Diğer deyişle düşünceyi çevrenin yanında biyolojik yapıda etkilemektedir. Bilimsel bilginin oluşumunda insanın bu biyolojik yönü rol oynar (Ural, 2011: 47). Bu anlamda Mach’in ekonomiklik ilkesi öznenin çevreye adaptasyonu ifade eder. Doğruluk, bu adaptasyonun verimliliğindedir. Daha iyi yaşama arzusu insanı buna iter ve düşüncenin ekonomik olmasını sağlar.

Doğruluğun zemini dilseldir çünkü hem bilginin artışında hem de onun doğru olduğunun ifade edilmesinde kullanılan araç, dilin öğeleridir. Öznelerin deneyimlerinin dil ile birleşmesi bilimsel bilgiyi geliştirir. Bilimsel bilginin tek kaynağı duyu algısıdır. Öznelerin duyu-deneyimi alanı olan uzamsal ve zamansal sınırlamaları düşünülduğünde, her biri için deneyimin tekrarlanması gerekeceğinden, bilimsel bilgi yetersiz kalır. Dolayısıyla onun gelişmesi için dil gereklidir. Dilsel iletişim, seslerin gerçeklerle ilişkilendirilmesinden çıkar ve daha sonra bu sesler ilişkilendiği gerçeklikteki olguların belirtileri haline dönüşür. Böylece geçmiş deneyimde oluşan

gerçeklerin konuşulması ve üzerine devam edilmesi mümkün olur (Mach, 1986: 363). Bilgi ve dilin ekonomikliğine Mach şu örneği verir.

Yenilebilir bir mantarla zehirli bir mantarı birbirine karıştırmak felâketine uğrayan kimse, zehirli mantarın beyaz ve kırmızı lekelerine dikkat eder ve bu lekeleri bir zehir işareti olarak beller. Artık bu lekeler, mantarın genel hayalinde daha büyük bir açıklıkla belirmeye başlar (Mach, 1935: 101)

Mach, bu örnekteki kişinin öğrenme yoluyla bir olayın tespitinde “bütünden ayrı olarak inceleme” yeteneğini kazandığı belirtir (Mach, 1935: 101). Kişinin duyu-deneyimine konu olan verileri düzenlediğini ve yaşadığı deneyimi başkasına aktaracak duruma geldiğini ifade eder. Kişi tespitini dilsel olarak bildirdiğinde ise diğer kişilere yol göstermiş olacaktır (Mach, 1935: 101). Ayrıca kelimeler, türleriyle kıyaslanabilir. Bu durum, yazılı simgelerin tekrarlanması önlemek suretiyle çok sayıda amaca hizmet eder. Dil, yardımcısı kavramsal düşünceyle gerekli olanı düzeltip gereksiz olanı reddeder. İşgücü tasarrufu yapar. Bu açıdan dilin mantık ile ilişkisi olduğu açıktır çünkü düzenleme zihinsel bir süreçte mantıksal ilişkilerle olur.

Mach, kavramların mantıksal ilişkileri olduğunu belirtir ancak bilimsel bilgide olduğu gibi mantık sembollerin yeni bilgi verdiği söylemesini hatalı bulur (Ural, 2011: 51). Bilgi, olgusaldır. Dillerin kelimelerden ve işaretlerden oluşmasının yanında, bilgileri geliştiren ve aktaran yapılara sahip olduğu düşünülecek olursa Mach’ın neden dilsel-mantıksal kuruluşlara önem verdiği anlaşılabilir. Ona göre dillerin de ekonomik olma özelliği vardır (Ural, 2011: 49).

Mach’ın doğruluğun doğasına yönelik görüşlerinden etkilenen mantıkçı pozitivistlerin başında Ayer gelir. Bilgi önermelerinin duyu-deneyi ile ifade edilmesine dayana indirgemeci tutumu, onun dikkatini çekmiştir.

Ayer Dil, Doğruluk ve Mantık eserinde Mach’i, “tikel simgelerin anlamı” açısından kabul etmediğini söyler “çünkü bir olgucunun özniteliği, onun, mantıksal değişmezler dışındaki bütün simgelerin ya kendilerinin duyu-içerikleri yerini tutması ya da duyu-içeriklerinin yerini tutan simgelerin terimleriyle belirtik olarak tanımlanabilir olmaları gerektiğini” savunduğunu belirtir ve Mach’ın anlayışının “atom” “molekül” veya “elektron” gibi dilde belirtilen simgelerin savunduğu ölçütü içermediğini açıklar (Ayer, 1998: 112-113). Mach’ın bu simgelerin kullanımını istemediğini ifade eder. Ayer’e göre bu kavramlar, gözlemlenebilir deneyimleri sıraya koymak için bilim tarafında kullanılır. Bu açıdan, Mach’ın pragmatik anlayışını savunmasız bulur.

Mach, olguları duyularla özdeş kabul edilmesinde etkili olmuştur. Mach, olguların duyulardan oluştuğunu ve insanın duyularla bilebileceği görüşündedir. Russell ve Wittgenstein bu görüş üzerinden dil analizini geliştirmişlerdir. Wittgenstein duyumla olgu arasında kurulan bu eşitlemeyi atomik olgular olarak kavramsallaştırmıştır ve bu şekilde felsefi çalışmalarında dil analizine yönelmiştir (Ural, 2012: 62). Mach, bilimsel bilgilerin duyusal gözlemlerle deneysel olana dayandırılarak formüle edilmesini savunmuştur. Wittgenstein’in atomik olguları bu formülasyonun dilsel ifadeleridir. Bu yeni anlayıştaki pozitivizm, Locke,

Berkeley ve Hume gibi deneysel filozoflarla bağı kurmuş ve mantıkcı pozitivizmi etkilemiştir (Ural, 2012: 62). Dolayısıyla bu etki Ayer felsefesinde de görülür.

Mach'ın kuruculuğunda bulunduğu "Endüktif Bilimler Felsefe Kürsüsü"ne 1925 yılında atanan Schlick, Mach gibi aslen fizikçidir (Ural, 2012: 64). Schlick, doğruluğu çözümlenmeye öncelikle bilme faaliyetinin doğasını sorgulayarak başlar. Bilme faaliyetinin, aklın kavrayışıyla ilgisinin olduğunu düşünür (Schlick, 1974: 1).

Schlick, bilme eyleminde şüpheci tehdidin farkındadır ancak bilimsel sürecin aldırmaksızın ilerleyiş gösterdiğini belirtir. Bilimin bu başarısını, yöntemli ve bilgileri düzenlemiş olmasına bağlar. Ona göre bilimler, bilginin birikimidir (Schlick, 1974: 3). Bu birikim, bilim insanlarının çalışmalarını sürdürmelerinden kaynaklanır. Onlar, çalışmalarının ilk aşamalarında şüpheci filozofların beklentilerini karşılayamamış olsalar da çalışmalarından vazgeçmeyerek hedefleri doğrultusunda sonuçlara ulaşırlar. Dolayısıyla Schlick için şüphecilik bir tavır olduğu sürece faydalıdır. Bilim insanı ile filozofun yöntemleri farklıdır.

Schlick'e göre felsefenin yöntemselliği, epistemoloji içinde düşünülecek olursa bilimsel bilgi, prensipte onun epistemolojik tartışmalarına bağlı değildir (1974: 2). Ona göre fizyoloji bilimi, sinir sisteminin nasıl çalıştığını araştırır, bilgileri düzenler ve açıklar. Epistemoloji ise hangi bilginin bilimsel olup olmadığıyla uğraşmaz, sadece onu netleştirmeye ve yorumlamaya çalışır (Schlick, 1974: 2). Ona göre bilim ve epistemoloji olarak felsefe olarak, benzer konular üzerine eğilir ancak felsefe, bilimin yaptığı gibi bir inceleme yapmaz. Bilimin kendi sorularından bağımsızdır (Schlick, 1974: 2). Epistemoloji, fizyolojinin çalışma konusuyla onun ilgilendiği gibi ilgilenmez. Sinir sisteminin çalışmasını psikolojik olarak da ele almaz. Bu, psikoloji biliminin işidir (Schlick, 1974: 2). Epistemoloji genel olarak bilgi üzerinden evrensel gerçekleri araştırır.

Bilim ve felsefe arasında, bilimden felsefeye sayısız yol vardır. Bilimde öğrenilen bilginin akıl tarafından sorgulanmasında, o bilginin nedenlerinin nedenleri arandığında ve bilimin sağladığı araçlarla daha fazla gidilemeyecek bir noktaya ulaşıldığında, ortaya çıkan geniş kapsamı aydınlatmak, felsefenin işidir (Schlick, 1974: 3-4). Schlick'e göre felsefe için bunun tek koşulu metafizikten ayrılmasıdır.

Felsefedeki sözde sorunların nedenini Schlick, bilmenin ne olduğunun tanımlanmamasına bağlı kavramsal hatalarda bulur. Bilmenin, bilişsel süreci açıklanmalıdır. O, "kör bir şekilde" bilgi istendiğini ve "insan sonsuzu bilebilir mi?" gibi sorular sorulduğunu belirterek hataya düştüğünü ifade eder. "Bilmek", başta tanımlanmış olsaydı bu türden kavramsal hatalara düşülmeyeceğini savunur (Schlick, 1974: 6-7)

Schlick'in doğruluk kuramının odağını; sezgiye dayalı tanıma ve kavram bilgisi oluşturur. Bunun anlaşılabilmesi için "bilmek" kavramının belirlediği alanlara yönelen Schlick, bu kavramın, pratik olarak gündelik alanda, teorik olarak da bilimsel alanda görüldüğünü söyler (1974: 6-7).

Pratik hayatta bir şeyin biliniyor oluşunu Schlick onun; görünür, işitilir gibi duyumsanır olmasıyla bir tutar (1974: 6-7). Söz konusu bu alandaki bilme, sezgisel bir tanımadır. Schlick'e göre pratikte bilme eyleminde, daha önceden algılanmış bir nesne yeniden algılanır ve önceden deneyimlenmiş bir şey yeniden keşfedilir ve son olarak özel bir adla tekrar tanımlanır. Bu süreci köpeği Tyras üzerinde örnekleyerek açıklar. Örnek, şu şekilde derlenebilir.

- I.Parkta yürürken uzakta bana doğru hareket eden bir şey gördüm ve o, bana bir hayvan gibi geldi. (Nesne duyumsanarak seziliyor ve onun özellikleri sayesinde hayvan olduğu tanımlanıyor)
- II.Mesafe azalmaya başlayınca onun bir köpek olduğunu anladım. (Hayvan, tekrar tekrar algılanınca onun bir köpek olduğu keşfediliyor, tanıyor ve tekrar tanımlanıyor)
- III.Mesafe daha da azalınca onun köpeğim Tyras olduğunu bildim. (Algı şekillendikçe onun köpeği Tyras olduğunu tanıyor ve özel bir adla ifade etmiş oluyor. "Bu görünen sevimli hayvan benim köpeğim Tyras'tır" gibi.) (Schlick, 1974: 6-7).

Böylelikle Schlick, "bilmek" kavramının doğal kullanımını bu örnekte, üç aşamada gerçekleştiğini analiz etmiştir. Dikkat edilecek olunursa tanımanın, deneyim boyunca tekrar tanımaya dönüştüğü görülür. Bu tanımların hepsi; görünen, işitilen, dokunulan kısacası algılanan nesnenin zihindeki kümelerle ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Onun mantığına göre algıya dayanan görüntüler zihinsel şemalarla eşleşmektedir. Dolayısıyla zihindeki kümelerin görüntüyle eşleşmesi sezgisel tanımayı gerçekleştirir. Buradaki bir sorun ilk şemanın nasıl oluştuğudur. Onun buna tam bir cevabı yoktur. Sadece önceden deneyimlerle oluştuğu yönündedir.

Schlick açısından "bilmek" kavramının bilimsel alandaki belirginleşmesi, pratik olandan ince bir çizgiyle ayrılır. Bilimsel araştırmaların "bilmek" kavramıyla derinden bir bağı vardır. Aslında bilimde "bilmek" kavramı, özel yeni bir anlam kazanmaz, "bilimde bilme ve sıradan hayatta bilme aslında aynıdır. Tek fark, bilim ve felsefede, bilişsel sürecin yüce amacının ve konusunun daha büyük bir onur vermesidir" (Schlick: 1974: 9). Buna şu örneği vererek aralarındaki farkı açıklamaya çalışır. Örnek, şu şekilde derlenebilir.

Fiziğin ışık üzerine çalışmalarında Huyghens, ışığın dalga biçiminde yayıldığını ifade eden dalgalı ışık teorisini öne sürdü ancak bunu deneysel olarak göstermedi, sadece bilinenleri tekrar ifade etti. Daha sonra Fresnel ve Young, Huyghens'in çalışmalarından ayrı olarak, belli koşullar altında ışığın özellikleri ile mekanik yayılma yasalarının aynı olduğunu saptadı. Dolayısıyla aşına olunan ışık tanımı, yeniden tanımlanmış oldu. O zamanlar insanın bildiği tek dalga mekanik olandı. Heinrich Hertz çalışmaları sonucunda, elektromanyetik dalgalar öğrenildi. Daha sonra, elektrik dalgalarını düzenleyen yasaların optik olaylarla ilgili yasalarda tekrar bulunabileceği ve aslında bu fenomenin, mekanik yayılma yasalarına göre daha mükemmel bir şekilde yerleştirildiği fark edildi. Yani, hesaba katılmamış ışık davranışındaki belirli özellikler, mekanik teoriye göre şimdi yeniden tanımlanabildi ve böylece anlaşıldı (Schlick, 1974: 9-10).

Schlick'e göre burada iki aşamada bilgi edinilmiş oldu. Işık, dalganın yayılması yani titreşim olayı olarak açıklandı, daha sonra ikinci bir keşif eylemiylebu titreşimlerin ve dalgaların

doğada elektriksel olduğu belirlendi (Schlick, 1974: 10). Schlick bunun aslında köpek örneği için de geçerli olduğunu belirtir ve “ilk başta onu sadece daha genel 'hayvan' adıyla adlandırabilirdim ancak özelliklerinin çoğunu tekrar tanıyarak, onu köpek olarak belirledim.” diyerek açıklar (Schlick, 1974: 10).

Köpek örneğinde Schlick, aynılaşan şeylerin algı ile zihinsel imge olduğunu ancak ikinci örnekte ise bilişteki iki üyenin aynılaştığını belirtir. Birincisi doğrudan gerçekleşiyorken ikincisi dolaylıdır (Schlick, 1974: 11) Bu durumun bilimsel yasaların aynılığı ile ilgili sorun teşkil edip etmediğini bilime bırakarak durumun, dilsel-mantıksal olan yanını açıklar.

Schlick'e göre ikinci örnekteki asıl mesele, bilişteki iki üyenin “birbirinin aynısı” olduklarının tespit edilmesidir. Öyleyse, işin özü kimliğe yani bir şeyin özelliklerinin tümüne geçebilen bir aynılıktır. Söz konusu örnekteki unsur bir yasa olduğundan aynılık, bir kimlik olacaktır çünkü bir yasa kavramsal bir yaratımdır ve kavramlar söz konusu olduğunda aynılık ve kimliğin çakışabildiği bilinmektedir (Schlick, 1974: 11).

Buradaki çakışma aslında bir bilginin diğerine indirgenmesidir. Bu, bilimin yönteminde vardır ve bir olgunun diğerine indirgenmesi olarak yapılır. Schlick, mekanik yasaları elektromanyetizma yasalarına indirgenmesini buna örnek verir. Ona göre bu durum, bilgide ilerlemeyi gösterir. Benzer şekilde, “dünyadaki yeni bir dilin keşfedilmesi, en bilinen dillerin özelliklerini anlamamızı sağlayan bağlantı ve açıklayıcı temeli” oluşturabileceğini belirtir (Schlick, 1974: 12). Daha sonra bu görüşü Carnap tarafından geliştirilecektir. Ayrıca Schlick, indirgenebilir olmanın bilgide ekonomik olduğunu düşünür çünkü bir azaltma gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan Mach'ın görüşlerinden etkilendiği ortadadır. Bu yöntemin filozoflar tarafından kullanılması görüşündedir. Felsefede öncelikle azaltılması gereken faktörlerin belirlenmesi ve daha sonra yöntemin oluşturulmasını önerir (Schlick, 1974: 13).

Dikkat edilecek olursa bilme sürecinde teorik alan pratiğin devamı niteliğindedir. Pratik alanda başlayan süreç, teorik alana da geçebilmektedir. Pratik bilmenin ilk aşamalarında keşfedilen ya da tanınan şey sezgisel bir fikirdir. Bilginin tüm süreci, yaşantı içindedir. Diğer deyişle bilgi süreci, mekânsal ve zamansal olarak deneyimin faal olduğu bir süreç içerir. Sezgisel tanıma, öznenin nesneyi sezmesiyle başlayıp onu fark edip tanımasıyla gerçekleşir.

Schlick açısından pratik alanda sezgisel düşünce yeterliyken bilimsel alanda yöntem gerektiği açıktır. Bilimsel alanda, kavramların kullanılmasının nedenini bundandır çünkü kavramlar içerikleri kesin olarak tanınmış düşüncelerdir (Schlick, 1974: 20). Schlick'e göre kavramlar, birbiriyle mantıksal ilişkiler çerçevesinde anlam kazanır ve temsil ettikleri şeylerin bilgisini içinde taşımaktadır (Ural, 2012: 39). Bilimsel bilgi, tanımlanmış kavramlar sayesinde pratik alanın bilme seviyesinin çok üstüne çıkar. Uygun şekilde tanımlanmış kavramların elde olması koşuluyla bilgi, pratik alanda da mümkündür (Schlick, 1974: 27.)

Kavramların gerçek olmadığını, ideal varlık olarak var olduğunu belirten Schlick, bu varlıklar hakkında geçerli açıklamaların yapılabildiğini söyler (Schlick, 1974: 24). Dolayısıyla burada var olan şey kavramların işlevselliğidir. Bu işlev, “koşullara bağlı olarak, bir yandan görüntülerle veya çeşitli zihinsel eylemlerle, diğer yandan da isimler veya yazılı işaretlerle gerçekleştirilebilir” (Schlick, 1974: 22).

Schlick’e göre nesnel kavramların altına yerleştirilir. Kavramlar aracılığıyla nesnelere düzenlendiğini veya ilişkilendirildiğini belirten Schlick, nesne ile kavram arasında bağıntılar olduğu sonucuna varır (Schlick, 1974: 23). Bilgiyi deneyimden bağımsız görmez. Sadece bilişte kavramlar sayesinde nesnelere tam tanımını mümkün kılmayı amaçlar. Tam tanım demek, o nesnenin tüm ilişkilerinin ve özelliklerinin kavramsallaştırılması demektir. Buradan hareketle bunun mümkün olmadığı çünkü fiziksel nesne veya olaylara yönelik ifadelerin deneyime ait sonuç kümelerini belirlemenin yapılamayacağı açıktır. Bununla ilişkili olarak doğrulanabilirlik ilkesini Schlick’in, kesin anlamda kabul ettiği de söylenebilir.

Schlick’e göre nesnelere insanlar, kavramlar ve kavramlar aracılığıyla tanımlar. Bunu, nesnelere hakkında düşünmek ve konuşmak, yani onlar hakkında yargılarda bulunmak için yaparlar (Schlick, 1974: 39). Kavramlardan oluşan yargılar, nesnelere arasındaki ilişkinin yanı sıra bu ilişkinin, varlığını da belirler (Schlick, 1974: 41). Kavramlar farklı yargılarda bulunabileceği gibi aynı yargıda da içerilebilir” tam tanım ya da en doğru tanım, bir kavramın bir yargıda bulunmasıyla olur (Schlick, 1974: 45).

Nesnelere kavramlar aracılığıyla düzenlemesinin amacını Schlick, “nesnelere hakkında yargılarda bulunabilmek” olarak belirtir. Her düzenlemenin bir yargıda bulunmak olduğu söylenebilir. Nesnelere kendileri ile çalışmak imkânsız veya sakıncalı ise, onları daha fazla manipüle edilebilecek işaretlerle değişiminin yapılabilir olduğunu ekler. Kütüphaneden kitap almaya giden birinin kitabı, raflar arasında tek tek gezerek de bulabileceği gibi katalog taraması yapmak kaydıyla bu zahmete gerek kalmadan da onu alabileceğini örnekler (Schlick, 1974: 59).

Schlick’e göre doğruluk yargılar üzerinedir ve bir dizi gerçeği eşsiz bir şekilde belirleyen her yargı doğrudur.” (Schlick, 1974: 61). Gözlem ve deneysel bilim haricinde başka gerçeklerin denenmesi ve doğrulanması yoktur çünkü doğrulama anlık tecrübe yoluyla, gözlemlenilen kesin bir gerçeğin ortaya çıkmasıdır. (Schlick, 1959: 57). Bir düzenlemenin temel erdemlerinden biri, onun eşsiz olmasıdır ve bu, doğru yargıların tek erdemidir. Doğruluk için ölçüt gereklidir o da doğrulanabilirlik ölçütüdür. Doğrulanabilirlik, önermenin anlamına bağlıdır ve yaşantı içerir. Önermenin anlamı, onu doğrulayan şeydir. Bu nedenle Schlick, mantık ve matematikle kıyaslandığında değer önermelerinde doğrulanabilir bir anlamı bulunmadığını da belirtir (Schlick, 1939: 110).

Mantıkçı pozitivistlerin bir diğer önemli düşünürü olan Carnap, kendi felsefesini mantıksal çözümleme olarak duyurur ve bu felsefenin hedefi olarak felsefi sorunları işaret eder

(Carnap, 2010: 159). Bu, mantıksal pozitivistler için ortak bir hedefdir ve sorun, mantıksal çözümleme yöntemi içinde ele alınır. Carnap bu yöntemi, “her türlü bilgileri, her türlü bilimsel ve günlük savla çözümlemek, her savın ve savlar arasındaki ilişkilerin anlamlarını açıklığa kavuşturmak” için kullandığını belirtir (Carnap, 2010: 159). Bu çözümleme onun için aynı zamanda doğruluğun çözümlenmesidir. Ona göre sorun, bir önermenin doğru sayılabilmesi için ihtiyacı olan nedenlerin neler olabileceği temelindedir. Başka bir ifadeyle önermelerin doğrulanması sorunudur.

Doğrulamanın doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki türü olduğunu belirten Carnap, birincisinde; dile gelen önermenin o an algılanması söz konusuysen ikincisinde; doğrudan algıya dayanmayan önermelerin, dedüksiyon yöntemiyle doğrudan olanlardan çıkarılması vardır (2010: 159-160). Onun üzerinde durduğu dolaylı olandır. Bunun için “bu anahtar demirden yapılmıştır” önermesini ele alır. Örnek şu şekilde derlenebilir.

Öncül, P1 önermesi: “Bu anahtar, demirden yapılmıştır” (Doğrulanan söz konusu olan önerme)

Öncül, P2 önermesi: “Demirden bir nesne, mıknatısa yaklaştırılırsa çekilir” (Doğrulanan fiziksel bir yasa)

Öncül P3 önermesi: “Çubuk biçimindeki bu nesne, bir mıknatıstır” (Bu da doğrulanmış bir önermedir)

Öncül P4 önermesi: “Anahtar, çubuk nesneye yakın konmuştur” (Şu anda gözlemlenilen doğrudan doğrulanmış bir önerme)

Sonuç P5 önermesi: “Anahtar, şimdi çubuk nesne tarafından çekilecektir”. Dolayısıyla sonuç önermesi gözlemlendiğinde, mıknatıs anahtarı çekiyorsa P1 önermesi için doğrulayıcı bir kanıt sağlamış oluruz; aksi halde P1 yanlışlanmış olur (Carnap, 2010: 160-161).

Carnap, “P1 önermesi”nin doğrudan algıya açık olmadığını farkında olarak daha önce edinilmiş olan “mıknatıs demiri çeker” gibi bir bilgiye dayanmayı önermiştir. Mıknatısın demire yaklaştırılması sonucunda, anahtarın demirden yapıldığı yapılmadığının dolaylı olarak gözlemlenebilir olduğunu savunmuştur (Carnap, 2001: 15). Carnap, anahtarın demirden yapıldığını, mıknatısın demiri çektiği bilgisinden mantıksal bir bağ kurarak çıkarır ve bu çıkarımı deneyerek “P1 önermesi”nin doğruluğunu göstermiş olur. Carnap’ın bu yöntemi doğrulanabilirlik ölçütünün gelişimi açısından önemlidir çünkü ileri sürülen “P1 önermesi”, eğer anahtarın demirden yapıldığını gösteren bir aracın bulunduğunu ileri süren bir sav bulunmasaydı, her ne kadar olgusal içerikli olsa da onun doğruluğu mantıksal açıdan kanıtlanamayacaktı. Bu açıdan, Carnap’ın çözümünün ölçüt adına kayda değer bir gelişme olduğu söylenebilir.

Carnap, “P1 önermesi”nin doğrulamasının bitirilmesi için “sonuç “P5 önermesi”nin yeterli olmayacağını çünkü eldeki öncüllerden başka sonuçların da çıkarılabilir olduğunu düşünür. Dolayısıyla “P1 önermesi”nin doğruluğunun kesinlik kazanması adına elektrik, mekanik ve kimya alanlarındaki gibi başka öncül önermeleriyle de mantıksal geçerliliğine bakılması gerektiğini ileri sürer (Carnap, 2010: 161). Eğer yeni deneyler de sonucu destekliyorsa , “P1 önermesi”nin doğruluğu, yüksek oranda kesinlik kazanacağından onun kabul edilmesini savunur. Dikkat

edilecek olursa Schlick gibi deneyim alanında sonlu gözlemlere dayanan bir kesinlik ön görmez. Onun için gelecekte , “P1 önermesi”ni yanlışlayacak bir öncül önermesi olasıdır ve bu nedenle bu önermeye hipotez gözüyle bakılmalıdır (Carnap, 2010: 161).

Mantıksal çözümlemenin aynı zamanda dilsel bir çözümleme olduğu ortadadır. Bu, cümleyi/önermeyi oluşturan kavram ve yargıların mantığa dayalı bir biçimde çözümlenmesidir. Carnap’ın doğrulama yöntemi, önermelerin birbirinden dilsel kurallar içinde mantıksal olarak çıkarılması şeklinde gerçekleşir. “P1 önermesi”nin diğer önermelerden çıkarılması, hem onun taşıdığı iddianın hem de diğer önermelerle arasındaki bağıntıların açık hale getirilmesidir. Böylece önermenin doğrulanma yolu aranmaktadır. Carnap doğrudan ve dolaylı doğrulamayla amaçladığı şey tam olarak budur. Bu aynı zamanda metafizik ifadelerin anlamsız olmasının da ölçütüdür çünkü doğrulanabilirlik işlemi neticesinde bir ifade doğrulanamıyorsa anlamsızdır.

“P1 önermesi”nin doğrulanması noktasında, yapılan çıkarımın dayandığı temel öncül önermesi “P2 önermesi”dir. Burada Carnap, dolaylı doğrulama ile olgusal içerikli olsa da anlamsal oluşu gösterilemeyen önermeleri, doğruluğuna güvenilen başka bir önerme yardımıyla doğrulanabilir olduğunu ortaya koyar. Bunun yapılmasını, bilimsel önermelerin dilsel-mantıksal açıdan anlamsız kabul edilmemesi için zorunlu görür. Gravitasyon alanının yanında levitasyon alanının varlığı konusundaki bilimsel bilginin yok sayılmaması için, mantıksal analiz gereklidir çünkü “böyle bir savı, hangi gözlem koşulları altında irdeleyeceğimiz belirlenmediğine göre bilimsel saymamıza olanak yoktur” (Carnap, 2010: 162). Dolayısıyla doğrulanmaya yardımcı olan güvenilir önermelere başvurulmalıdır. O, bu tarz önermeleri protokol önermeler olarak düşünür.

Protokol önermeler, deneyci gelenek içinde kabul edilen temel önerme gibi gözlenebilir olanı belirlemek için düşünülmüştür. Genel anlamıyla temel önerme, diğer önermelerin mantıksal çıkarımlarla dayandığı ve geriye doğru gidişi olmayan en son önermelerdir. Bu önerme türünü akılcılar de kullanmıştır ancak onun kaynağını, deneyciler gibi deneyim yerine akla dayandırmışlardır. Protokol önermeler, her ne kadar temel önermelere benzese de onlardaki gibi genel önermelere doğru bir yol izlemez. Carnap’a göre bu önermeler “bilim, deney vasıtasıyla temellendirilmiş bir ifadeler sistemidir” (Ural, 2012: 106).

Doğruluk üzerine yaptığı çözümlenmeler Carnap’ın, bilimsel bilgilere mantıksal koruma sağlamayı hedeflediği söylenebilir. Bilimsel bilgilerin temelinde, fiziksel nesne veya olayların deneyimlemesiyle oluşan kavram ve yargıların bulunduğunu ve onların, bu bilgilerle mantıksal ilişkileri olduğunu göstermeye çalışmıştır. Carnap, genel önermelerin bu türden dilsel ifadelerle diğer deyişle protokol önermelere indirgenebilir olduğunu savunur. Burada kısaca belirtmek gerekirse doğrudan doğrulananan önerme, aslında bir protokol önerme olduğu ve gerekirse başka protokol önermeler yardımıyla açıklanabileceğidir. Bununla beraber, dolaylı doğrulamada ise genel bir önermenin, bir protokol önerme yardımıyla başka bir protokol önermeye indirgenmesi söz konusudur

Carnap'ın sorun ettiği şey genel önermelerin akılsal olarak yapılandırılmasıdır. Yeni tanımların eskileri üzerinden gelişerek çıktığını belirten Carnap, bu tanımların açık olması gerektiğini belirtir (Carnap, 2005: III). Felsefenin en önemli görevi olarak gördüğü bu sorunu, tüm bilgi alanlarının kavramlarının akılsal yoldan yeniden yapılandırılmasının olasılığı olarak tanımlar ve bu yapılandırmanın anlamını, eski kavramlar için yeni tanımlar aranması olarak belirtir” (Carnap, 2005: III).

Önermelerin doğrulanması için yaptığı indirgeme işlemi Carnap, cümlelerin ilkelerinin ve kurallarının incelenmesi mantığına dayanan “syntax” temelinde ele alır. Burada cümle söz dizimlerinin, birbiri arasındaki geçişlerinin mantıksal yapılarını ortaya çıkarmayı hedefler. Böylelikle, genel önermelerin, protokol önermelerine indirgenmesinin yollarını göstermeye çalışır. Ona göre indirgeme işlemi, bir nesne veya kavram hakkındaki ifadelerin diğerlerine dönüştürülmesi noktasından geçişlidir (Carnap, 2005: 6).¹⁰ Carnap, bilgi sisteminin içinde yer alan tüm nesnelerin, dolaylı olarak temeldeki nesnelere üzerine kurulduğunu düşünür (Carnap, 2005: 6-7). Bu sistem doğru bilginin açığa çıkarılması için faydalıdır. Burada açıklıkla kast edilen şey, sadece söz konusu genel önermenin anlaşılabilirliğini ortaya koymak değildir. Aynı zamanda bilimsel teorilerin azaltılması içinde düşünülür.

Carnap, bir gerçek için birçok teoremin olmasını, doğruluğun bulanıklaşmasına neden olduğu kanısındadır. Bu açıdan Carnap indirgeme yoluyla bu teorileri, dayandıkları temelde birleştirmek istemektedir. Dikkat edilecek olursa Schlick'in de benzer bir yol tuttuğu görülür. Bu anlamıyla indirgemecilik, bilimsel teorilerin ötekilerle birleştirilmesi olarak düşünülebilir.

İndirgeme işlemi Carnap, önermelerin yanı sıra kavramlar arasında da kabul eder ve önermeler için temelde “fiziksel dil”, kavramlar için ise temelde “doğrudan verilen” olduğunu belirtir (Ural, 2012: 113). Bu açıdan onun ulaşmak istediği şey, tüm dilleri “fiziksel dil”e indirgeyerek ortak bir dil oluşturmaktır. Bu ortak dille, ifadeleri anlamlı olmak şartıyla bütün bilimleri buluşturmak ister. Bunun getirisi, bilgilerin doğrulanabilmesinin rahatlıkla sağlanabilmesi temelinde pratik ve teorik faydalardır. Bilimsel bilgilerin açık ve anlaşılır olmasını sağlamaya çalışır. Ayer de bilimlerin birliğini savunur ama onların kabul edilmesi önünde gördüğü en büyük engel, bilimsel terimlerin çokluğu yüzünden oluşan karmaşadır. Bu açıdan “bilimlerin birliğinden çok felsefenin birliğini” öne çıkarır (Ayer, 1998: 128).

Carnap bilimde bir dil birliği yani bilimsel kavramları azaltabilecek yapıya sahip fiziksel bir dil olduğunu düşünür (Carnap, 1991: 404). Bu dilin değerine bakıldığında yasaların yordama gücünü arttırdığı görülür. Başka bir ifadeyle bunlardan faydalanılarak bilimsel varsayımlar bulunabilir çünkü bu varsayımların bulunması çoğu zaman tek bir bilim dalıyla mümkün olmamaktadır (Carnap, 1991: 404). Bunu açıklamak için şu örneği verir.

---

¹⁰Yani “ $A=B$, $B=C$ ise $A=C$ ” gibi.

Otomobillerin yapımı, muhtemel satış sayısının tahmininden etkilenecektir. Bu sayı, alıcıların memnuniyetine ve ekonomik duruma bağlıdır. Bu nedenle; motorun işlevi, gazların ve titreşimin insan organizması üzerindeki etkisi, kişilerin belli bir tekniği öğrenme yeteneği, çok fazla hizmet için çok fazla para harcama istekliliği, genel ekonomik durum, vb. Bu bilgi, kısmen bilimsel ve kısmen ortak bilgi olan, dört dalın hepsine ait özel gerçekler ve genel yasalarla ilgilidir (Carnap, 1991: 404).

Buradan hareketle Carnap, bireysel ve sosyal hayatta verilecek birçok karar için farklı bilim dallarının bilgilerine, varsayımlarına gereksinim olduğunu belirtir (Carnap, 1991: 404). Dolayısıyla bilimin birliği sağlanmalıdır. Bunu fiziksel dilde mümkün görür. Ona göre "bilim dilinin birliği, teorik bilginin pratik uygulamasının temelidir" (Carnap, 1991: 404).

Bilimlerin birliğiyle Carnap, doğruluğun hangi temelde hangi yöntemi içermesi gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Amaçlarından biri de bu temelin ve yöntemin oluşumunu engelleyen metafizik ifadelerin yarattığı sorunları kökünden çözmektir. Carnap, metafiziksel önermeleri doğruluk değeri olmayan anlamsız önermeler olarak nitelendirmiş ve onu bilimsel olanlardan ayrı tutmuştur. Ona göre bir önerme sentaks/söz dizimi açısından ya doğru kurulur ya da yanlış. Önermenin anlamsızlığı bu kurulumun ikisinde de var olabilir. Bir önermeyi veya cümleyi oluşturan sözcük dizisi herhangi bir dilde bir ifadeye karşılık gelmiyorsa anlamsızdır (Carnap, 1959: 61). Bu, dil dışı bir durumdur.

Carnap, anlamsız önermeleri iki grupta inceler. Birincisi doğru yapıda kurulan cümlelerdeki anlamsızlıklardır. Bunun nedeni bu tarz cümlelerde "mutlak", "gerçekten var olan" ve "hiçlik" gibi anlamsız kelimelerin kullanılmasıdır. İkincisi ise tek başına anlamlı olan kavram ve deyimlerin, bozuk olarak bir araya getirilmesinden kaynaklanan anlamsızlıklardır. "Sezar bir sayıdır." önermesini oluşturan kavramlar yalnız başlarına anlamıyken bir arada olduklarında önerme anlamsızdır (Akarsu, 1998: 255). Ayer de benzer bir görüşle cümlelerin kurallarına uyulmaması nedeniyle anlamsızlıkların çıktığını belirtir. Ona göre metafizikçilerin kullandıkları cümlelerin anlamsız oluşu, cümle olabilmenin kurallarına uyulmayışından kaynaklanır (Ayer, 1998: 13). Bu yönde birçok anlamsızlıkları içinde barındırdığını düşündüğü felsefeden onların ayrıştırılarak giderilmesi gerektiği kanısındadır. Mantıkçı pozitivistler için ayrıştırmayı yapacak olan şey, mantıksal-dil analiz temelinde biçimlenmiş felsefenin yeni halidir.

Carnap, metafiziği yaşamca örtüşmeyen bir söylev olarak görür ve metafizikçileri, şiirsel anlatımları yazabilecek yetenekten yoksun ozanlara benzetir (Akarsu, 1998: 257) Ayer, küçük bir itirazla ozanların söyledikleri sözlerde gerçek anlamların bulunduğu dikkat çeker (1998: 22). Onun kaygısı ozanların önermelerinin metafizikçilerinkiyle değerlendirilme durumunda ozanların söylemlerindeki gerçeğin göz ardı edilmesidir. Ayer, sanat alanındaki önermelerin anlamsal uygunluğunu metafiziksel önermelere olan tutumdan ayrı olarak değerlendirir.¹¹

---

¹¹Bu konuda bakınız tezin "Metafizik Eleştirisi" ve "Törebilim ve Tanrıbilim Eleştirisi" başlıkları. Metafiziğin reddi ve değer önermeleri konusunda Ayer'in her ne kadar konuya yaklaşımında farklılıklar olsa da diğer mantıkçı pozitivistlerle uzlaşma içinde olduğu görülecektir.

Ayer, deneysel öncüllere dayanarak deneysel üstü bir şeye ulaşamayacağını savunur (Ayer, 1998: 11). Bilimsel dilin kullanılması, ileriye sürülen önermeyi bilimsel yapmayacağı açıktır. Dolayısıyla bütün mantıkçı pozitivistler gibi Ayer de metafizik söylemlerin ifade olmasına neden olan araçların, amacı dışında kullanıldıklarını göstermek suretiyle metafiziği elemek istemiştir.

Mantıkçı pozitivist argümanlar geliştirildikçe sosyal bilimler açısından bazı sıkıntılar belirlemeye başlamıştır. “Doğrulama ilkesi anlamlılık ağacından yalnız metafizik söylemi değil, ahlak, estetik ve din söylemi de budandır” olmuştur (Denkel, 1997: 307). Bu türden değer yargılarının ölçüte göre anlamsız görülmesi de rahatsızlık yaratmıştır. Buna, başka sorunlarda eklenince, doğrulanabilirlik ölçütünün yenilenmesi gerektiği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Bu sorunları kapsamlı olarak ele alma görevini, Viyana Çevresi'ne sonradan katılan Ayer üstüne almıştır.

Doğrulanabilirlik genel olarak, her hangi bir önermenin ifadesinin dilsel-mantıksal olarak deneyim yoluyla belirtilebilmesidir.

Doğrulama, bir önermeyle diğer önermeler arasında formel nitelikte işlem yapmak; yani formel kurallara uyararak bir önermeden diğer önermelere geçmektir. Doğrulanabilirlik ise bu işlemlerin gerçekleştirilmesidir. Böyle bir işlemin gerçekleştirilmemesi, yani bir ifadenin doğrulanamaması demek, bu ifadenin metafizik olması demektir (Ural, 2012: 104).

Doğrulanmaya tabi olan önerme doğru veya yanlış doğruluk değerini alır. Doğrulanamayan önermeler ise anlamsızdır. Bu açıdan doğruluk sorunu aynı zamanda bir anlam sorunudur. Mantıkçı pozitivistlere göre bir önermenin doğru olabilmesinin ilk şartı o önermenin deneysel içeriği taşımasıdır. Duyulara hitap eden bu içerik metafiziksel önermelerde bulunmaz çünkü onlar deneyimin ürünü değildir.

Cümlelerin anlamlı bir yapı olarak kabul edilmesi öncelikle onun dilbilgisi kurallarına uygun olmasıyla mümkündür ancak bu onun doğrulanması için yeterli bir ölçüt değildir. Anlam sadece kurallara bağlı değil, işaret ettiği şeyin başkaları tarafından onaylanmasına da bağlıdır. Mantıkçı pozitivistler tarafında bir ifade, anlamlı dil kurallarına uymasının yanı sıra bu ikinci halin deneysel temelde kabulünü de içermelidir. Eğer önermenin yargısı, gözlemlenemiyorsa o anlamsızdır çünkü onu doğrulayacak deneyim öncüllerine sahip değildir. Bu anlamsızlık, söz konusu ifadenin önerme düzeyinde diğer öncül önermelerle bir dizi mantıksal işlemler yapılarak gösterilebilir. Bunun tersten okunması, ileri sürülen önermenin doğruluğunun, onun gözlem verilerine dayanan başka öncüllerden mantıksal analizlerle çıkarılmasına bağlı olduğudur.

M. Schlick ve R. Carnap gibi mantıkçı pozitivistlerin formüle etmeğe çalıştığı doğrulanabilirlik ilkesini revizyon etmek suretiyle ona yeni bir karakter kazandırmayı amaçlayan Ayer, ilkenin uygulanmasında karşılaşılan problemlere çözüm arar. Felsefi terminolojideki Hume'un a priori ve a posteriori önermeler ayrımını kabul eder ve bu bağlamda sentetik önermelerin geçerliliklerini ortaya koyabilecek niteliğe sahip bir doğrulanabilirlik ilkesinin nasıl

olması gerektiğini göstermeye çalışır. O, bunu ilk olarak “bir tümcenin gerçek bir deneysel varsayım anlatıp anlatmadığını sınamak üzere, biraz değiştirilmiş bir doğrulama ilkesi denebilecek bir ilke kabul ediyoruz” şeklinde ifade eder (Ayer, 1998: 9).

Ayer’in doğrulanabilirlik ilkesi ileri sürülen ifadenin deneysel gözlem verilerine dayanması koşulunu içerir. Bir kimse ele alınan önermeyi nasıl doğrulayabileceğini biliyorsa o önerme, olgusal bir anlam taşımaktadır. Eğer önermenin ifadesi gözlemsel olarak söylenen ifade edilemiyorsa o önerme, anlamsızdır. Ayer’in deneysel bir varsayımdan beklediği şey onun kesin olarak doğrulanabilir olması değil belli şartlarda gerçekleşmesi mümkün olan gözlemlenebilir yapıda doğruluğunun ya da yanlışlığının belirlenebilmesini taşımasıdır (Ayer, 1998: 9). Dolayısıyla doğrulanabilirlik ilkesinin kesinlik öngören anlamı yerine ılımlı versiyonunu benimsemiştir.

2.3. Russell’in Doğruluk Çözümlemesi

İlk dönem Viyana Çevresi düşünürlerinin, deneyci ve pozitivist akımlar üzerinden geliştirdiği duyumculuğun mantıksal açıdan akla dayalı temellendirilmesi bilginin kaynağı açısından Kant’ın etkisinden çıkmadıklarını gösterir. Onlara göre bir önerme, kendisi doğrudan gözlem ifadesi değilse ancak dışarıdan işlenmemiş halde gelen duyu-verileriyle mantıksal işleme girdiğinde doğrulanabilir. Önermelerin gözlem diliyle ifadesinin kurulması bu açıdan düşünülmüştür. Bu bağın kurulmasında genel ifadelerin gözlem ifadelerine indirgenmesi önerilmiştir. Doğruluğu, önermelerin tutarlılığında görmüşlerdir. Buradaki sorun, bu tutarlılığın sadece önermeler arasında kalıp olguyu konumlandırmasında ortaya çıkmaktadır. Bir yerden solipsizm tehlikesi ve dilin karmaşık yapısı bir yerden de bilimsel bilginin akılsal yapısı ve buna bağlı olarak ilke ve yöntemlerinin eleştirisi, bu sorunu çeşitlendirmiştir. Bunlara getirilen çözümlemelerin salt mantığa dayanır olması, mantıkçı pozitivist görüşün deneycilikten kopuk gibi görünmesine de neden olmuştur. Doğruluk kuramlarının temel dayanaklarının gösterilmesini düşünen Russell, doğruluk üzerine şekillenen kuramları inceleyip, bunlara kendi kuramını da dâhil etmek üzere dört grupta toplamıştır. Özellikle bu görüşlerin deneyci gelenekte oluşturabileceği kopuk noktalarını dirençlendirmeyi amaçlayarak mantıksal çözümlemeye yön vermeye çalışmıştır.

- I. “Doğruluk” yerine “güvenceli öne sürülebilirlik” koyan kuram. Bu kuram Dr. Dewey ve ekolü tarafından savunulur.
- II. “Doğruluk” yerine “olasılık” koyan kuram. Bu kuram Profesör Reichenbach tarafından savunulur.
- III. “Doğruluk”u “tutarlılık” olarak tanımlayan kuram. Bu kuram Hegelciler ve bazı mantıksal olgular tarafından savunulur.

IV.Doğruluğun uygunluk kuramı; bu kurama göre temel önermelerin doğruluğu onların bir olayla bağlantılarına bağlıdır ve diğer önermelerin doğruluğu temel önermelerle söz dizimsel bağlantılarına bağlıdır (Russell, 2013: 343).¹²

Kendisinin son kurama sıkı sıkı bağlı olduğunu belirten Russell, bu kuramın, temel önermelerin deneyimden elde edilmesine dayanan ile dayanmayan olarak ikiye ayrıldığını ifade eder. Birincisinde, herhangi bir temel önerme deneyimle uygun bağlandırılmıyorsa ne doğru ne de yanlıştır. İkincisinde ise sadece olgu ile bağlantılı olması durumunda temel önermelerin doğruluğu söz konusudur (Russell, 2013: 343). Başka bir ifadeyle temel önermenin uygunluk bağlantısı birincisinde deneyim, ikincisinde ise olgu ile kurulur. Russell bu kuramlardan birincisinin “epistemolojik” ikincisinin de “mantıksal” olarak adlandırır ve ikisinin de mantıksal analiz ve söz dizimi temelinde doğruluğu uygunluk olarak düşündüğünü belirtir.¹³

Russell’ın önerdiği mantıksal uygunluk kuramı temel önermelerin, bazı gerçek durumlara uygun olduğunda doğru olduğunu iddia eder. Russell’ın doğruluk çözümlemesinin ayrıntılarını vermeden önce, şimdiye kadar anlatılanlara dayanarak “doğru nedir?” sorusunu ona yöneltmek gerekir. Anlaşılan Russell doğruyu, önermeler gurubunun taşıdığı savın olguya uygunluğu olarak düşünmektedir. Başka bir ifadeyle onda, kişinin bir durum karşısında gösterdiği inanç dizisinin olguyla olan uygunluğu doğruluğu oluşturur. Ne var ki doğrunun algıyla da ilişkisi söz konusu olacağından “algılananın, algısız hali mümkün müdür?” sorusu yönlendirilebilir. Bu soru, “zihinden bağımsız fiziksel şeyler mümkün müdür?” sorusu altında düşünülebilir. Dolayısıyla Russell’ın çözümlemesine geri dönüldüğünde, kuramının doğruluğu açısından onda söz konusu sorunun karşılığına da bakmak gerekir.

Çözümlemeye devam edilecek olursa Russell “epistemolojik” ile “mantıksal” uygunluğun, mantık alanının çoğunda özdeş olduğunu belirtir (Russell, 2013: 344).¹⁴ Temel önermelerin söz dizimleriyle olan bağlantıları iki kuramda da aynıdır. Epistemolojik kuramın doğru olanın yanında belirlediği bütün temel önermeler, mantıksal olanda da aynı şekildedir ancak bu akışın tersi geçerli değildir. Başka bir ifadeyle epistemik kuramda var olanlar mantıksal olanda da vardır ancak mantıksal kuramda var olan her şey epistemik olanda yoktur. Mantıksal kuramda önerme ya “doğru” ya da “yanlış” olup üçüncü halin imkânsızlığı söz konusuyken epistemolojik kuramda, önermenin lehinde ya da aleyhinde kanıt yoksa “ne doğru ne yanlış” kabul edilebilmektedir (Russell, 2013: 344). Russell için iki kuram arasındaki en önemli fark budur. Russell iki kuramın ortaklığını ve farklılığını şöyle örnekler.

“Bütün insanlar ölümlüdür” gibi bir önerme, doğru olduğu sayıldığında, doğruluğunu “A ölümlüdür”, “B ölümlüdür” , vs.’de alır ve bunların her biri doğruluğunu “A üşür”, “B üşür”,

¹²IV. Yöntemin orijinal dildeki ismi “correspondence theory”dir.

¹³Ona göre bu kuramlardan “mantıksal” olan sırf isminden dolayı ötekinden daha mantıksal değildir sadece teknik anlamda mantık alanının içinde olmasındandır (Russell, 2013: 344).

¹⁴Burada bahsedilen deneysel kuram, her ne kadar Russell bunu söylemese de görüngücülük kuramı olarak düşünülebilir.

vs.'den alır. Bu önermeler, A'nın ve B'nin belli değerleri için, gözlemden elde edilebilir; o zaman her iki kuramda da temel önermelerdir (Russell, 2013: 344-345)¹⁵

Russell'a göre "A" ve "B" kişinin belli değerlerinin gözlemlenmesi sonucunda, "A üşür" veya "B üşür" gibi bir önerme olduğu için bu iki önerme, doğru olmak koşuluyla gözlemlenmemiş olsalar bile mantıksal kuram açısından, birer temel önermedir. Mantıksal kuramın benimsediği temel önerme şartı, önermenin olgu durumuyla uygunluğu olduğunda bu kuram, olgu gözlemlenmese bile "A üşür" ve "B üşür" önermesini doğru kılacak bir olgu bulunduğunu savunur.

Russell'a göre temel önermeler algıya dayanmalıdır ve başka bir önermenin eşliğinde bilinmemelidir. Bu açıdan "temel önermeler epistemolojik öncüllerin bir alt sınıfıdır; algısal deneyimlerden mümkün olan en çabuk bir biçimde ortaya çıkmıştır" (Russell, 2013: 159). Burada dikkat gerektiren önemli bir nokta Russell'ın akılcı görüşün savunabileceği bir temel önerme tanımını, algı şartına dayanarak elelediğidir. Mantıksal çıkarımlar içinde ulaşılan sonuçların doğru olarak kabul edilebilmesi için öncüllerin en az birinin deneyimden türetilmiş olmasını düşünür. Bunun Russell için anlamı, önermelerin olguyla uyumudur. Bununla beraber epistemolojik kuramın zayıf yönlerinin de farkındadır. Solipsizm ve fiziksel şeylerin niteliğine göre yapılan tartışmalar ortadadır. Hem bu ve benzeri tartışmaları dışarıda bırakacak hem de yeni sorunlara çözüm olabilecek bir yöntem, başka bir ifadeyle, bir düşünme biçiminin gerekli görmektedir. Bunun deneyci gelenek açısından bağının gösterilebilmesi için temel önermelere dayanır. Bu terimi protokol önermelerinin karşılığı olarak kullandığını düşündüğü Ayer'den aldığını belirtir (Russell, 2013: 159). Ama bu onun için yeterli değildir. Dolayısıyla mantıksal kurama göre temel önerme, epistemolojik olandakinin mantıksal biçimini gözetmeli ve onun doğruluğunu koruyarak deneyim şartını kaldırabilmelidir (Russell, 2013: 345). Russell, mantıksal bakış açısına göre deneyimleri, olguların belirli bir alt sınıfı olarak tanımlanabilir görür.

Russell, epistemolojik kuram üzerinden kendi doğrulama anlayışı olan mantıksal kuramı açmada, iki kuramın önemli bir ayrımı olduğunu düşündüğü üçüncü halin imkânsızlığını, bu kuramlardaki yeri açısından çözümler ve bu mantıksal yasaya bağlı kalarak doğrulanabilirliğin tanımını arar. Sonuçta, üçüncü halin imkânsızlığı ilkesini korumak kaydıyla, temel önerme için "deneyim" yerine "olgu" durumunu öne sürerek mantıksal kuramı neden savunduğunu açıklar. Epistemolojik kuramın doğruyu zamansal açıdan şimdi de algılanan manasında sınırladığını belirtir. Bunun anlamı algılanamayan fiziksel şeylerin ve ya özelliklerinin dışarıda bırakılmasıdır. Mantıksal kuramın algının fiziksel şeyler üzerinde şimdilikte yarattığı sınırlamaya tabi olmadığını ileri sürer. Onun olguya dayanmasıyla hiç kimsenin deneyimlemediği olaylarda bile ki onların

---

¹⁵Burada "A üşür" ve "B üşür" önermelerinde geçen üşür sözü, ölen bir insanın bedeninin soğuklaşması anlamında kullanmıştır.

lehine hiçbir kanıt bulunmasa da doğru olan önermeleri içerdiğini savunur. Ona göre “olgular deneyimden daha kapsamlıdır” (Russell, 2013: 362).

“Doğrulanabilir” bir önerme, bir deneyimle belli bir tür uygunluğu vardır; “doğru” bir önerme ise bir olgu ile tam olarak aynı tür uygunluğa sahip olmalıdır, uygunluğun en basit türünün tüm diğer yargılarda değişkenler içerdikleri için imkânsız olası dışında. Bir deneyim bir olgu olduğu için, doğrulanabilir önermeler doğrudur; ama tüm doğru önermelerin doğrulanabilir olduğunu farz etmek için bir neden yoktur (Russell, 2013: 362).

Russell açık olarak deneyciliği dışlamadan, önermelerin doğruluğu çözümlemesini mantık alanına çekmiştir. Ona göre “doğrulama, her zaman, beklenen bir duyu-verisinin doğması” olduğundan, önermeler her zaman onların üzerine şekillenmelidir. Onun örneğinden hareket edilecek olursa “ben kendisine baksam da bakmasam da varlığını sürdüren bir Ay vardır; bu Ay bir dizi olası duyu-verileri sağlamakta ve bu duyu verilerinden, yalnız ben Ay’a baktığım zamankiler gerçekleşmektedir” (Russell, 1996: 78). Böylelikle bu yazının başında ona yöneltilen fiziksel şeylerle zihnin ilişkisi sorunu da bir açıdan yanıtladığı görülür. Russell açıkça olgunun varlığını algının varlığına bağlamamaktadır çünkü duyu-verilerinin algı dışında çalıştığını iddia etmektedir. Dolayısıyla olgular duyu-verileri yayar ve onların gerçekliği, algıdadır.

Russell bir “duyu-verisi” den bahsettiğinde, bir anda anlamsal olarak verilenlerin tümünü kastetmez. Sadece, bütünün belirli renk ve sesleri gibi bir kısmının dikkatlice seçildiği bölgeyi düşünür. Duyu-verisi, epistemolojik kuramda bir anlam verisi olarak alınabilirken Russell, mantıksal kuramda bunu kabul etmez ve mantıksal yapının duyu ayrıntılarıyla ilgili veriler verdiğini savunur (Russell, 1986: 6). Ona göre önemli olan algı verilerinin duyu-verileri arasında yer almasıdır. “Bir algılama verisinin unsurlarını oluşturan özelliklerin her zaman, kesin anlamda duyu-verileri olduğu gözlenmelidir” (Russell, 1986: 6).

Russell’a göre önermelerin taşıdığı anlam duyu-verileriyle ilgilidir. Bu açıdan önermelerin yargıları olgulara dayanmalıdır. Dolayısıyla yargılar, olguların algılandıkları halleri ile algılanmadıkları halleri üzerine biçimlenir. Önerme olmayanın yargıları da söz konusu olduğundan bu ayrıma, olguyla ilişkili olmayan yargılarda eklenebilir. Buradaki ayrımın kendi içinde toplandığı tek nokta, deneyimlenen olgular üzerine ayrımların doğrudan olmasıdır. Bu, öteki yargıların dolaylı olduğunu gösterir. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Russell, olguların deneyim içeren yargılarını diğer tüm yargılardan ayırır ve ayırma ölçütünü diğer yargıların değişkenlik içermesi olarak belirler. Ural’a göre buradaki değişken, nesne ve olaylara işaret etmesi anlamındadır ve “Ahmet bir insandır” gibi herhangi bir önerme elde edilebilir (Ural, 2012: 78). Dolayısıyla önermenin doğruluğu da değişkenin gösterdiği ile ilgili uygunluğundadır. Russell bu ilişkiyi “gönderge” olarak düşünmüştür.¹⁶ Göstergeyi şu şekilde tanımlar.

“Gösterge” cümlesi ile aşağıdakilerden herhangi biri gibi bir cümleyi kastediyorum: Bir adam, bazı adamlar, herhangi bir adam, her adam, tüm adamlar, İngiltere'nin şu andaki Kral'ı, Fransa'nın şu anda ki Kral'ı, 20. yy'ın başındaki Güneş Sistemi'nin kütle merkezi, Dünya'nın

¹⁶Gönderge (işaret eden şeyi belirten), “denoting” olarak kullanan Russell bu başlıkta bir makale yazmıştır.

Güneş'in etrafındaki devinimi. Bu nedenle bir cümle yalnızca biçiminden kaynaklanmaktadır (Russell, 1905: 479).

Russell, bu değişkenlerin önermelerdeki rolünü açıklamaya çalışır. Burada "İngiltere'nin şu andaki Kralı" gibi açık bildirimlerin üzerine yoğunlaşır çünkü bu ifade olgusal bir varlığı işaret eden bir önerme cümlesinde yer aldığına, bir olguyu tasvir etmektedir.

Russell bu doğruluk ile ilgili düşüncelerini, bilgi görüşlerinin altına yerleştirir. O, "esas kavramın doğruluk olduğunu ve bilgi tanımının doğruluk üzerinden yapılması, aksinin yapılmaması gerektiği sonucunu" çıkardığını söyler (Russell, 2013: 22). Olguların bilinmesi noktasında tasvir teorisini öne sürer.¹⁷ Teori, uygunluk kuramlarından epistemolojik olanı mantıksal olanla bağını kurması açısından önemlidir. Bu teorisinin ayrıntılarında boğulmadan hem konunun anlaşılması hem de Ayer'in görüşlerinin arka planı için onun belirli tasvirler görüşünü ele almak mantıklı olacaktır. Belirli tasvirler teorisini Russell, "Waverley'in yazarı Scott" önermesini içeren paradoks üzerinden açıklar.

İngiliz edebiyatında gerçekte "Waverly" diye bir kitap vardır ve onun yazarı da "Scotch" dır ama Scotch, eserinin üzerine kendi adını yazmamıştır (Grünberg, 1963, s. 138). Gerçekte önerme, "p, p'dir." mantıksal formuna sahiptir ama eserin yazarını bilmeyenler için bu önerme "s, p'dir" mantıksal formundadır. "Waverly'nin yazarı Scotch'dır" cümlesinde yüklem olan "Scotch" ile özne olan "Waverly'nin yazarı" ifadeleri aynı anlamdadır. Başka bir ifadeyle cümle "Scotch Socoth'dır" gibi düşünülebilir. Mantıksal açıdan "p, p'dir" formuna sahip olması bu cümlenin görünüşte olgusal alana göndermesinin olmamasına neden olmaktadır. Bu bir totolojik cümle gibi durmaktadır. Bu cümlenin eşdeğeri olan "Waverley'i bir ve yalnız bir kişi yazdı ve bu kişi Scotch'dır" cümlesinin olgusal alana göndermesi vardır ve doğrulanabilir niteliktedir. Dolayısıyla tasvirime yoluyla bilgi doğrulanmış olur. Grünberg'in de belirttiği gibi, herhangi iki tekil terim aynı nesneyi işaret ediyorsa birbirleri yerine kullanılabilir. Bu iki terim birbirine eşittir (Grünberg, 1963, s. 139).

Bu kurama göre bu biçimdeki bir simgesel anlatımı içeren her tümce, bu tür bir anlatımı içermeyen fakat belli bir özelliği bir ve ancak bir nesnenin taşıdığını ya da hiçbir nesnenin belli bir özelliği taşımadığını savlayan bir alt-tümce içeren bir tümceye çevrilebilir (Ayer, 1998: 38). Ayer bu kuramla betimleyici içeren cümlelerin ifade ettiği şeyi, başka bir cümleyle aynı ifadenin nasıl verileceğini göstermeye çalışır.¹⁸

¹⁷Betimlemeler teorisi, işe yaramayan varlıkları eleme imkânı veren bir serh yöntemini teklif eder. "Ockhamlı'nın usturası"na ve nominalizmin o ünlü ilkesine bu noktada referans yapar: "Varlıkları zorunlu olmadıkça çoğaltmamak gerekir." Mantıksal analiz böylece kendisini, (kendilerini bazen yalnızmış gibi sunabilen) karmaşık önermelerin atomsal öğelerini gün ışığına çıkarma, düşünceleri aydınlık kırma ve lüzumsuz sayıdaki varlıkların (entitê) elenmesi gayreti olarak takdim eder. (...) Demek ki belirli betimlemeler teorisi, gündelik dildeki ifadelerin, felsefi meselelerin çözüm metodu olarak "yeni mantık"ın dilinde yeni bir formülasyonunu talep eder (Rossi, 2013: 29).

¹⁸Bu konu için bakınız tezin "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" başlığı.

Sonuç olarak Russell'ın doğruluk çözümlemesi, uygunluk teorisi altında yeni bir anlayışa sahiptir. Deneyimlenen bilgileri dışlamadan tasvirle çıkardığı bilgiler arasında mantıksal bir sorun olmadığını ortaya koymuştur. Böylece duyu-verileri sayesinde fiziksel şeylerin görünüşlerinin bilinmesinde, bazı mantıkçı pozitivistlerin tutarlılık kuramının indirgemedeki yaşadıkları sıkıntıları aşmaya çalışmıştır.

Doğrudan deneyimlenmemiş temel önermeler hariç tasvirle başka bir ifadeyle gönderge yoluyla tanımlanabilen bir şeyin önermeleri, gönderilenin bileşeni değildir. Onlar göndergenin dilsel bileşenleridir. Dolayısıyla Russell'a göre anlaşılabilen tüm önermelerin bileşimleri öznenin tanıdığı gerçek varlıklardır. Fiziksel şeyler ve diğer insanların zihinlerine yönelik önermeler ise deneyimlenemediği için tanımlanamazlar ancak tasvir yoluyla bilinirler. Dolayısıyla ona göre fiziksel nesne ve olaylar, deneyimlenmeden ve onları ifade eden önermeler bilinmeden tasvirle bilinebilir (Russel, 1905: 492). Bu kuram açısından geriye kalan şeylerden biri, hangi olguların doğru olduğunu ve onları ifade eden önermelerle ilişkilerinin nasıl olduğunun açıklanması kalmaktadır. Bunun zor olduğu evrenin her atom-altı ve her atom-üstü şeylerinin fiziksel büyüklüklerinden dolayı deneyimlenmesinin neredeyse imkânsız oluşundan çıkarılabilir.

3. AYER'İN DOĞRULUK ÇÖZÜMLEMESİ

Filozof, düşüncelerinde en az bir temel sorunu hedef alır. Bu aslında işinin en büyük kısmıdır çünkü nasıl ki samanlıkta iğne aramak o iğneyi kullanmaktan daha zorsa birbiri içinde kaybolmuş soruların kaynağına ulaşmak da onu çözüme kavuşturmaktan daha zordur. Dolayısıyla Ayer'in, doğruluğu tanımlayabilmesi için onun kaynağında oluşan algı sorunlarını, kapsamında ise bilgi sorunlarını çözümlemesi gerekir.

3.1. Doğruluğun Tanımı

Doğruluğun ne olduğu felsefenin temel uğraşlarından. Çözölmeye çalışılan sorun, doğruluk üzerine oluşturan düşüncelerin yapı ve işlevleri noktasında kendini gösterir. Doğruluk kuramları bu merkezli sorunları aşmak için oluşturulur.

"Doğruluk nedir?" sorusunun gerçekte neyi gerektirdiği üzerine düşünen Ayer için bu soru, gerçek bir problemi ortaya koyan bir soru değildir ve doğruluk üzerine hiçbir kuram gerçekte bu soruyu açıklamaya çalışmaz. "X'in doğası nedir?" biçimindeki tüm sorular, simgelerin kullanımlarına yönelik tanımlarının incelenmesidir (Ayer, 1998: 64).¹⁹ Başka bir ifadeyle, bir şeyin ne olduğunun tanımlanması ancak onun kullanımı noktasında yapılabilir. Eğer bu ilke göz ardı edilirse "X" tanımlanmamış olur. Bu açıdan "X" in kullanımındaki tanımının sorulması, onu içeren tüm cümlelerin, onu ve eş anlamlısını içermeyen cümlelere nasıl çevrildiğinin sorulmasıdır (Ayer, 1998: 64). Ancak bu tanımın sadece dilsel çözümleme içinde aramak ne kadar doğrudur? Dilin bir sınırı olduğu düşünölecek olursa Ayer'in yaklaşımının daha en baştan dil dışı nesnelere tanımını dışarda bıraktığı için eksik bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Buna rağmen Ayer, "X" için yeni bilgi taşımayan bir tanımın, "X" in kendisi veya eş anlamlısıyla tanımlanamayacağını, eğer tanımlamaya kalkılırsa da sentetik biçime sahip olamayacağını, bu nedenle; böylesi bir tanımlamada "X" in kullanım alanının dışına çıkılma tehlikesi oluşacağından o tanımın doğruluğunun gösterilemeyeceğini düşünür. Ayer'e göre "doğruluk nedir?" sorusu sorulduğunda istenen şey "p doğrudur" cümlesinin sentetik biçimde eşdeğerinin açıklanmasıdır. Bu anlamda yapılamayan bir tanımın ya anlamlı olmayacağı ya da totolojik olacağı kanaatindedir.

Ayer'in, doğruluğu önerme üzerinden vermeye çalıştığı ve tüm ifade türleri arasında önermeye teknik bir anlam kazandırmak istediği söylenebilir. Önermeyi kendi doğrulanabilirlik anlayışı içinde, "doğru" ya da "yanlış" olarak belirlenebilen ifadeler kümesinde tanımlamaya çalıştığı görülür. Bunun algısal gözlem kümesi ifadeleri olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu doğru veya yanlışın, önerme üzerinden açıklanması girişimidir. Doğru veya yanlış olan şey

---

¹⁹Bu sorunun detaylı açıklanması için bakınız tezi 2. Bölümde "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" başlığı.

önermenin kendisi değil onun işaret ettiği şeyle alakalıdır. Ayer, "Oxford İngiltere'nin başkentidir" önermesinin yanlış olduğu ifade edildiğinde, önermenin kendisinin yanlış olduğu değil Oxford'un İngiltere'nin başkenti olmadığı belirtilir (1998: 65). Fiziksel şeylerin kendinde doğruluk aranmayacağı ortadadır. Dolayısıyla Ayer'in yaptığı onları savlayan önermelerin gözlem kümesi ifadelerinden çıkarılıp çıkarılmadığıdır. Onun için doğruluk bu ilişkinin mantıksal ve dilsel zeminindedir.

Ayer'e göre "doğru" ve "yanlış" sözcükleri bir şey ifade etmez. Onlar sadece cümlelerdeki savlamanın belirticileri konumundadır. Bu açıdan ilk eleştiri önermeyi diğerlerinden ayıran temel işlevin kapsamı noktasında getirilebilir. Belli bir tanım sınırı içinde önermenin gerçekleştirdiği görev, diğer ifade türleri için de mümkün olabilir mi? Ayer'e göre bu sorun olarak görülebilir "fakat bunun yanıtı da bir inanç, bildirim ya da yargının doğru olduğunu söylemenin her zaman inanılan, bildirilen ya da üzerinde yargıya varılan önermelerin doğruluğunu belirtmenin bir kestirme yolu olduğudur" (Ayer, 1998: 65). Kapitalizmin savaşa yol açtığı yönünde bir Marksist'in sahip olduğu inancının doğru olduğu söylendiğinde, "kapitalizm savaşa götürür" yargısının doğru olduğu söylenmiş olur. İnanç kavramı yerine dizindeki görüş ve ya kabul kavramı da kullanılsa belirtme geçerlidir.

Ayer'in önermeler bazında doğruluk düşüncesi, herhangi bir önermenin kullanım aşamasında ifade ettiği anlamın, kullanım noktasındaki algıya dayanan deneyim dili ile ifade edilebilmesi zemininde yükselir. Tartışılan konu açısından burada temel bir sorun vardır. Kapitalizm örneğindeki cümlenin doğruluğunda uzlaşa olduğuna dikkat edilecek olursa doğruluk, sadece anlamlı olduğu gösterilebilen önermeleri kapsamaktadır. Anlamlı önermelerin bazıları mesela geçmişle ilgili olanlar deneyime kapalı oldukları için o önermelerin doğruluğu sorunu hale gelir ve bu durumda, doğruluğun ne olduğu açıklanamamış olur. Doğruluğu onaylanmış bir ifadeyi önerme tanım kümesiyle örtüştürmenin ve buradan doğruluğu, önermenin kullanımında aramanın yetersiz olduğu söylenebilir. Burada yetersizliğin dışında Ayer'in çözmesi gereken duyu yanlışlarından tutun, dilin pragmatik ve sentax yapılarıyla ilgili bir çok sorun daha vardır.

Ayer doğruluğu, önermelerin kullanımı sırasında değerlendirir. Önermeyi de "kendilerini anlayan herkes için aynı yönelimli anlamı taşıyan tümceler öbeği" diye tanımlar (Ayer, 1998: 65). Ayer için cümleler hangi sözcüklerle kurulsun kurulsun eğer aynı amaçsal anlamı taşıyorsa aynı anlamı içereceklerinden, bir önermenin öğeleri durumundadırlar. "Ben hastayım" bir önermedir ve hangi dilde hangi sözcüklerle ifade edilirse edilsin bu ifadeler, aynı anlama geldikleri için "ben hastayım" önermesinin öğeleri konumundadır. Belirli bir önerme üzerine konuşmayı belirli cümleler üzerine konuşmanın bir yolu olarak gören Ayer için önerme, mantıksal yapım türlerinden başka bir şey değildir (Ayer, 1998: 65). Diğer bir deyişle bir ifadenin taşıdığı anlam, mantıksal temelde, fiziksel şeylerin gözlem kümesiyle ilişkilendirilmesi neticesinde önerme değerini alır. Önerme olduğu için aynı anda da anlamlıdır.

Doğruluğun tanımı çerçevesinde yukarıda ileri sürülen görüşler düşünülecek olursa Ayer'in çözmesi gereken ana sorunları olduğu gibi onlar üzerine oluşan tartışmalarda geçen sorunları da aydınlatması gerektiği görülür. Hangi tür ifadelerin anlamlı olduğu, anlamın ne olduğu, önermelerin doğrulamasının nasıl yapılacağı, deneyimin özneliği, değer yargılarının durumu gibi.

Şimdiye kadar anlatılanların ışığında Ayer'in doğruluk çözümlemesine geri döndüğünde, doğruluğu önermelerin kullanımında aradığı ortadadır. Doğruluk, önerme ve anlam arasında kurduğu ilişki, gözlenebilir olanla düşünülür. Tüm bu ilişki ağında önerme olmadan doğruluk ve anlam üzerine konuşulamayacağı görülür. Bu kaynaklı tüm sorunların çözümü için önermenin olabildiğince kesin tanımının yapılabilmesi gerekir. Dolayısıyla Ayer, önermenin tanımını netleştirebildiğinde, doğruluk ve anlam üzerine düşüncelerini de sağlam temele oturtabileceğinin farkındadır. Bu açıdan önerme nedir diye sorulduğunda Ayer, öncelikle onun ne olduğundan ziyade ne olmadığı üzerine eğilir. Önermenin ne olmadığını belirterek onun ne olduğunu açığa çıkarmak ister ve bu anlamda ilk yönelimi de sahte önermelerin ne olduklarını göstermeye çalışmak olmuştur. Anlamsal oluşun sınırını belirlemeye çalışması, kendi tartışması açısından faydalı olacağı ortadadır ancak sınırları belli ama içeriğinin niteliği ve niceliği belirsiz olan bir tanım kümesi çizilmiş olacağından, bu kümenin içeriğinin tam olarak gösterilememesi tehlikesi vardır. Hatta sonsuz bir içerikle de karşı karşıya kalındığı söylenebilir. Bu doğruluğun netleşmemesi, Ayer'in uğraşması gereken başka bir sorundur.

Ayer açısından fiziksel nesne veya olay ifade etmeyen yargılar anlamlı değildir ancak buna rağmen bazıları, anlamlı olanlarla karışmaktadır. Bunlar sahte önermelerdir ve en basitinden en zoruna tüm tartışmalarda gerçekmiş gibi kullanılmakta, bilinçli bilinçsiz anlamsızlıklar yaratılmaktadır. Tartışmaları verimsiz hale getiren sahte önermeler, özellikle felsefede kısmen de olsa bilimde de kendini göstermektedir.

Ayer için gerçek olan yargılarla sahte olanları ayırma felsefenin işidir. Bu işlev yargı ve önermelerin doğrulanması noktasındadır. Felsefe bu işlevi sayesinde hem kendi içindeki tartışmaları sonlandırabilir hem de bilimsel bilgiyle olmayanı ayırabilir. O felsefeyi, tüm önermeleri açık kılmada bir etkinlik olarak görür.²⁰ Önermeyi olgusal olanı savlayan yargı veya bildirim olarak düşünür. Wittgenstein felsefesinde beliren ve çoğu mantıkçı pozitivist tarafından da savunulan önermelerin toplamı bilimdir anlayışını benimser. Dolayısıyla önermelerin doğru ya da yanlış olduğu yönünde yapılacak felsefi etkinliğinin bilimi aydınlatacağı kanısındadır. Başka bir ifadeyle felsefeye, bilimsel bilginin sınırını belirleme işlevi de yükler. Aslında bu doğal bir sınırdır ve metafizikle belirlenmiştir.²¹ Önermelerin doğrulanması noktasında Ayer'in felsefede

---

²⁰Ayer bu konuda Wittgenstein'dan etkilenmiştir. Wittgenstein, felsefenin doğa bilimi değil de etkinlik olduğunu dile getirir (2010: 4.111).

²¹Bu konu için bakınız tezin "Metafiziğin Elenmesi" başlığı.

deneysel bir tavır takındığı ortadadır ancak bilimsel bazı bilgilerin, direkt algıyla ilişkilendirilmesi her durumda mümkün değildir. Kuantum fiziğinde gözlemlenen şeyin araçlara bağlı oluşu, Ayer felsefesi açısından bilimsel bilgi olarak kabulü çok da kolay değildir.

Ayer, hangi tür önermelerin sahte olduğunun belirlenmesi noktasında felsefeye işlev kazandırır. Başka bir ifadeyle sahte önermeleri gerçeklerinden ayıracak ölçütü felsefede arar. Bu ölçüt aynı zamanda doğruluğun ve anlamın belirlenmesinin de ölçütüdür. Doğruluk, önermelerin olgusal durumlarla ilişkilendirilmesi açısından düşünüldüğünden, doğrulanmış önermeye uygulanacak ölçüt de bu temelde yerini alır. Onu bu düşünceye yaklaştıran felsefi birikim, Russell ve Wittgenstein'in atomik temelli doğrulama anlayışı ile mantıkçı pozitivistlerin buna dayanarak geliştirdiği doğrulama görüşleridir. Ancak bu görüşün onlardan farklı olduğu durumlar vardır. Deneysel ve çözümlemeci felsefenin bulguları üzerine düşünen Ayer, önermelerin doğrulanması için önerilen mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ölçütünü revize eder ve yargıların doğrulanmasında kullanacağı ölçütü, öncelikle "görünüşteki olgu bildirimlerinin gerçekliğini sınamada kullanacağımız ölçüt, doğrulanabilirlik ölçütüdür" diye duyurur (Ayer, 1998: 13).

Ayer'e göre bir kimse bir cümleye yönelik hangi gözlemlerin kendisini o cümleyi kabul ya da reddetmeye götüreceğini biliyorsa diğer deyişle onun ifade etmek istediği yargıyı hangi gözlem bildirimleri kümesinden çıkarabileceğini biliyorsa o cümle, onun adına "olgusal bir anlam taşır". Burada Ayer mantıkçı pozitivistlik tarafından bilinen doğrulanabilirlik ilkesine koşulluluk başka bir deyişle varsayım katmakla ölçütü değiştirmiştir. Doğrulanma esnasında yapılan mantıksal çıkarıma koşul eklemesini koyarak gözlemin olabilirliğini güvence altına almak istemiştir. Gözlem yapılamaması belli şartların yerine gelmemesinden kaynaklanabilir ve deneysel bir önerme anlamıyla anlamsız kabul edilebilir. Dolayısıyla belli şartlar sağlandıysa gözlemler mümkündür mantığından hareket eder.

Bu ölçüt aynı zamanda o cümlenin bir önerme olduğunu gösterir. Bununla beraber "saymaca önermenin doğruluğunun ya da yanlışlığının kabul edilmesi, gelecekteki deneyinin doğasıyla ilgili her türlü şeyin kabul edilmesiyle bağdaşır nitelikteyse" ve söz konusu önerme "totoloji de değilse, bir yalancı-önermeden başka bir şey değildir" (Ayer, 1998: 13). Gözlem bildirimleri kümesi Ayer için duyu-deneyi sırasında duyu-içeriklerine yönelik oluşan anlamlı cümleler kümesidir. Ayer açısından doğrulanabilirlik ölçütü, belli koşullarda yapılan gözlemler kapsamında olmalıdır. Önermesel olarak anlamsız bir cümle, gerçek bir anlam içermez çünkü fiziksel nesne veya olayları ifade edebilecek gözlemi içermez. Bu cümle kullanıcısı için olsa olsa coşkusal bir anlam taşır ama bu da gerçek bir anlam değildir (Ayer, 1998: 13). Bu tür yargılar önerme olarak düşünülemez.

Önermelerin doğrulanmasında, doğrulanabilirlik ölçütünün uygulanmasını kısıtlayan durumlardan söz edilebilir. Zaman ve mekân gibi çeşitli şartlar altında, o an doğrulanması mümkün olmayan bazı önermeler doğru olarak kabul edilebilir. Bu durumun kendisi ayrı bir

problem gibi görünse de Ayer açısından düşünüldüğünde, olgusal içerikli olmasına rağmen o an doğrulanabilirlik ilkesinin işletilemediği birçok önerme vardır ve bunlar ilkenin uygulanamaması yüzünden anlamsız olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Doğrulanabilirlik ilkesinin bunlarda işletilemeyeceği veya ilkenin gereksiz ya da kapsamının yetersiz olduğu ileri sürülebilir. Ayer bu sorunları ortadan kaldırmak adına doğrulanabilirlik ölçütünü, kılışsal ve ilkece ikiye ayırır (1998: 14). Bunu aynı zamanda yürürlükte olan sahte önermelerin belirlenebilmesi ve elenmesi için de önemli görür. Ayer için bu önemlidir çünkü bu sahte önermelerden bazılarının metafiziksel olması, felsefi tartışmaların verimsiz olmasına neden olmaktadır.

Ayer, kılışsal olarak doğrulanabilirliği, "dışarıda yağmur yağıyor" ve "biraz sonra biri kapıdan içeri girecek" gibi yeterli bir gayret gösterildiğinde kolayca doğrulanabilen önermeler için düşünür. İlkece olanı ise mevcut şartlar altında doğruluk değeri gösterilemeyen ama olgusal anlatımlı olan ifadeler için önerir. "Ay'ın görünmeyen yüzünde dağlar bulunur" ifadesi üzerinden ilkece doğrulanabilirliği açar (Ayer, 1998: 14).

Benim Ay'a giderek Ay'ın öteki yüzünü görmemi sağlayacak bir roket henüz bulunmadığına göre konu üzerinde edimsel bir gözleme karar verme olanağım yok. Fakat kuramsal bakımdan anlaşılabilir bir durum olarak, eğer o gözlemleri yapabilecek durumda olsaydım, hangi gözlemlerin gerekli olduğunu biliyorum. Bu yüzden önerme, kılışsal olarak değilse bile ilke olarak, doğrulanabilir niteliktedir ve buna göre de anlamlıdır, derim. Öte yandan "Saltık, evrim ve ilerlemeye girer, fakat kendisinde bu yeti yoktur" gibi bir metafizik yalancı-önerme ilkece de doğrulanabilir değildir. Çünkü Saltıkın evrim ve ilerlemeye girip girmediğine karar verilmesini sağlayacak bir gözlem kavranamaz (Ayer, 1998: 14).

Ayer'e göre "Ay'ın görünmeyen yüzünde dağlar bulunur" gibi bir ifade, kılışsal olmasa da ilkece doğrulanabilir. Belli olgusal şartlar oluştuğunda onlar doğrulayacak gözlem bildirimleri belirlenebilir. Bu açıdan deneysel gözleme açık olan bu ifade, anlamlı bir önermedir, şimdilik anlamsız da görünebilir ancak Ay'a gidilebilecek bir araç yardımıyla doğruluğu gözlemlenebilir. Ayer bu durumdan hareketle olgusal anlatımı olan ifadenin veya yargının, şartlar sağlandığı takdirde doğrulanmasının yapılabilir olmasına dayanarak bu türden yargıları, önerme olarak düşünür ve onları anlamlı kabul edilmesi için yeterli görür. Diğer bir deyişle olgusal anlatım taşıyan önermelerin sırf eldeki araç-gereç ya da teknolojik yetersizliklerden dolayı doğrulanamıyor olması, onların anlamsız oldukları sonucunun doğuramaz.²² Sonuç olarak Ayer ilkece doğrulanabilirlik sayesinde, belli şartlar altında deneysel önermelerin anlamlı oluşunun belirlenebildiğini ifade eder. Kılışsal doğrulanabilirlik anlayışı için ise bir sorun görmez.

Ayer'in bu anlayışına mantıksal olarak karşı çıkılabilir. İleri sürülen ifade, fiziksel şeyleri savlasa bile taşıdığı iddia, şartlar sağlanamadığı takdirde gözlenemez. Dolayısıyla ileride bu şartların sağlanacağını mantıksal bir kesinliği yoktur. Öylesi bir durumda o ifade doğrulanamadığı için doğru ya da yanlış olduğu savunulamaz ve bunu temel alan argümanların

---

²²Bu nokta da Ayer'in, Carnap'ın dolaylı gözlem düşüncesinden etkilendiği söylenebilir. Bakınız tezin "Viyana Çevresi'nin Doğruluk Çözümlemesi" başlığı.

sağlamlığı sorunlu hale gelir. Ayer'in bu konuya tam bir çözümleme getiremediği görülür ancak Ay örneğinin günümüz açısından doğrulanması gerçekleştirilebilir olduğu düşünülecek olursa, Ayer'in ilkece doğrulanabilirlik görüşünün verimsiz bir düşünüş olmadığı da söylenmelidir.

Önermelerin doğrulanabilirliği noktasında Ayer'e, önermeyi anlamlı olma ile bir gördüğü ve dolayısıyla bir ifade önermeye zaten anlamlı olacağından, önermelere doğrulanabilirlik ölçütünü uygulanmasının gereksiz olduğu söylenebilir. Nitekim bu eleştiriyi fark eden Ayer; Dil, Doğruluk ve Mantık eserinin ikinci baskısında onu çözmeye çalışır. Bu eleştiriyi o, bir önerme tanımı gereği zaten anlamlı olmak zorunda olduğu için ona doğrulama işleminin yapılmasının mantıksız olacağı yönünde tanımlar (Ayer, 1998: 130-131).

Bir cümlelerin gerçekte anlamlı kabul edilebilmesinin koşulu olarak onun doğrulanabilir olması şartını taşımasını kabul eden Ayer, bir düzeltme ile "bir tümce eğer ve ancak, anlattığı önerme ya analitik ya da deneysel olarak doğrulanabilir durumdaysa onun gerçek anlamı vardır"ın ileri sürülebileceğini ancak bu belirlenime yine de "gerçek anlamı olmayan bir tümce bir önermeyi dile getirmez" denilmek suretiyle karşı çıkılabileceğini belirtir (1998: 130). Bu eleştiriyi, önerme anlamında bir cümlelerin, tanımı gereği cümle kabul edilebilmesi için onun, önceden doğru veya yanlış değerini almış olması gerekirdi mantığının yürütülmesine bağlar. Doğrulanabilirlik ölçütünün bu açıdan düzeltilmesi yapılsa bile onun, hiçbir anlamı olmayan cümleleri kapsamadığı için anlamsal bir ölçüt olamayacağı da savunulabilir. Hatta ele alınan bir cümleye doğrulanabilirlik ilkesi daha uygulanmadan, o cümlelerin doğruluk değerinin yanıtlanmış olması bakımından, bu ilkenin gereksizliği tekrar ileri sürülebilir (Ayer, 1998: 131).

Ayer bu güç durumun farkında olduğunu ve onun için doğrulanabilirliği tanımlarken hem "saymaca önermelerden" hem de "bir tümcenin anlamına yönelmiş" olmaktan söz ettiğine, buna tam bir çözüm getiremediği öz eleştirisini yaparak değinir (Ayer, 1998, s. 131).

Çünkü bir kez, saymaca ve yönelmiş gibi sözcükler, benim hiç başvurmak istemediğim ruhbilimsel bakış açıları getirmiş gibi oluyor; sonra da saymaca önermenin hem analitik olmayıp hem de deneysel olarak kanıtlanamaz olduğu durumda, bu söz etme biçimine göre söz konusu olan tümcenin anlattığı haklı olarak söylenebilecek bir şey olmazmış gibi görünüyor. Fakat eğer bir tümce hiçbir şey anlatmıyorsa, o tümcenin anlattığı şeyin deneysel olarak doğrulanamaz olduğunu söylemekte de bir çelişme varmış gibi görünür (Ayer, 1998: 131).

Bir cümle, hiçbir şeyi ifade etmiyorsa deneysel olarak doğrulanamaz olduğunu ileri sürmenin bir çelişki yaratacağından bahseden Ayer, o cümlelerin anlamının olmadığına karar verilmiş olsa bile "cümlelerin ne anlattığından söz etmek, yine de bir şey anlatılmış olmasını gerektirmiş gibi görünüyor" olduğunu belirtir (1998: 131). Bu soruna çözüm olarak da doğrulanabilirlik ölçütünün doğrudan cümlelere uygulanabilir olduğunu ve terimsel bir karmaşadan başka bir şey olmayan bu sorunun aşılabileceğini belirtir. Bu tarz bir uygulamanın çözümlemeci tarzda doğrulanabilirliğe ters düşebileceğine de dikkat çeker (Ayer, 1998: 131). Bunun anlamı, bir önermenin aynı zamanda doğrulanabilir bir cümle olması ama her cümlelerin

doğrulanabilir bir önerme olmamasıdır. Bir cümleye önerme denildiğinde her şeyden önce onun doğrulanabilir olduğu kabul edilmiş olmaktadır. Hâlbuki bir cümle test edildikten sonra onun önerme olup olmayacağına karar vermek gerekir. Bu açıdan Ayer haklı olarak doğrulanabilirlik ilkesinin önce önermeye değil de cümleye uygulanması gerektiğini ve o cümlenin anlamlı olduğu takdirde ona önerme denilmesi gerektiğini savunur. Yalnız bu terimsel değişikliğin altta yatan başka nedenler yüzünden mümkün olamayacağını da farkındadır. Ona göre önerme kelimesi sadece belli bir "s" cümlesi için değil "s"nin mantıksal eşdeğerlerinin var olduğu her cümle için de kullanılabilir bir işlevi vardır. Bu yüzden, "q" ve "p" gibi iki önermenin birinin diğerini gerektirdiğini ileri sürülmesi, başka bir ifadeyle bunların eşdeğer olduğunun iddia edilmesi, bu iki önermeyi ifade eden iki farklı cümlenin birbirlerini örtük olarak savladığı söylenebilir (Ayer, 1998: 131).

Bir cümle yapısı gereği ele alındığında anlamlı ya da anlamsız oluşuna bakılmaz. İfade ettiği şeyin anlamlı olup olmadığına bakılır. Ayer için eğer cümlenin ifade ettiği bildirim gözlem verileri tarafından olası olarak gösterilebilir durumdaysa o cümle anlamlıdır ve aynı zamanda bir önermedir. Bu cümleler anlamlı olduklarından yani deneysel gözlem verisine veya verilere dayandıklarından başka cümlelere veya diğer dillere anlamını taşımak kaydıyla çevrilebilir. Cümle yapısı gereği çevrildiği dilde başka sözcüklerle veya deyimlerle kurulsa bile diğer deyişle sözcükler veya deyimler değişse de cümle, önermesel olarak belli bir anlam taşıdığından bu anlam, diller arasında farklılaşmaz. Bu şekilde iki cümlenin eşdeğer olduğu söylenebilir. Eşdeğerlilik aynı dil içinde de geçerli bir durumdur yani bir anlam farklı cümlelerle ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle aynı dilde gözlemlenen anlamlı bir durum birbirinden farklı terimlerle kurulmuş iki ya da daha fazla cümle ile de anlatılabilir. Ayer, dillerde eşdeğer çeviriler mümkün olduğu için önerme kelimesinin kullanımından vazgeçilemeyeceğini belirtir çünkü önermeler, anlamsal olarak "p" gibi sembolleşebilirler (Ayer, 1998: 131).

Eleştirisine devam eden Ayer, cümle kelimesini önerme kelimesi yerine kullanabileceğini ama bu sefer de cümle teriminin çokanlamlı olması nedeniyle soruna net bir çözüm getirilemeyeceğini belirtir. Dilde teknik olarak cümle teriminin, önerme terimi yerine kullanılabilir olduğunu ama bunun çokanlamlılık yaratacağından, eşdeğerlilik açısından fayda sağlamayacağını çünkü anlamda bulanıklık yaratacağını ifade eder (Ayer, 1998, s. 132). Soruna başka bir çözüm olarak da "önerme" kelimesinin anlamının genişletilebilir olduğunu ileri sürer. Kastettiği şey bir cümlenin anlamlı olsun olmasın bir önermeyi ifade ettiğinin oluşturulmasıdır. Bu duruma da iki karşı çıkışın olabileceğini belirten Ayer, bunu "birincisi, bu, yürürlükteki felsefi kullanımdan ayrılmayı gerektirir; ikincisi de bizi, her önermenin doğru ya da yanlış sayılması gerektiği kuralını bırakmaya zorlar" diyerek açıklar (Ayer, 1998: 132).

Ayer'in, bir dizi çözümleme yaptıktan sonra ilk problem²³ için ileri sürdüğü çözüm önerisi yeni bir teknik terimin kullanılmasıdır. "Bildirim" sözcüğünü önerir ve bu sözcüğü alışılmış halinden biraz farklı kullanacağını da belirtir.

Böylece, dilbilgisi bakımından anlamlı herhangi bir sözcükler biçiminin bir tümce oluşturur diye kabulünü ve her belirtici tümcenin, gerçekten anlamlı olsun ya da olmasın, bir bildirim anlatır olarak görülmesini öneriyorum. Ayrıca, birbirine çevrilebilen herhangi iki tümcenin aynı bildirim anlattığı söylenecektir. Öte yandan önerme sözcüğü yalnızca gerçekten anlamlı tümcelerle anlatılan şeyler için kullanılacaktır (Ayer, 1998: 133).

Dilbilgisi açısından bir önerme öbeği, bildirim öbeğinin altına yerleştirilmiştir. Doğrulanabilirlik ölçütünün kullanımını ifade etme açısından "önermeler öbeğine ilişkin bildirimleri böyle olmayanlardan ayırt etmenin aracını sağladığını" savunur (Ayer, 1998: 133). Ayer'in bildirim kelimesini ileri sürmesinin amacı, cümlelerin ifade ettiği şeylerden belirsiz olanlar için de bir araç oluşturmak istemesidir. Bu durumda ölçütün sadece önermeye değil de bütün cümlelere uygulanmasının ve ifadelerin doğruluklarını ortaya çıkarmada kullanılmasının önünü açar. Ayrıca ölçütü daha doğrulanmamış bir cümle için de kullanılabilir olmasını sağlamayı düşünmektedir. Doğrulanabilirlik açısından cümle ile önerme arasındaki sorunu bildirim terimini kullanarak aşmayı deneyen Ayer, aslında yapılan eleştiriyi sadece ifadelerin dilbilgisi açısından belli olan biçimlerden ibaret gördüğü açıktır. Dilbilgisi açısından önerdiği bu çözüm yolu, dilbilgisi kapsamında kabul edilebilir. Anlatılmak istenen ifadeler sadece cümle veya önerme kalıpları üzerinden kategorize edilerek anlamlılığı belirlenmemektedir. İfadelerin anlamsal oluşu aynı zamanda onların olgu durumlarıyla ilişkilendirildiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu yüzden ileri sürülen ifade, gözlemlenebilir ise doğrulanabilir olmaya açıktır. Dolayısıyla Ayer'in, olgu durumlarını işaret eden tüm ifadeleri bildirim terimini kullanarak karşıladığı için bu teknik problemi çözdüğü söylenebilir.

Ayer için her cümlelerin bildirimi vardır ve bu bildirimler de doğrulanabilir. Başka bir ifadeyle önerme de bir bildirimdir ve bildirimler anlamlı olabilir. Bu onun sembolleşmesi ve matematik gibi evrensel bir dil haline gelmesi için de önemlidir. Her cümle bir bildirimdir ama dikkat edilmesi gereken şey onun ifadesinin her zaman olgusal bir duruma karşılık gelmediğidir. Ayer, eğer her cümle olgusal bir duruma karşılık gelseydi tüm cümlelerin birbirine eşdeğer çevirilerinin yapılabileceğini düşünür ama pratikte bunun karşılığının olmadığını da savunur. Cümleler olgusal alanla sınırlı değildir ancak anlamlılık sınırlıdır.

Bildirim sözcüğü, cümleleri anlam açısından ayırmak ve önerme teriminin cümle ile olan bağının kurulması adına kullanmıştır. Aslında Ayer, her önerme bir cümle iken her cümlelerin bir önerme kabul edilmeyişi ve önerme denilen cümle üzerine doğrulanabilirlik ilkesinin

---

²³Bu problem Ayer'in daha önce yukarıda bahsettiği, bir önerme tanımı gereği zaten anlamlı olmak zorunda olduğu için ona doğrulama işleminin yapılmasının mantıksız olacağı yönünde belirlediği problemidir.

uygulanmasının anlamsız görülmesini gidermek için her cümlenin, anlamlı anlamsız oluşuna bakılmaksızın bir bildirim olduğunu ileri sürer. Eğer olgu durumlarını işaret ediyorsa eşdeğer cümlelerin bildirimlerini de aynı kabul eder. Kısacası bir önerme anlamlı bildirim sunan bir cümledir. Anlamsız bildiri sunan cümle önerme değildir. Bu önermelerin öbeği de anlamlı bildirimlerin öbeğinin altında yer alır. Böylece anlamlı cümlelerle önermeler arasında bağ kurmasının yanında Ayer, doğrulanabilirliğin uygulanmasının önünü de açmaya çalışmıştır.

Önerme ile cümle arasındaki bağıntıyı kurmak için ileri sürdüğü bildirim ile yapılan ayrımların tamamen kabul edilebilmesi mümkün durmamaktadır çünkü önermelerin anlamlılığı için oluşturulan bu olgusal içerikli bildirim önerisi, cümleleri anlamsal olarak ayıramayabilir. Her ne kadar Ayer, anlamsız olan cümleleri olgu durumlarıyla belirlediğini ileri sürse de mantıksal olarak olgu durumlarını işaret eden cümlelerden bazılarının hiçbir zaman doğrulanabilir olamayacağı durumlar olabilir. Tarihsel önermeler buna örnek verilebilir. Benzer şekilde bazı önermeler ilkece doğrulanabilirlik temel alınarak anlamlı olabilirliği savunulsa bile gene de hiçbir zaman doğrulanabilir olamayacak önermelerin varlığı söz konusu olabilir. Dolayısıyla doğrulanabilirliğin yeni bir kapsama ihtiyacı olduğu ya da tamamen bırakılması yönünde eleştiri yapılabilir.

Ayer, bir cümlenin bildirim içerdiğini ve onun da bir şey anlattığı ifade edinildiğinde her zaman olgusal bir bilgi iletilmiş olunmayacağını belirtir (Ayer, 1998: 133). Bu açıdan bildirim önerme ile eşleyip, önerme üzerine yapılan eleştirilere cevap vermeye çalışır. Belirtici bir cümlenin önerme olduğunu anlatmaya çalışan Ayer, bu tanımlamanın geleneksel tanıma ters düştüğünün farkındadır ve buna rağmen bildiri terimi üzerinden doğrulanabilirliğin revize edilmiş tanımını yine de verir. "Bir bildirim eğer ve ancak ya analitikse ya da deneysel olarak doğrulanabilirse gerçekten anlamlı olarak kabul edilir" olduğunu ifade eder ancak bu tanımın doyurucu olmadığını da kabullenir (Ayer, 1998: 134). Bu açıdan Ayer, her belirtici bildirim anlamlı kabul ettiğine yönelik eleştiri yapılabilir olduğunu belirterek onu şu şekilde düzenlemeye gider. "Bir bildirim, eğer ya kendisi gözlem bildirimiyse ya da bir ya da daha çok gözlem-bildirimiyle birleştiğinde yalnızca öteki öncüllerden çıkarılamayacak en az bir gözlem-bildirimini gerektiriyorsa, o, dolaysız olarak doğrulanabilir" olmasını önerir (Ayer, 1998: 138). Burada Carnap'tan etkilendiğinin yanı sıra önerdiği çözüm şu şekilde ifade edilebilir.

Bir bildirim doğrulanması için iki yol vardır. Bu yollar o bildirim yapısına göre şekillenir. Birinci yol; eğer o bildirim kendisi bir gözlem verisi diğer ifadeyle duyuru-içeriği dili ile ifade edilen ise doğrulanmasına gerek olmadığıdır çünkü onun kendisi, zaten doğrulanmış olmalıdır. Burada birincisi ile ilgili açık bir tekbencilik sorunu vardır. Bu soruna bakmadan önce meselenin daha önemli yerinde duran ikinci yola dönüldüğünde, bunun birinci türden olmayan yani kendisi, gözlem bildirim başka bir ifadeyle duyuru-içeriği ifadesi olmayan bildirim doğrulanması yoludur. Kendisi gözlem bildirim olmayan ama olgusal içerikli sava sahip olan

ifadelerin anlamsallığını göstermek için onun çıkarıldığı öncüllere şartlı bir şekilde bakılması gerektiğini önerir. Dolayısıyla bu öncüller için birinci şartı, öteki öncüllerden çıkarılmayan bir gözlem bildirim olmasıdır. İkincisi ise bu öncülden hareketle ifadenin bir gözlem bildirimine indirgenmesidir. İndirgemenin gerçekleşebilmesi için doğrulanabilirliği koşul eklediği hatırlanacak olursa burada, gözlem bildirimine koşullu gözlemeyi önerdiği dikkat edilmelidir. Yani belli şartlar sağlanamıyorsa genel bildirim anlamsız oluşu kurtarılmaya çalışıldığıdır. Birinci yoldaki sorun daha öncede belirtildiği gibi tekbencilik/özbenlik sorunudur.²⁴ İkincisindeki asıl sorunsu felsefede bilinen anlamıyla indirgeme sorunudur.²⁵

Ayer'e önermelerin doğruluğu konusunda doğrulanabilirlik ölçütünün, gerçek bir ölçüt olmadığı yönünde eleştiri getirilebilir. Bu eleştiri aslında Ayer'in bazı mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik anlayışına getirdiği, doğrulanabilirlik ölçütünün geçerliliği eksikliğini göstermektedir. O, kimi mantıkçıların ölçütü kesin görmelerinden dolayı hataya düştükleri kanısındadır. Ayer'e karşı yapılan söz konusu eleştirinin anlaşılabilmesi için öncelikle Ayer'in kesin/güçlü anlamda doğrulanabilirlik görüşüne yaptığı eleştiriye bakmak gerekir.

Ayer, deneysel gözleme açık bir önermenin yöneldiği olgu durumlarının sınırsız sayıda olmasının yarattığı problemleri görür. Bu aynı zamanda ölçütü işlevsiz de bırakabilir. Genel bir önermenin doğrulanıp doğrulanmadığı konusunda şüphe duyulduğunu belirten Ayer'in probleme çözümü, doğrulanabilirliği güçlü ve zayıf anlamı bakımından ikiye ayırmaktır. Ona göre bir önerme ancak ve ancak doğruluğu kesin bir biçimde deneysel gözlemlerle belirlenebiliyorsa onun güçlü anlamda doğrulanabildiği söylenebilir. Uygulanan deneysel gözlem o önermeyi kesin olarak değil de olabilir kılıyorsa o zaman da onun zayıf anlamda doğrulanabildiği savunulur (Ayer, 1998: 14).

Ayer doğrulanabilirliğe getirmiş olduğu bu ikinci ayrımla bilimsel olanlar da dâhil genel yargıların doğruluklarının güvencesini sağlamaya çalışır. Bu inceleme daha çok önermelerin niceliği ve niteliği temellidir. Ayer daha çok bilimsel yasa önermelerinin kesinliğini temele alan doğrulanabilirlik tanımlarının yetersizliğini göstermek ve gidermek ister. Ona göre güçlü başka bir ifadeyle kesin anlamda doğrulanabilirliği kabul edenler, önermelerin geçerliliklerinin kanıtlanmasında aşırılığa kaçmışlardır (1998: 15).²⁶ "Arsenik zehirlidir", "bütün insanlar ölümlüdür", "bir cisim ısıtıldığında genişler." örnekleri üzerinden eleştirisini sunan Ayer, bu tarz önermelerin doğası gereği sonsuz sayıda olgu durumunu ifade etmek için düzenlendiğini,

²⁴Bu soruna Ayer'in cevabı için bakınız tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" başlığı.

²⁵Bu soruna Ayer'in cevabı için bakınız tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" ve "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" başlıkları.

²⁶Ayer 1935'de "The Criterion of Truth" adlı yazısında, "Schlick'in yaptığı gibi kesinlikle şüphesiz olan ve bu nedenle tüm deneysel bilgimizin tamamen sağlam temelini oluşturan bir sentetik önermeler sınıfı olduğunu iddia etmek için herhangi bir nedenimiz var mı?" sorusunu sorar ve mantıkçı pozitivistler adına yapamadıklarını belirtir. Bu görüşünü "Dil, Doğruluk ve Mantık" eserinde geliştirir ve doğrulanabilirlik ilkesini revize etmeyi dener (Ayer, 1935: 28).

dolayısıyla onların sonlu sayıda gözlem ifadesine dayandırılmasının mümkün olmadığını belirterek bu önermelerin, kesin anlamda doğrulanabilir olmadıklarını düşünür. Bütün insanların ölümlü olduğunun kesin olarak doğrulanabilir olduğunun ileri sürülmesi için insanların hepsinin ölmüş olduğunun gözlemlenmesi gerekeceğinden, kesin anlamda doğrulanabilirliği imkânsız görür. Ayrıca genel önermelerin tüm olgu durumları düşünülerek tüketilecek bir şekilde doğrulanamaması bu önermelerin bilim dışı görülmesi tehlikesini de getireceği açıktır (Yıldırım, 1991: 66). Dolayısıyla kesin anlamda doğrulanabilirliğin kabulü Ayer için mantiken mümkün değildir ve bu tarz genel yargıların metafiziksel olup olmadıklarının ayrılması da zordur (Ayer, 1998: 5). Bu zorluk karşısında bilimsel yasalar gibi genel önermelerin anlamdan yoksun ama özü itibarıyla önemli olduğunu ifade edilmesinin kabul edilemeyeceğini belirtir ve bu önermeler için "önemli" denmesinin altında yatan nedenin kesin olarak doğrulanabilirliğin korunmasından başka bir şey olmadığını açıklar (Ayer, 1998: 15).²⁷

Deneysel gözleme dayalı bir önermenin anlamsal olarak kesin olduğunun söylenebilmesi için daima daha fazla deneysel gözleme ihtiyaç olacağını belirten Ayer, güçlü anlamda doğrulanabilirliği mümkün görmez. Güçlü olanın ret, zayıf olanın kabul edilmesiyle genel önermelerin anlamsal geçerliliğinden şüphe duyulmasından vazgeçileceğini düşünür. Genel önermelerin anlamının geçerliliği için o önermenin olası bir deneysel gözlem verisini içerip içermediğinin değerlendirilmesini gerekli görür. Bu açıdan zayıf anlamda doğrulanabilirlik ilkesi deneysel önermeleri anlamlı kılmada daha mantıklıdır.

Ayer, fiziksel nesnelere veya olaylar üzerine yapılan bildirimlerin doğruluğunu kesin anlamda ortaya koyabilecek duyu-verileri ile oluşmuş sonlu sayıda bir gözlem-bildirimleri kümesinin olamayacağını düşünür.²⁸ Kesin doğrulama için gözlem-bildirimleri kümesinin olması zorunluluğunun farkında olarak olası doğrulama yöntemi ile bu kümenin içerdiği tüm duyu-verilerine bakılmasına gerek olmadığı kanısındadır. Ayer, deneysel önermelerin çoğunun belirsizlik taşıdığı fikrindedir ve fiziksel şeyler üzerine oluşan bir bildirim doğrulanabilmesi için gözlemden gelen duyu-verilerinin bir tanesinin ortaya çıkmasını yeterli bulur (1998: 137).²⁹ Dolayısıyla bir genel önermenin/deneysel önermenin, kesin olarak ne doğrulanabilir ne de çürütülebilir³⁰ olduğunu savunur. Ona göre güçlü anlamda yapılan iki yaklaşım da önermelerin olgusal değerlerinin kesinliğini veremez. Deneysel önermelerin en fazla bir takım gözlemler neticesinde mantıksal durumu sorgulanabilir. Ayer, bu tarz önermelerin anlamlı olup olmaması sonucuna ancak "birtakım gözlemler onun doğruluğunu ya da yanlışlığını mantıksal olarak kesin kılabilir mi" sorusuna değil de "birtakım gözlemler onun doğruluğunu ya da yanlışlığının

---

²⁷Ayer bu konuyu M. Schlick tarafından savunulduğunu belirtir.

²⁸Bunun tartışılması bu tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" başlığında yapılacaktır.

²⁹Bu görüşünü daha sonra algı konusunda yaptığı çalışmalarla geliştirir.

³⁰Çürütülebilirliği Popper'a atfeder.

belirlenmesiyle ilgili olabilir mi” sorusuna cevap aranarak mümkün olabileceğini iddia eder (1998: 16). Duyu-verilerinden hareketle fiziksel şeyler üzerine yapılan mantıksal çıkarımların kesin anlamda doğru olduğunu kabul etmemektedir.³¹

Kesin olarak doğrulanabilirliğin savunulmamasının nedeninin daha iyi anlaşılması için Ayer, öncelikle "gerçek ya da olabilir bir gözlemi kaydeden bir önermeye, deneyime dayanan bir önerme diyelim." der (Ayer, 1998: 16). Daha sonra gerçekte olgusal bir niteliği taşıyabilecek her hangi bir önermenin en belirgin özeliğine geçer. Bu tarz bir önermenin deneyime dayanması, kendisini meydana getiren öncül önermelerden mantıksal olarak değil de yine bir takım deneyime dayanan önermelerden çıkarılabilmektedir. Ayer, bu soruna çözüm olarak doğrulanabilirliği zayıf anlamında kabul etmeyi önerir. Bunun önermelerin anlamlı olması için doğru bir ölçüt olduğu düşüncesindedir.

Ayer'in zayıf anlamda doğrulanabilirliğine yönelik bazı eleştiriler getirilebilir. Bunlara geçmeden önce bu eleştirilere de fayda sağlaması açısından, Ayer'in de belirlediği ve Dil, Doğruluk ve Mantık eserinin ikinci baskısında cevap verdiği, güçlü ve zayıf anlamda doğrulanabilirlik ayrımının gereksiz olduğu yönündeki eleştiriyi incelemek yerinde olacaktır.

Ayer, güçlü anlamda doğrulanabilirlik ölçütünün hiçbir zaman uygulanamayacağı çünkü her yeni deneyin güçlü olarak sunulan genel önermeyi çürütememe ihtimali taşıdığı için altını çizer. Zayıf anlamda doğrulanabilirlik tanımını, aslında güçlü olanın eksiklikleri üzerine yaptığını belirten Ayer, doğrulanabilirlik ilkesini ikiye ayırmasının gereksiz olduğu sonucuna varır (Ayer, 1998: 134). Bu tavrıyla kendi doğrulanabilirlik tanımının tek olduğunu ve diğer mantıkçı pozitivistlerin, ölçütü yanlış belirlediklerini ileri sürer ve onları eleştirir. Bununla beraber zayıf anlamda doğrulanabilirliği geliştirme sürecine girer ve doğrulanabilirlik ilkesinin ikinci versiyonunu ortaya atar (Ayer, 1971: 111).

Ayer'e göre "herhangi bir olabilir duyu deneyimi onun doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemeyle ilgili olursa" kendi ölçütü açısından zayıf anlamda doğrulanabilir (1998: 136). Ayer, anlamlı olmayı bu şekilde başlatır. Bu cümlede "ilgili" kavramının belirsizlik taşıyabileceğini belirtir ve bu kavramı yorumlar. Olası bildiriye göstermek için ölçütte kullandığı "deneyime dayanan önerme" mantığı yerine "gözlem bildirimi" ifadesinin kullanılabilir olduğunu düşünür (Ayer, 1998: 136). Ona göre "bu değişkede ilke, bir bildirim, eğer ondan, başka kimi öncüllerle birlikte, yalnız başına o öncüllerden çıkarılamayan bir gözlem-bildirimi çıkarılabiliyorsa, o zaman doğrulanabilir" biçimine sahip koşullu bir önermeye dönüştürülebilir ve bunun sonucu olarak anlamlı da kabul edilebilir. Böylesi bir tanımlamanın her bildirimi anlamlı olarak kabul

---

³¹Bu sorunlu bir açıklamadır. Bunun tartışılması bu tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" ve "Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu" başlıklarında yapılacaktır.

edilmesine yol açacağını düşünen Ayer, yeni tanımlamayı aşırı serbest olarak niteler (Ayer, 1998: 136). Metafizik yargılara meşruluk kazandırmak istemez.

Çünkü herhangi bir “S” bildirimle “O” gözlem-bildirimi verildiğinde, yalnızca “S ise O’dur”dan “O” çıkmasına karşın, “S ise O’dur”un ikisinden birden “O” çıkar. Böylece, “Saltık uyuşuktur,” ve “Eğer saltık uyuşuksa bu aktır,” bildirimleri, birlikte, “Bu aktır,” gözlem bildirimlerini gerektirir, fakat “Bu aktır,” bu öncüllerin hiçbirinden çıkmadığına göre kendi başına alındığında, bunların ikisi de benim anlam ölçütümü karşılar. Dahası bu, “Saltık uyuşuktur,” yerine konacak herhangi bir anlamsız söyleyim için de geçerli olur, yeter ki bu söyleyim bir belirtici tümcenin dilbilgisel biçimini taşıyın. Böylesine bir serbestliğe elverişli olan bir anlam ölçütünün ise kabul edilebilir olmadığı açıktır (Ayer, 1998: 136).

Ölçüt, yanlışlamanın olabilirliği için ileri sürülürse aynı itirazın onun için de geçerli olduğu görülebilir.

Çünkü “S” bildirim ve bir “O” gözlem-bildirimi verildiğinde, “O”, “S” ile “Eğer S ise O değildir”in³² birleşimi ile bağdaşmaz. Gerçekte bu güçlükten öteki öncüller üzerindeki koşuldan vazgeçerek kurtulabiliriz. Fakat bu, bütün koşullu önermeleri deneysel önermeler öbeğinin dışında bırakmayı gerektirdiğinden, ölçütlerimizi aşırı serbest yapmaktan ancak onları aşırı dar yapma pahasına kurtulmuş oluruz (Ayer, 1998: 136-137).

Bu açıklamayla Ayer, koşullu olup da anlamlı olan deneysel önermeleri, anlamsız ifadeler kümesinde bırakmayı doğru bulmaz. Bunun doğrulanabilirlik ölçütünün kapsamı açısından sorunlu bir girişim olacağı açıktır. Aynı zamanda daha önce belirtildiği gibi ölçütü aşırı serbest bırakmakta istemez. Serbest bıraktığında metafizik yargıların deneysel önermeler kümesine geçme, darlaştırdığında ise bazı deneysel önermelerin anlamsız ifadeler kümesinde kalma tehlikesi vardır. Dolayısıyla Ayer’in doğrulanabilirlik ölçütünün sınırlarını belirlemede bir çıkmaza girdiği savunulabilir.

Ayer doğrulanabilirliği dolaysız ve dolaylı olarak ikiye ayırarak bu çıkmazdan kurtulmak ister.³³ Herhangi bir bildirim, ifade ettiği fiziksel şeyleri doğrudan bildiriyor ve edimsel olarak gözleniyorsa o bildirim dolaysız doğrulanmaktadır. Bunun mümkün olmadığı durumlar üzerine yönelen bir bildirim, başka gözlem bildirimleri ile birleşiyorsa ve onlardan çıkarılmayacak “en az bir gözlem bildirimini gerektiriyorsa” da dolaysız doğrulanabilir. Dolaylı doğrulanabilirlik ise dolaysız doğrulanana bildirimlere dayanarak gerçekleşen bir doğrulamayı içerir. Ayer dolaylı olan için iki kıstas ileri sürer.

Bir önerme, “birincisi; başka belli öncüllerle birlikte yalnızca o başka öncüllerden çıkarılmayacak bir ya da daha çok dolaysız doğrulanabilir bildirim gerektirsin; ikincisi de, bu öteki öncüller, çözümleneci ya da dolaysız doğrulanabilir, ya da dolaylı doğrulanabilirliği serbestçe saptanabilir türden olmayan herhangi bir bildirim içermesin (Ayer, 1998: 138).

Burada Ayer bahsedilen çıkmazı aşmak için “öteki öncüller” için çözümleneci olabilmelerine olanak sağlayacak bir ölçüt koymuştur. Bununla “kendileri gözlenebilir hiçbir şey

³² Bu önerme kitabın orijinalinde “if S then not O” şeklinde ifade edilmiştir (Ayer, 1971: 111). Sembolik olarak “S=>~O” şeklinde yazılır.

³³Bu konuda Carnap’ın etkisi açıkça görülmektedir ve Ayer’in kullanışlı bir yol bulamadığı söylenebilir. Bakınız tezin “Viyana Çevresi’nin Doğruluk Çözümlemesi” başlığı.

belirtmeyen terimlerle anlatılan bilimsel kuramlar durumuna olanak” vermek ister çünkü bu terimler her ne kadar “bir kimsenin gözleyebildiği herhangi bir şeyi betimlemiyor görünebilmelerine karşın, o bildirimlerin doğrulanabilir bildirimlere dönüştürülmesini sağlayan bir ‘sözlük’ yapılabilir ve sözlüğü oluşturan bildirimlere çözümleneci diye bakılabilir” (Ayer, 1998: 138). Böylelikle bu türden deneysel önermelerin kabul edilmesi üzerinden, metafizik kuramların deneysel kabul edilebilmesini engellemeye çalışmıştır çünkü metafizik ifadeler için bunun mümkün olmadığını düşünmüştür. Bunun mümkün olduğu eleştirisi Ayer’e yöneltilebilir çünkü mantıksal olarak şuan metafizik olarak belirlenen bir ifade, gelecekte duyu-deneyine konu olabilir ve duyu-içerikleriyle ifade edilebilir. En azından tek bir öznenin deneyimi söz konusu olabilir. Bu açıdan solipsizmin mantıksal iç-çelişmezliği Ayer’in önüne sürülebilir. Onun bu konuda, yeterli açıklamaları olmadığı görülür.³⁴

Ayer’in doğrulanabilirlik görüşü birçok düşünür tarafından eleştirilmiştir. Doğruluğun doğası açısından yapılan eleştirilerin başında Russell’in eleştirileri gelir. Russell’a göre olasılık, yalnızca gerçekleşmeyen başka bir şey meydana geldiğinde gerçekleşecek olan anlamına gelebilir. Bir şeyin ne olacağı bilinemez. Olasılıkla ilgili bu sorunun, gerçek doğrulamanın aksine bütün doğrulanabilirlik kavramını etkilediğini düşünür. Bir şey doğrulanmadığında, doğrulanabileceği ifadesinin net bir anlamı yoktur. Dolayısıyla Russell, Ayer’in görüşlerinin deneyciliğe uygun düşmediğini ve doğruluğun doğasında olasılığa yer olmadığını ifade etmiştir.

Ayer’in doğrulanabilirlik görüşünde ortaya çıkan önemli bir sorun da önermelerin doğrulanabilmesi noktasında onların fiziksel nesne veya olay ile kurduğu bağ merkezindedir. Bilginin kaynağı, kapsamı ve sınırı, bilgiyi elde ettiği düşünülen öznenin nitelikleri ve bilgi ile olan bağı bu merkezde boy gösteren tartışmalardır. Ayer’in doğrulama kuramı burayı hedefi alır. Doğrulanabilirlik de dâhil tüm tartışmalar aslında; akıl ve duyunun dış dünya ile ilişkisi çerçevesinde gelişir. Tartışmaların yönünü şüpheli argümanlar belirler çünkü bu tartışmaların çözmeye çalıştığı argümanların, şüpheli görüşle hesaplaşması zorunludur. Dolayısıyla bu tartışmaların doğruluk kuramlarını doğrudan etkilediğine dikkat etmek gerekir. Ayer’in doğruluk görüşlerinin de söz konusu merkezden bağımsız düşünmek tartışmaları anlamamak olacaktır.

3.2. Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu

Önermelerin doğrulanmasını Ayer, mantıksal-dilsel bir sorun olarak görür. Onları fiziksel nesne veya olaylar üzerine dilsel bildirim yapan ve anlamlılığı olabilen ifadeler olarak düşünür ve doğrulanmalarını, taşıdıkları yargıların gözlem ifadelerinin de arar. Her söylem bir bilgi birikimi

---

³⁴Solipsizm düşünceleri için bakınız tezin “Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu” başlığı.

her gözlem ise duyumsama nedeniyle deneyimi gerektireceğinden Ayer, önerdiği doğrulama kuramının algı sorunuyla hesaplaşması gerektiğinin farkındadır.

Algı, insanın yaşadığı çevrede kendi ve dışındaki varlıkları ve olayları bilinçli veya bilinçsiz olarak işlemesi olarak düşünüldüğünde algılama, insanın duyu yardımıyla edindiklerinin zihninde belirgin hale gelmesi süreci olarak tanımlanabilir. Yalnız bu süreç her zaman istendik şekilde işlemeyebilir. Duyuda; görme engelli gibi yetersizlikler ve suya batırılan çubuğun kırık görülmesi gibi işlevsizlikler; zihinde ise sanrı gibi yapı bozuklukları nedeniyle algıda yanılgılar meydana gelmektedir.

Algılamanın ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği birçok filozof tarafından incelenmiştir. Bunun felsefede temel bir sorun haline gelmesi doğru bilginin kaynağına yönelik deneyci kuramların, bilgi ile fiziksel şeyler arasında kurdukları tartışmalar sayesinde. Algılama sorunu, dış dünya sorunuyla iç içedir ve algılandığına inanılan fiziksel nesne ve olayların şüpheli görüşler karşısında doğruluğunun kanıtlanması üzerine şekillenir. Bu anlamıyla algılama sorunu, felsefi bir sorundur ve onun psikoloji ile ilgisi bu bağlamın dışındadır. Felsefede teknik bir tartışma haline gelen algılama sorunun odağını fiziksel şeylerin varlığı ve üzerlerine kurulan dilin mantıksal temeli, önermelerin doğrulanabilirliği ve öteki zihinlerin varlığı gibi sorgulamalar oluşturur. Ayer için bu sorun dil eksenindedir ve onun çözümü görüngücülük görüşü içinde aranmalıdır (Ayer, 1998: 97).

Görüngücülüğün bir teori olarak Berkeley'in görüşlerine dayandığı söylenebilir. Fiziksel şeylerin duyu yoldan tanımlanması gerektiğini düşünmesi Berkeley'i, algılanmayan şeylerin var olmadığı sonucuna götürmüştür. Öznenin algılamadığı zamanlarda fiziksel şeylerin yok kabul edilmesi tehlikesiyle karşılaşınca onların, öznenin algısı dışında olmalarının bir sorun teşkil etmeyeceğini belirtmiştir çünkü özne olmasa da fiziksel şeyleri algılayan bir Tanrı olduğu fikrini yürütmüştür.

Görüngücülük anlayışına göre fiziksel nesnelere yönelik bildirimler öznenin algısında duyu-içeriklerine dayanması gerekir. Ayer açısından bu, fiziksel nesnelere hakkında bildirimlerin veya önermelerin anlamlı oluşu noktasında gereklidir. Bir önerme, duyu-içerikleriyle ifade edilebildiği sürece anlamlı olabilmektedir. Eğer böylesi bir ifade mümkün değilse önerme, deneysel anlatıma sahip değildir ve eğer o, totoloji de değilse sahte bir önermedir.

Ayer temel olarak iki tür dil düşünür. Bunlar; fiziksel nesne ve olayları tanımlayan ile onları betimleyen duyu-deneyimi içerikleri ifadeleridir. Onun görüngücülük anlayışı birinci tür olanların ikinci tür olanlara çevrilebilir olması üzerinedir. Bu görüşün olgusal temelli bilimsel bir görüş olmadığına dikkat edilmesi gerekir. Ayer için fiziksel şeylerin ontolojik varlığı, bilimin deneyselliği içindedir. Görüngücülük, bu türden varlıkların mantıksal-dilsel doğrulanmalarıyla ilgilidir. Ayer, fiziksel şeylere yönelik yargıların doğruluğuna sunulan kanıtları, duyu-içeri terimleri düzeninde arar. Ayer'in kabul ettiği anlamıyla fiziksel şeyler, duyu-içerikleri ile

betimlenen mantıksal yapılardır. Dolayısıyla görüngücülüğün deneysellikten anladığı, fiziksel şeylere yönelik önermesel ifadelerin, duyu-deneyi içinde mantıksal-dilsel temelde ifade edilmeleridir.

Deneysel önermelerin kesin olduğuna duyulan inanç Ayer'e göre fiziksel şeylerin şüphe götürmeyecek şekilde var olduğunun çıkarımında bulunulmasına neden olmaktadır (Ayer, 1998: 97). Bu tür önermeler, doğrulanabilirlik anlayışı içinde duyu-deneyinin içeriği üzerinden betimlendiğinde, onların geçerliliklerinin varsayımsal olduğu görülür. "Deneysel bilgi konusundaki savlarımız, mantıksal değil, ancak pragmacı kanıtlamaya açıktır." (Ayer, 1998: 97). Fiziksel nesnelere dolaysız olarak önsel varoluşunun beklenilmesi anlamsızdır ancak duyu-deneyimine bağlı edimsel yol ile deneysel savlar doğrulanabilir. Ayer'e göre bunlardan hareketle deneyimlenemeyen varlıkların varoluşunun da çıkarımı yapılmaktadır. "Töz" gibi varlıklar zihinden bağımsız değildir onların, duyu-içeriklerinden ayrı bir varoluşa sahip olduğunun düşünülmesi bir yanılgıdır (Ayer, 1998: 98).

Ayer, deneysel bilginin kesinliğini yadsırken "gerçekten verilmiş olan kimi nesnelere bulunabileceğini" inkâr etmediğini belirtir (1998: 98). Bu anlamda sağın bir görüngücülük anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Ayer, fiziksel şeyleri yadsımadığını belirtirken duyu-deneyi sayesinde fiziksel şeylerin dolaysız algılandığını ve aslında, onlar hakkında sadece duyu-içeriklerine sahip olduğunu ifade etmeye çalışır. O, "duyu deneyinin gerçek içeriğinin bulunmadığını, onların herhangi bir bakımdan betimlenemez" olduğunu söylemez (Ayer, 1998: 98). Duyu-içeriğine dayanan bir önermenin kesinliği için bir kanıt olmadığını savunur. Hume ve Mach gibi bu tür önermelerin kesinlikle geçersiz olduğunu ileri sürmediğini de belirtir (Ayer, 1998, 98). Ayer, onların bu konuda ruhbilimsel tartışma yürüttüğünü ve kendi deneyci görüşünde böylesi tartışmalara yer olmadığını ifade eder. Bu açıklamasına rağmen onların algı üzerine bazı sorularının kendi tartışmasında yeri olduğunu da bildirir. Bunlardan, "özellikle duyu-içeriklerinin zihinsel mi yoksa fiziksel mi olduğu sorusunu ya da onların, herhangi bir anlamda, tek bir özbenliğe özge mi olduğu sorusunu, ya da bunlar deneye girmeksizin var olabilir mi sorusunu" ele alır ve tüm bunların deneysel açıklamalarının verilmesinin mümkün olmadığını belirterek önsel bir açıklamalarını vermeye çalışır (Ayer, 1998: 99).

Ayer'in görüngücülük görüşünün eleştirisinin verilebilmesi için, söz konusu sorular ekseninde verdiği cevaplara bakılmalıdır. Dolayısıyla görüşlerinin temelini oluşturan, duyu-içeriği kavramının ve fiziksel şeylerin varlığının doğrulanmasına yönelik açıklamalarının çözümlenmesi gerekir.

Ayer herhangi bir duyu-içeriğini nesne olarak tanımlanmaması gerektiğini, onun duyu-deneyinin bir bölümü olduğunu belirtir (Ayer, 1998: 99). Diğer deyişle duyu-içeriğinin ortaya çıkmasını sağlayan şey, duyu-deneyidir ve duyunun gerçekleştiği alanın bir parçası olması

bakımında duyu-içeriği, onun bir bölümünü oluşturur. Bu terimi Ayer, Russell'ın duyu-verisi³⁵ terimi etkisi altında oluşturmuştur. Bunu Russell, fiziksel nesne veya olayların duyulanması neticesinde özneye belirenler olarak tasarlamıştır.

Ayer'e göre bir duyu içeriğinin ya da duyu deneyinin belirgin hale geldiğini söylemek sadece onların orta çıktığını ifade etmektir (Ayer, 1998: 99). Duyu-içeriklerinin var olduklarını söylenmesi bildirim, fiziksel şeylerin var olduklarının söylenmesi bildiriminden ayrıdır. Ona göre fiziksel şeylerin varoluşu, kendilerini mantıksal kuruluşlar olarak oluşturan "duyu-içeriklerinin edimsel ve olabilir ortaya çıkışının terimleri içinde" tanımlanır (Ayer, 1998: 99). Bu bağlamda duyu-içeriği ya da duyu-deneyinin kendilerinden anlamlı birer yapı olarak ileri sürülemeyeceğini belirtir.

Ayer açısından "önümdeki masanın rengi kırmızıdır" gibi bir önermenin anlamlılığı, duyu-içerikleri ile anlaşılır. Duyu-içerikleri, söz konusu önermenin kanıtı durumundadır. Önergeler duyu-içeriği terimlerine çevrilerek doğrulukları belirlenebilir. Buna rağmen duyu-deneyimi sırasında algıda meydana gelen yanılgılar, önermelerin doğrulanmasında yanıltıcı olabilir. Nitekim şüpheli görüşler, çeviriyi mümkün görmez. Ayer'in görüngücülük üzerinden algı sorununa eğilmesinin ana nedenlerinden biri de bu görüşlerin geçersizliğini göstermektir. Onun açılımı, olabilirlik üzerinden şekillenir.

Algılama sorunu, Ayer'in doğrulanabilirlik ölçütünü işlevsiz kılabilir, onun belirlenimleri doğrultusunda doğru değerini alan anlamlı bir önermeyi şüpheli bir duruma getirebilir. Anlam, algısal temelde gerçekleştiğine göre algının yanıltıcılığı üzerinden önerme, gerçekte doğruyken yanlış veya yanlışken doğru olarak değerlendirilebilir. Hatta doğrulanmanın yapılamaz olduğu bile ileri sürülebilir. Ayer'e göre "duyu deneyinden doğan yanlışlığı bize haber veren, yine duyu deneyidir (Ayer, 1998: 17). Duyu-deneyiminin aldattığını ileri sürmek yine duyu deneyi ile elde edilen üzerinden gerçekleşir. Özne, yeniler ile eskiler arasında oluşan bir çelişki ile aldatıldığını fark edip aldatanın duyuları olduğu sonucuna ulaşabilir. Ayer'in bu açıklaması doyurucu değildir çünkü ilk olarak algısal yanılgıların farkında olmak da bir yanılgıdır diye ona karşı çıkış yapılabilir. Bu çıkışa, duyulara dayanan ifadelerin doğruluğu yine duyulara dayanılarak belirlendiğinden bu belirlenme işleminin sonlandırılmaması ve dolayısıyla belirlenmenin belirsiz olması eklenebilir. Yanılgılar ve belirlenimler sonsuz geri gidiş içerebilir. Bunların karşısında Ayer, duyulara güvenilmesi gerektiği kanısındadır ama yeterli açıklaması yoktur. Bu noktada en yıkıcı eleştiri, duyuların aldatıcılığı üzerinden duyu-deneyi dünyasının gerçek dışı olduğunun iddia edilmesi olabilir. Ayer'e göre algı yanılgısı duyu deneyinin gerçek dışı olduğunu göstermez. Duyulur dünyayı gerçek değil de "görüntüler dünyası" olarak belirtilmesi

---

³⁵Kavramın orijinal kullanımı tekil anlamda "sense data", çoğul anlamda "sense datum"dur. Ayer, Dil, Doğruluk ve Mantık eserinde bunun yerine "sense experience" kavramını kullanır ancak sonraki eserlerinde Russell'ın kavramını kullanır.

doğrulanabilirlik ölçütüne göre anlamsızdır (Ayer, 1998: 17). Bu durumda da ölçütün güvenilirliği sorunlu hale gelebilir. Ayer, duyuların aldatıcılığı üzerinden ölçütün savunulmasının kapsamı içinde yapar. Ölçütün işlevselliği kapsamı içinde değerlendirildiğinde bir iç-çelişki görülmez ancak duyuların dünyanın aldatıcılığının önermelerin doğruluklarının güvenilirliğini sarstığı da bir gerçektir. Dolayısıyla hem eleştirileri yeterince karşılayamadığı hem de çözümlerinin yeni sorunlar doğurduğu söylenebilir.

Ayer'e göre fiziksel şeyler üzerine yapılan bir bildirim doğrulanabilmesinin koşulu ancak ona yönelik en az bir duyu-içeriğinin çıkmasıdır. Bu koşul, o bildirim gözlemlenebilir olup olmadığına karar verilmesine ve dolayısıyla edimsel şekilde doğruluğuna bakılabilmesini sağlar (Ayer, 1998: 137). Bu açıklaması fiziksel şeylere yönelik önermelerin doğrulanması noktasında öznenin duyu-öyküsünün veya bizzat duyu-içeriğinin ya da gözlemin yapıldığı duyu-deneyinin yetersizliği açısından sorunlu görülmektedir.

Duyu-öyküsünün yetersiz olması nedeniyle doğrulanmaya sunulan önerme, gözlemci tarafından anlamlandırılmayabilir. Buradaki gözlemci bildirim yapan öznenin kendisi olabileceği gibi bir başka özne de olabilir. Doğrulanabilirliğin bir ifadeye uygulanması, Ayer açısından her ne kadar mümkün görünse de gözlemi yapan kişilerin tecrübe eksikliklerinden dolayı ifadenin anlamlılığı belirlenemeyebilir. "Araba motorundaki arızanın nedeni pistonların yağ kaçırmasıdır" önermesinin doğrulanabilmesi için motorun pistonlarına bakılması gerekir ancak öncelikle gözlemi yapacak kişi, önermenin kavram ve terimlerini tanıması da diğer deyişle onları betimleyecek duyu-deneyine ve içeriklerine sahip olması gerekir. Bu koşul gerçekleşmeden doğrulanabilirlik ölçütünün işlevsiz olduğu görülür. Anlamın ortaya çıkması gözlemcinin duyu-öyküsünden başka bir ifadeyle duyu tecrübesinden bağımsız düşünülemez. Bununla beraber anlamlandırmanın yapılabilmesi için tek duyu-içeriği yeterli gelmeyebilir. Diğer deyişle başka duyu-içerikleri de gerekebilir. Nitekim bir elmayı tadarken aynı zamanda ona dokunulduğu düşünülecek olursa gözleri kapalı birinin, "masanın üzerinde elma var" önermesini onu tadarak ve dokunarak ifade edeceği açıktır. Ayrıca duyu-deneyinin yapıldığı ortamın gözlemin yapılmasına engel olabileceği de söylenebilir. Bir elmanın kırmızı olduğunu ileri süren bir önerme, farklı ışık dereceleri altında farklı deneyimlenebilir. Tüm bu unsurların, anlamlandırma sürecinden bağımsız düşünülemeyeceği ortadadır. Bu sorgulamalara duyu-içeriğinin ne türden olduğu da eklenebilir.

Ayer'e göre duyu-içeriklerinin fiziksel mi zihinsel mi olduğu ayrımını yapmak doğru değildir. Bu tür bir ayrımın duyu-içeriklerine uygulanma işlevi yoktur. Ona göre ayrım ancak "onlardan yapılan mantıksal kuruluşlar olan nesnelere" yapılabilir (Ayer, 1998: 100). Bu iki mantıksal kuruluşun birbirlerinden hatta kendi içindeki diğer kuruluşlardan ayrılabilmesini sağlayan tek şey, değişik duyu-içeriklerinden başkası değildir. Buna rağmen aynı duyu-içeriği birden fazla mantıksal kuruluşların ögesi olabilir bu kuruluşların bazıları fiziksel bazıları da

zihinsel olabilir. Ayer, bu kuruluşların kendinde olan diğer öğeleri üzerinden ayrılabilir olduklarını savunur çünkü ona göre onların birbirlerinden farklı olmaları için başka öğeleri tarafından oluşturulmuş olmaları gerekir. Bu tür bir ayırım mantıksal olarak zorunludur (1998: 100). Dolayısıyla Ayer, herhangi bir nesnenin mantıksal bir kuruluş olduğundan bahsederken aslında o nesnenin tamamının veya bir bölümünün duyu-içeriklerinden meydana geldiğini söylemez. Sadece bu tür nesnelere ifade eden cümlelerin duyu-içerikleri cümlelerine çevrilebildiğini veya indirgenebildiğini söylemek ister (Ayer, 1998: 100).

Ayer'e göre kişi, zihinsel nesnelere ayırt etmede, "içebakışsal duyu-içeriklerinden" ve "kendi bedenine yönelik duyu-içeriklerinden" faydalanır ve bu bağlamda başkasının zihinsel nesnelere de kendi bedeniyle onların arasında var olan yüksek derecede niteliksel benzerliklerden çıkarır (Ayer, 1998: 100).

Ayer, fiziksel nesne veya olaylara yönelik önermelerin duyu içerikleri İfadelerine indirgenebildiğini savunan bir görüngücülük anlayışına sahiptir. Duyu-deneyi sayesinde elde edilen dilsel ifadeler, deneyin muhatabı olan fiziksel şeyleri betimlemektedir. Bu açıdan fiziksel şeylerin, duyu-içeriklerin ve duyu-deneyinin örüntülerinden oluştuğunu düşünür.³⁶ O, fiziksel nesnelere gerçekte nasıl görüldüğüyle ilgilenmez. Onları belli koşullar altında öznenin nasıl gördüğünü betimlemeye çalışır.

Algı sorunu, fiziksel şeylerin varlığının zihinde mi yoksa zihin dışında mı olduğu ve bunun duyumsama ile ilişkisi noktasında yoğunlaşır. Fiziksel nesne veya olayların zihinden bağımsız bir gerçekliği olduğunu düşünenler, duyu-içeriklerinin neye ait olduğu sorusu peşine düşerler ve fiziksel şeylerin var olduğuna yönelik inanç oluştururlar. Görülenin, işitilenin, dokunulmanın gerçek varlığı olduğu düşünülür. Fiziksel şeylerin algılandığının belirtilmesi aslında onların duyumsandığını gösterir. Duyu-deneyinin ötesinin ne olduğu belirsizdir, Bu anlamda fiziksel şeylerin olmadığı da ileri sürülmüştür.

Fiziksel şeylerin varlığı ya da yokluğu tartışmasını Ayer, idealistler ve realistler arasında açılar. İdealistlerin ve realistlerin gerçeğin ne olduğuna yönelik yaptıkları tartışmada, görüşlerini kendi açıklamalarıyla tutarlı kılacak şekilde inşa ettiklerini düşünür. Bu tartışmanın metafiziksel yönünü olan fiziksel şeylerin varlığı konusuna dikkat çeker ve şu örnekten hareket eder.

Bir tablo bulunduğunu ve bunu Goya'nın yaptığını öne sürüldüğünü varsayalım. Böyle bir sorunu ele almak için belirli bir yöntem vardır. Uzmanlar resmi inceler ve onun, Goya'nın olduğuna güvenilen yapıtlara ne bakımdan benzediğini ve düzmeceliğe özgü bir im taşıyıp taşımadığını anlamaya çalışırlar; böyle bir resmin varlığıyla ilgili bir kanıt bulmak için o çağdaki kayıtlara bakarlar vb. Sonunda yine anlayamayabilirler, fakat her biri kendi düşüncesini destekleyen ya da çürüten ne gibi deneysel kanıtlar bulunduğunu bilir. Şimdi de

---

³⁶*Odada masa vardır" gibi fiziksel şeyleri savlayan bir önerme, bir özne tarafından şu şekilde ifade edilebilir. "Duyumsamakta olduğum, algıladığım şey zihnimde masa olarak adlandırdığım şeyle mantıksal çelişkisi yoktur" gibi.*

bunların felsefe öğrenimi yaptıklarını ve bunlardan bir bölümünün, bu resmin, algılayanın zihnindeki ya da Tanrı'nın zihnindeki bir ideler kümesi olduğunu, ötekilerinin de onun nesnel olarak gerçek olduğunu öne sürdüklerini varsayalım (Ayer, 1998: 18).

Ayer'e göre resmin gerçekliği şüphesizdir ve her iki taraf da duyular yoluyla bu resmin gerçek olduğuna inanmışlardır. Onun için buradaki asıl mesele yani tartışmanın algı boyutu, duyularla gözlemlenemeyen bir gerçekliğin ve bu gerçekliği ortaya koyacak bir sürecin mümkün olmamasına rağmen tartışma konusu edilmesidir. Ayrıca Ayer için gözlemlenemeyen bir durumun deneysel bir soru olarak öne sürülmesi metafizik bir tartışmadır. Aslında iki görüş de fiziksel bir şeyin gerçek olduğu yönünde bir önermenin neyi gerektirdiğine cevap aramaya çalışır. Bu durum idealistler için algılayıcı bir özneyi gerektirirken realistler için böylesi bir zorunluluk yoktur. Ayer, Berkeley'in idealizmini ileri sürerek fiziksel şeylerin gerçek olduğunu savlayan önermeyle onun algılanmakta olduğunu savlayan önermenin eşdeğer olduğunu belirterek algı dışı fiziksel şeylerin gerçek olduğunun söylenmesinin çelişki doğuracağını düşünür. Realistlerin ise bu durumu yadsıdığını yani algıya bağlı varoluşu gereksiz gördüklerini belirtir (Ayer, 1998: 115).

Berkeley için bir fiziksel şey, insan algısının dışında olsa da Tanrı tarafından algılanıyor olması onun varoluşunun algı dışında aranmasını gerektirmez. Bu görüş aynı zamanda Berkeley için, bir fiziksel şeyin herhangi bir insanın algısı dışında bulunabilir olması gerçeğinden hareketle onu algılayan başka bir varlığı zorunlu kılması bakımından, bir Tanrı kanıtlanması olarak da ileri sürülebilir. Ayer, Berkeley'in akıl yürütmede hata yaptığını aslında fiziksel şeylerin varoluşu için olgusal bir alan olduğunu ve insanın, onu duyularıyla algıladığını belirttiği yerde varoluşu metafiziksel bir unsurla açıklamasına gerek kalınmayacağı görüşündedir (Ayer, 1998: 115). Sadece Berkeley'in değil gerçekçilerin de metafiziksel açıklamaya düştüklerini çünkü algı dışı fiziksel şeyleri kabul etmenin aynı zamanda deneysel ötesi bir alanın varlığını da kabul etmek olduğu kanısındadır. Buna rağmen Berkeley'in onlardan farkının, algıda çözümlemeci tavır alması olduğunu da düşünür.

Fiziksel nesnelere veya olayların var olduğunu haklı olarak düşündüren inancın kaynağı aslında duyu-içerikleridir. Bir şeye var demek bu türden içeriklere sahip olunduğunu belirtmektir (Ayer, 1998: 28). Fiziksel şeylerin kendi doğalarına ulaşamadığı, ulaşılan tek şeyin duyu-içerikleri olduğu Ayer için söylenebilir. Bununla beraber Ayer açısından Berkeley şu şekilde düzeltilebilir. Fiziksel bir şey algılanmıyorsa yoktur yerine, duyu-içerikleri bir şey sunmuyorsa o yoktur denilebilir.

Fiziksel şeyler üzerine yapılan bildirimler onların var olduğunu ifade etse de Ayer için yapılan sadece duyu-içeriklerinin yorumlanmasıdır. Burada önermelerin, sonlu bir şekilde duyu-içerikleri terimleriyle belirlenmesi beklenmemelidir, deneysel bir önermenin sonlu bir belirlenimi mümkün değildir, onların sonsuz olması fiziksel şeyler üzerine yönelen ifadeyi belirsiz yapsa da tedirgin edici bir tarafı yoktur (Ayer, 1998: 137). Fiziksel şeyleri savlayan

önergelerin kesin tanımları yapılamaz. Duyu-içerikleri niceliksel olarak sonsuzdur ve fiziksel şeyleri ifade eden önergelerin hangi duyu-içerikleriyle belirlendiği net olarak ortaya konulamaz. Herhangi bir fiziksel nesnelere yönelik herhangi bir yargı, hiçbir zaman duyu-içeriklerine dayanan “sonlu bir bildirimle” eşdeğer olamaz (Ayer, 1998: 137).

Ayer açısından fiziksel nesnelere algılanabilir oldukları için her zaman var oluşları savunulabilir. Onun bu tavrı sağduyulu bir deneycilik olarak düşünülebilir (Denkel, 1990: 44). Ayer bu konuda düşüncesini daha sonra doğrudan algılanabilen şeyin sinir sistemine bağlı olarak gözleme açık olan duyu-verileri olduğu yönünde değiştirir (Ayer, 1984: 17). Fiziksel şeyler, öznenin algısının mantıksal örüntüsüdür. Görüngücülük açısından onların gerçekte var olması deneysel bir konudur, görüngücülük onların var oluşunu yadsımaz (Ayer, 1984: 44).

Ayer’in fiziksel şeyler hakkında oluşan bildirimler kümesiyle duyu-deneyi içerikleri bildirimleri kümesini eşdeğer gördüğü söylenebilir. Fiziksel şeyler üzerine bildirimlerin, bir yoldan, duyu-içerikleri üzerine bildirimlere indirgenebilir. Başka bir ifadeyle bir fiziksel nesne üzerine bir şey söylemek, zorunlu olarak aynı şey olmamakla birlikte, duyu-içerikleri üzerine bir şey söylemektir. Ayer bu indirgemenin imkânını arar, onların pratikleri onun için bu sorunun içinde değildir. Bu açıdan pratiği geliştirilmeden bu indirgeme işleminin tam anlamda geçerli olduğu söylenemez. Fiziksel şeylerin betimlenmesi aslında onun belli koşullar altında hangi duyu-içeriğinin işlevde olduğunu açıklamaya zorlar. Sonlu olmayan belirlenimin güvenilirliği garanti altında olmadığı açıktır.

Ayer’e göre dilde yeterli düzeyde simgeler olmaması nedeniyle, “duyu-içeriklerinin özelliklerinin belli kesinlikte betimleyemeyeceğimiz olgusu”, fiziksel şeyler üzerine yapılan bildirimlerin duyu-içerikleri bildirimlerine çevrilemesinde bir kural sorunu doğurur ve “buna özdeksel nesnelere duyu-içeriklerine ‘indirgenmesi sorunu denebilir” (1998: 41-42). Bu aslında fiziksel şeylere yönelik oluşan önergeler sorundur ve dilsel zemindedir. Onun olgusal gibi algılanması bir yanılgıdır. Bu önergeler dilseldir ve simgelerin işaret ettikleri fiziksel şeylerin özellikleri yerine, simgelerin bağıntılarını içeren önergelerdir (Ayer, 1998: 42). Dolayısıyla simgelerin yetersiz oluşu, duyu-içeriklerini tam olarak betimlenememesine neden olmaktadır. Ayer bu durumun çözümlemesini “olgusal terim düzeni içinde” vermeyi uygun bulur.

Ayer’e göre fiziksel şeylerden bahseden cümlelerin çevirileri konumunda olan duyu-içerikleri cümleleri “hem koşulsuz hem de koşullu” cümlelerdir (Ayer, 1998: 43). Bu Ayer’in algı sorununa yönelik sunduğu çözümün temel dayanağıdır.

Bir duyu-deneyinin ya da duyu-deneyinin bir bölümü olan duyu-alanının ya da bir duyu-alanının bir bölümü olan duyu-içeriğinin, edimsel karşıtı olarak, olabilir olduğunu söylemek, onun daha önce bir olgu olarak ortaya çıktığını ya da bundan sonra çıkacağını değil, belli koşulların yerine gelmesiyle ortaya çıkabileceğini söylemektir (Ayer, 1998: 43).

İki duyu-içeriğinin aralarında sonsuz olarak küçük bir ayırım bulunsa bile niteliksel açıdan herhangi bir ayırım yoksa, bu iki duyu-içeriğinin birbirine doğrudan benzediği söylenebilir. Eğer

bu iki-duyu içeriği birbirlerine doğrudan benzemiyorsa ve bir dizi doğrudan benzeyişlerle aralarında bir bağıntı varsa da onların dolaylı yollardan birbirine benzedikleri ileri sürülebilir (Ayer, 1998: 42). Kısacası Ayer'e göre iki duyu-içeriği ya birbirine doğrudan ya da bir dizi doğrudan benzemeler aracılığıyla dolaylı benzer. Dolaylı benzeyiş “a”, “b”, “c” gibi bir dizi içinde “a” ile “c” arasında “a” ve “c”nin “b” ile doğrudan bağları üzerinden kurulan bir görelî bağıdır. Ayer, iki duyu-içeriğini doğrudan ve dolaylı benzemeleri ayrımının yanında doğrudan sürekli ve dolaylı yoldan sürekli olarak bir ayrım daha yapar. Görsel ya da dokunsal iki duyu-içeriğinin kendi duyu alanlarıyla aralarında bir ayrım yoksa doğrudan sürekli, bu doğrudan süreklilik gerçek ya da olası bir diziyle birbirine bağı ise de duyu-içeriklerinin, dolaylı yoldan sürekli olduğunu belirtir (Ayer, 1998: 43). Böylece, fiziksel bir şeyin edimsel ve duyu-içeriklerinden meydana geldiğinin ifade edildiğinde aslında söylenen şey, fiziksel şeyleri savlayan önermelerin duyu-içeriklerinden bahsedilen ifadelere koşullu ve koşulsuz şekilde indirgenebildiğidir (Ayer, 1998: 43).

Bu çözüm, duyu-içerikleri arasında bağı kurma mantığına dayanarak onların aynı fiziksel şeye ait olduğunu ifade eder. Başka bir ifadeyle herhangi iki görsel ya da dokunsal duyu-içeriği, “doğrudan ya da dolaylı benzerlikler bağıntısıyla ve doğrudan ya da dolaylı bir süreklilik bağıntısıyla birbirlerine bağıhsalar”, bu duyu içeriklerinin aynı fiziksel nesne ve ya olayın öğeleri olduğu söylenebilir (Ayer, 1998: 43). Bu iki görsel ya da dokunsal duyu-içeriği arasında kurulan bağıntı, simetrik³⁷ olmasının yanı sıra geçişli³⁸ de olduğu için, “aralarında ortak bir üyenin bulunamayacağı sonucu çıkar ve dolayısıyla o duyu-içeriklerinin tek bir fiziksel şeyden “başkasının üyesi olmayacağı anlamına gelir” ” (Ayer, 1998: 43). Bunlardan hareketle tikel fiziksel bir şeye ait olduğu düşünülen tat gibi bir duyu-içeriği, dokunsal duyu-içeriği ile öbeklendirilebilir. Tadı alan damak aynı zamanda tat alırken temas halinde olduğu için, tat duyu-içeriği ile dokunsal duyu-içeriği aynı fiziksel şeye ait olduğu savunulabilir (Ayer, 1998: 44).

Ayer indirgenmiş duyu-içerikleri ifadelerini koşullu önermeler mantığına çekerek onlara olabilirlik yüklemiş olmaktadır. Ayer’in fiziksel şeyleri savlayan önermelerin doğrulanabilirlik ölçütü altında anlamlılığının önünü açtığı söylenebilir. Ayer koşullu önermelerin belli şartlar altında duyu-içeriğini açığa çıkarabileceğini düşünür. Yani şartlar gerçekleştiği an fiziksel nesne ya da olay belirebilir. Bir masanın var olduğunun ifade edilmesi, belli koşullar altında o masa biçimine has duyu-içeriklerinin elde edilebilir olduğunun bildirilmesidir. Bahsedilen şartlar oluştuğu an masa görüntüsünün edimsel olarak algılanabilir olduğu söylenebilir. Buna rağmen koşullu önermelerin doğrulanması sürecinin karmaşık olması üzerinden onların pratiklerinin oluşturulmasının zor olduğuna dayanarak ölçütün, uygulanmasının sorunlu olduğu da ileri sürülebilir. Ayrıca fiziksel şeyler üzerine özneler arası uzlaşıda da sorun vardır. Bazı nesnelere

---

³⁷B ve A arasında bulunmadığı sürece A ve B terimleri arasında bulunması olanaksız bir bağıntı.

³⁸A ile B terimleri arasında ve B ile C terimleri arasında da bulunması nedeniyle A ile C terimleri arasında bulunmasını gerektiren bağıntı.

özneye diğer öznelere başka görünse de özne, kendi algısı çerçevesinde algıladığı nesnenin, algıladığı biçimde olduğunu söylemekte haklıdır (Price, 1958: 436). Bu durumda her öznenin kendi terimsel dile sahip olduğu, öznelere arası ortak bir iletişim dilinin olmadığı bile söylenebilir. Burada öznenin çoğu terimleri deneyimlemeden başka öznelere hazır aldığını unutmamak gerekir. “Masa” terimi deneyimlenmeden öğrenilmiş olabilir. Hatta bir özne masa gördüğünü öteki öznelere karşısında iddia da edebilir.

Algı sorununa yönelik Ayer’in savunduğu görüngücülük görüşü, yine algı temelinde oluşan başka bir sorunla daha hesaplaşması gerekir. Bu, öznenin sadece kendi zihin içeriklerini bilebileceğinden çıkarılan tekbencilik/solipsizm sorunudur. Duyu-içeriklerinin öznel oluşu olgusu üzerinden Ayer’in, var olan tüm şeyleri öznenin tasarım olarak sunduğu ileri sürülüp, tekbencilğe düştüğü savunulabilir. Başka bir ifadeyle Ayer’in, her öznenin var olan tek zihin olduğu yönünde açıklamalar yaptığı öne sürülebilir. Bir öznenin kendi duyu-deneyinden hareketle başkasının duyu-deneyini kanıtlayamadığı düşünülecek olursa eleştirinin saçma olmadığı görülür. Ayrıca bu eleştiriye fiziksel şeylerin tek bir özne üzerinden varlığının ileri sürülemediği de eklenebilir. Onların diğer öznelere tarafından da deneyimlenmesi gerekir.

Ayer’e göre özbenlik, metafiziksel varlık olarak düşünülmediği sürece “duyu-deneylerinden oluşan bir mantıksal kuruluş olarak kabul” edilmesi gerekir (Ayer, 1998: 101). Her öznenin bir duyu-öyküsü vardır. “Özbenliğin doğasının ne olduğu” sorulduğunda, “duyu-deneylerinin, aynı özbenliğin duyu-öyküsünü oluşturabilmeleri için onlar arasında bulunması gereken bağıntının ne olduğu” sorulmuş olmaktadır (Ayer, 1998: 102).

Eğer iki duyu-deneyi aynı özbenliğin duyu-öyküsüyle bağıntılıysa bu duyu-deneylerinin aynı bedenin “organik duyu-içeriğini” zorunlu ve yeterli olarak içerdiğini gösterir (Ayer, 1998: 102). Bu durumda o bedene yönelik organik duyu-içeriklerinin başka bedenlere ait olmadığı mantıksal olarak imkânsız olduğu açıktır. Dolayısıyla “aynı özbenliğin deney-öyküsüne ilişkin olma bağıntısının simetrik ve geçişli olduğu ortaya çıkar” (Ayer, 1998: 102). Böylece farklı özbenliklerin duyu-deneylerinin ortak öğeleri bulunmadığı söylenebilir ve bir duyu-içeriğinin birden fazla özbenliğe ait olamayacağı sonucuna varılır (Ayer, 1998: 102). Ayer bu konuya çözüm aramasında bedenler arası analogi yapmaktadır. Ayer’in diğer insanların zihinleri konusunda sıkıntı çektiği görülür.

Ayer tekbencilik eleştirisini, kendi epistemolojisinin zorunlu bir sonucu olduğunu yadsıyarak cevaplar (Ayer, 1998: 105). “Belli bir önermeye inanışım, gerçekte, o inancı ussal kılan kanıtı kavrayışına nedensel olarak bağlı olmakla birlikte, onun böyle olması zorunlu değildir. Ussal dayanakları olan inançlara, çokluk, ussal olmayan yollardan ulaşıldığını söylemek iç-çelişkili değildir” (Ayer, 1998: 105).

“Başka kimselerin var oluşunun benim için metafizik, bu yüzden de yapıntı bir varsayım olduğu değil, benim gözlemlerimin başka kimselerin deneylerine hiçbir yönden ulaşamayacağı

kabulünün yanlış olduğudur” (Ayer, 1998: 106). Ayer bu konuda fiziksel nesnelere ve olayları kabul edişi üzerinden bir analogi daha yapar. “Böylece özdeksel³⁹ şeylere inanmam için ne gibi sebepler varsa, başka kimselerin varoluşuna inanmam için de aynı derecede uygun sebepler bulunduğunu” gördüğünü belirtir (Ayer, 1998: 106).

Sonuç olarak Ayer’in algı sorununa sunduğu daha çok koşullu önerme mantığına dayanan ve olabilirlik temelinde olan, fiziksel şeyleri savlayan bildirimlerin duyu-içeriği bildirimlerine çevrilmesi çözümünün, yapılan eleştiriler altında yeterli bir açıklama olmadığı söylenebilir. Özellikle duyu-deneyimine dayanmadan sanrı⁴⁰ eksenli zihinde beliren görüntüleri çözemediği ve öteki zihinler noktasında solipsizmden çıkamadığı görülür. Dolayısıyla önermelerin doğrulanması noktasında Ayer’in, algı sorunun yarattığı etkiyi tam olarak bertaraf edemediği savunulabilir.

3.3. Doğruluğun Kapsamı: Bilgi Sorunu

İnsan düşünen aynı zamanda da düşündüğünü dil ile aktaran bir varlıktır. Aktarılan düşünce bir ifadedir ve bilgi değeri taşır. Onun gerçek bir bilgi olup olmadığı ifade ettiği şeyin anlaşılması bakımından dile bağlıdır. Dilin bu gücü karşısında çoğu düşünür ilgisiz kalmamıştır. Onu kullanmaya ve geliştirmeye çaba sarf etmiştir. Bu süreçte birçok sorunla da karşılaşmış ve çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bilgide sorun olanlar dilde, dildekiler ise bilgide yeni sorunlar doğurmuştur. Bu açıdan dil, felsefenin konusu haline gelmiştir. Tüm bu süreç yeni bir felsefenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dil felsefesi olarak adlandırılan bu yeni felsefe, başta Russell ve Frege olmak üzere çözümleneci felsefecilerin görüşleri temelinde, düşünceyi dil ile sınırlamaya çalışan Wittgenstein üzerinden yükselmiş ve Viyana Çevresi düşünürleri etrafında savunulmuş ve geliştirilmiştir. Matematik ve mantık temelli dil analizine dayanan bu yeni anlayış, bilginin; doğruluğu, sınırı, kapsamı, güvenilirliği yanında mantık ve dilin yapı ve işlevleri üzerine şekillenen bir felsefedir. Bu düşünürlerin temel amacı, sıradan dilin yarattığı belirsiz durumları netleştirmek için nesnellik içeren bir dil inşa etmektir. Dolayısıyla bu felsefenin işlevi dilin analizi ve eleştirisidir (Wittgenstein, 2013: 4.0031). Viyana Çevresi düşünürleri yayınlamış oldukları bildiride, deneyimin bilgisini kabul ettiklerini duyurmuşlardır. Metafiziği açıkça ret etmişler ve dilin mantıksal analizini yaptıklarını belirtmişlerdir.

---

³⁹ Fiziksel.

⁴⁰Broad’a göre deney, zihne dışsal görme, iştme ve tatma gibi bir duyumla betimlenebilir. Deneyimci, duyumsamıyorsa deney gerçekleşmemiş ve orada dışsal bir nesnenin bulunmadığı mantıksal olarak olanaklıdır ancak deneyde bulunmadan da beynin bir bölgesi etkilenebilir. Dolayısıyla “düş ve sanrılar gibi belli deneyler vardır ki, bütün görüngüsel özelliklerinde (yabancı cisimleri ve dışsal fiziksel olayları açıkça kavrayıcı oluşları da içinde) tam olarak normal uyanık duyu-algılarına benzerler” (1984: 69-71).

Bu düşünürler doğruluğu, bir şeyi ifade eden cümlenin gerçekte ifade ettiği şeyi ifade edip etmediği ile ilişkilendirir. Doğruluğun kapsamı düşünüldüğün dilin en önemli işlevi önerme-anlam ilişkisi üzerine biçimlenir. Bu aynı zamanda bilgiye dair sorunların çözümüne yönelik de bir işlevdir. Buradaki temel soru anlamlı olmanın ne olduğudur. Anlam, genel olarak bir nesne ya da olaydan anlaşılana ya da bir önermenin ifade ettiği şeye karşılık gelmektedir. Çözümlemeci gelenek açısından anlam, cümle düzeyinde önerme-olgu ilişkisinde dir. Russell, sadece kendine indirgenebilen ve dolaysız bir şekilde olgulara karşılık gelen atomsal önermeleri ortaya sürmüştür. Bunları anlamlı önermeler olarak düşünmüş ve bu önermeleri, doğruluğun kapsamına dâhil etmiştir. Wittgenstein için anlam, olguların dile getirebildiğidir (2013: 3.142). Dile getiriliş, düşüncenin yansımasıyla olur. Düşünce, anlamlı cümlelerdir ve tüm cümlelerin toplamı dildir (Wittgenstein, 2013: 4-4.001). Görüldüğü üzere Russell ve Wittgenstein, dil ile dünya arasında bir uygunluk anlayışı sergilemişler ve doğruluğu, önermelerin olgu durumlarıyla örtüşmesinde aramışlardır. Doğru bilgi, bu örtüşmede tutarlı olan bir yargı önermeye karşılık gelir. Bu durum, Mantıkçı pozitivistlerde duyu-deneyimi açısından yorumlanmış ve anlamlı oluş, bu eksende geliştirilen doğrulanabilirliğe dayandırılmıştır.

Ayer'e göre bir cümlenin anlamlı olması, "uymak zorunda olduğu koşullara" uygun olmasıdır (1998: 13). Buradaki koşul, ileri sürülen ifadenin fiziksel şeylerle ya da olgularla deneyimlenmesi temelindedir. Anlamlı önermeler doğrulanabilir önermelerdir. Dolayısıyla doğruluğun kapsamı temelinde gelişen bilgi sorunu; ifadelerin anlamlı olmasının belirlenmesi, anlamlı ifadelerin açık ve net şekilde anlaşılması, anlam açısından dildeki zorlukların tespiti ve nasıl çözüme kavuşturulacağı sorunları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu sorunlara Ayer deneyci gelenek içinde çözümlemeci görüşün etkisi altında eğilir. Dil ve mantık ilişkisi üzerinden sorunları ele alır ve tartışmaları deneyci görüşün lehine analiz eder. Tartışmayı çıkmaza götüren sorunların çoğunu yapıntı gören Ayer için Wittgenstein'ın "söylenbilir ne varsa, açık söylenbilir; üzerine konuşulamayan konusunda da susmalı" düşüncesini benimsediği söylenbilir (2013: 11).

Wittgenstein, felsefe sorunlarını dilin mantığının yanlış anlaşılmasına bağlamıştır. Bu açıdan "düşüncelerin dile getirişlerine" sınır çekmek istemiştir. Sınır çekilmesi için sınırın iki yanının da bilinebilmesinin gerektiğini düşünen Wittgenstein, sınırın sadece dilin içinde çizilebilir olduğunu ileri sürmüş ve sınırın diğer tarafında kalanları da "saçma" diye nitelemiştir (2013: 11). Saçmalıktan kastı sınırın diğer tarafında kalan bilgilerin anlamsız cümlelerden oluştuğunu söylemektir. Onların bilgi değerinin olmadığını belirtmektir. Onun içindir ki bu taraf üzerinden şekillenen tartışmalar için konuşulmaması gerektiğini ifade etmiştir çünkü onların cümleleri deneysel olana karşılık gelmemektedir. Sınırın o tarafının metafizik olduğu düşünülmektedir. Wittgenstein, metafizik içerikli cümleleri önemsiz oldukları kanaatinde, onların felsefeden elenmesi gerektiğini düşünür ancak bu eleştirilecek olursa "önemli şeyler,

bazen saçma oldukları için değer kazanır” fikrini görmezden geldiği de söylenebilir (Soykan, 2006: 90).

Ayer için, duyu-deneyi sınırlarını aşmak, dilin anlamını belirleyen kurallara uymamak olduğundan söz konusu tartışmalar gereksizdir. Doğruluğun kapsamı duyu-deneyi sınırları içindedir (Ayer, 1998: 13). Sınırı diğer tarafı metafizik alandır. Dolayısıyla sınırı aşmak, doğruluğu dışarıda bırakmak olduğundan, bu tür tartışmalarda anlamlılık aranmaz. Sınırın öte tarafını savlayan Kant gibi düşünürlerin emekleri boşadır (Ayer, 1998: 12).

Söz konusu sınır, doğruluk için de bir sınır mıdır? Doğruluk kapsamı gereği sınırın neresindedir? Ayer için doğruluğun kapsamı, metafiziğin dışında deneysel alan içindedir. Dile getirilebilen duyu-içeriği ifadeleri ile sınırlıdır. Bu noktada “fiziksel şeylerin varlığı, doğruluk için gerekli midir?” sorusu sorulabilir. Buradan öznenin, zihin dışı fiziksel nesne veya olayları kendinde oldukları haliyle bilip bilemeyeceği sorunu doğar. Bu aynı zamanda algı temelinde bilginin sınırı sorunudur. Algı sorunu ortadan kaldırılmadan anlamsal sınırın netleşmesi, doğruluk kapsamında bilgi sorunlarının çözümlenmesi mümkün değildir.⁴¹ Ayer açısından “dışarıda yağmur yağıyor” veya daha kuramsal olarak “ısıtılan metaller genişir” gibi önermesel bilgilerin doğruluğu için onların gerçek algılardan çıkarılması gerekir. “Dışarıda yağmur yağıyor” önermesini bir öznenin doğrulaması için algıda yanılmaksızın dışarıda yağmurun yağdığını, görüyor, duyuyor ve bu olayın kendisinde var olan yağmur ve yağmak kavramlarıyla bağı kurabiliyor olması beklenir. Burada deneysel bilgi içeren ifade, duyu-içerikleri diline indirgenmiştir. Algı sorunu geride bırakılırsa Ayer için bu önermelerin anlamlılığı, doğrulanabilirlik ölçütü çerçevesinde belirlenebilir. Mesele anlamlı olmadığı halde anlamlı gibi duran sahte önermelerin, önermesel bilgi değerini alması tehlikesidir. Ayer, önermesel bilginin kullanım alanına bakılması gerektiğini düşünür. Fiziksel şeylerle olan ilişkisi gözlemlenerek duyu-içerikleri diline indirgenmelidir. Bu açıdan, bilgi sorununda sahte önermelerin diğer deyişle sahte bilgilerin yarattığı olumsuzluklar ve şüpheli görüşler kısmen de olsa engellenebilir. Bu sahtelik, anlamlı önermelerin anlamsız çıkarımın veya anlamsız olanların anlamlı çıkarımlanmasına neden olabilir. Diğer deyişle çıkarım içinde sonucun doğruluğunu olumsuz etkilemesi söz konusu olduğundan, başta deneysel bilgiler olmak üzere tüm genel bilgi önermeleri için bu, sorunludur.

Ayer, bu tür tartışmalara son vermek için felsefenin amacının ve yönteminin belirlenmesi gerektiğini savunur (Ayer, 1998: 11).⁴² Yöntemselleşen felsefenin bir dönüşüm sağlayacağını ve bu tartışmaları kolayca geride bırakacağını düşünür. Dönüşümün, bilimin cevaplayamadığı konular için gerekli olduğu kanısındadır. Yöntem kazanan felsefenin bu konuları aydınlayacağını

---

⁴¹Bu sorun, tezin “Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu” başlığında detaylı olarak verildiğinden burada sadece onun doğruluğun kapsamı sorunuyla olan bağına değinilmiştir.

⁴² Bu konu, tezin “Metafizik Eleştirisi” başlığında tartışılacaktır.

ve bilim gibi insanlığa faydalı olacağı görüşündedir. Dolayısıyla Ayer, felsefeyi analiz yöntemine indirgemek kaydıyla onu anlam sorunu üzerine yöneltmiş ve doğruluk ile ilgili soruna bu çerçeveden yaklaşmıştır.

19. ve 20. yüzyıllarda bilimin hızlı yükselişi, doğruluk üzerine yapılan tartışmaların deneysel olanın üstüne ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Çözümlemecilerin mantık ve matematikle uğraşması, mantıkçı pozitivistlerin çoğunun bilim insanı olmasının bu etkiyi arttırdığı söylenebilir. Burada gözden kaçırılmaması gereken konu, Ayer dâhil hiçbirinin tam anlamıyla felsefeyi bilim olarak betimlemediğidir. Yeni felsefenin anlamı bu dönem düşünürleri arasında özellikle Wittgenstein'in görüşlerinde temellenir. Ona göre "felsefe doğa bilimlerinden biri" olmadığı için onun üzerine bir şey imlememelidir (2013: 59). Felsefi önermeler başka bir ifadeyle felsefi bilgi deneysel değil çözümlenecidir. Genel olarak "felsefenin amacı düşüncelerin mantıksal açıklığıdır" ve "felsefe bir öğretiyi değil etkinliktir" (Wittgenstein, 2013: 61). Benzer şekilde Ayer de felsefi bilgiyi "dilsel olarak zorunlu yani analitik" olarak düşünmüştür (1998: 10). Ona göre filozof, bilim insanı değildir. Filozof, "kurgusal doğrular ortaya koymak" için çabalamaz veya "bu kuramların üzerine önsel yargılar" vermekle uğraşmaz (Ayer, 1998: 10). Bilimsel doğruların geçerliliği onun işi değildir. O, bilimin üzerine çözümleneci ve dilsel bir etkinlik yürütür. Felsefi bilginin işlevi, "bilimin önermelerini, onlar arasındaki mantıksal bağıntıyı sergileyerek ve onlarda geçen simgeleri tanımlayarak aydınlatmak" olmalıdır (Ayer, 1998: 10). Bilimin konusu olgularlardır. Olgular üzerine ifade edilen önermelerin çözümlenmesi ise felsefenin işidir. Dolayısıyla Ayer felsefenin, doğruluğun kapsamı üzerine şekillenen bilgi sorunlarını, mantıksal ve dilsel açıdan çözümlenerek açıklığa kavuşturacağını düşünür ve onun üzerine ölçütler geliştirmeye çalışır. Mantıksal ve dilsel açıklık ile anlamsal ifadelerin doğrulanmasının zeminini sağlar. Önermelerin doğru ya da yanlış olduğuna karar vermez. Sadece önermelerin duyu-içerikleri ile ifade edilmesini sağlayarak onları, duyu-deneyimine dayandırır.

Ayer için felsefi çözümlenmenin en önemli özelliği eleştirel olmasıdır ancak metafiziği elemeyen eleştirel felsefeyi başka bir deyişle felsefi çözümlenmeyi oluşturamayacağı ortadır⁴³ çünkü bu anlayış felsefenin bir özelliği olarak geleneksel felsefenin içindedir ve bu elendiği takdirde felsefe istendik yönde yöntemselleşebilir. Bu aynı zamanda doğruluğun kapsamındaki bilgi sorunlarının çözümü için de öncelikle metafizik bilgi anlayışının felsefeden elemesi gereklidir.

Tüm bu anlatılanların ekseninde Ayer'in, felsefi çözümlenmenin özellikleri ve pratiklerini göstermesi gerekir. Bu açıdan öne çıkan sorunlar; tümevarım ve tümdengelim, algı ve şüphe,

---

⁴³Metafizik eleştirisi ve ona yönelik bulguları tezin "Metafiziğin Elenmesi" başlığında ele alınmıştır. Burada eleştirel felsefe açısından engel teşkil ettiği nokta olan tümdengelimsel düşünce vurgulanmaktadır.

nedensellik, dilde anlam karmaşası bunlarla iç içe geçmiş durumda olan felsefi bilginin özellikleri üzerine sorunlardır.

İlk sorundan başlanacak olursa Ayer, geleneksel felsefede öne çıkan bazı filozofların tümdengelsel dizgeler kurduğunu ve böylece metafiziksel unsurların kabul edilmesini zorladıklarını belirtir. Filozofların metafizikten uzak durmalarını değil, birtakım ilkeler koyup, bu ilkelerden hareketle varılan sonucun gerçek olduğunu öne sürmelerine itiraz eder (Ayer, 1998: 24). Nitekim bu sonuçların önermesel bilgi olması, onların geçerliliği noktasında sorunlar oluşturmaktadır. Kurgulanan bilgi, temelinde doğruluğu gösterilmemiş ifadelerle dayanıyorsa bu, Ayer açısından şüpheli bir bilgidir. Başka bir ifadeyle tümdengelsel bilgilerin dayandığı ilkelerin doğruluğu şüphelidir. Ayer, bu iddiasına kanıt olarak sistemin temeline koyulan ilkelerin bulunmadığının gösterilmesini yeterli görür.

Bilgilere zemini doğa yasaları sağlar. Tanım olmamaları koşuluyla doğa yasaları, deney tarafından basitçe çürütülebilen varsayımlar olduklarından söz konusu ilkeler bu yasalar içinde değildir (Ayer, 1971: 15). Tümdengelim yöntemine dayanan kabullerin, mantıksal olarak kesin bilgi görülmesi hatadır. Ayer'e göre yapılması gereken "tümevarımsal genellemeleri öncüller olarak almak"tır (Ayer, 1998: 24). Ayer, ilk ilkelerin bulunmadığına örnek olarak Descartes'ın ünlü önermesini verir.

Descartes'ın mantıksal bir dizge kurarak "düşünüyorum o halde varım" sonucuna ulaştığı yöntem tümdengelseldir. Ayer'e göre Descartes, bu akıl yürütmesinin temeline ilk ilke olarak "düşünüyorum" ifadesini koymuş, bundan hareketle "varım"a ulaşmıştır ancak temele koyduğu "düşünüyorum" önermesi, "yadsınması iç-çelişkili olan" bir önerme olduğunda onun, anlamsızlığını görememiştir (Ayer, 1998, s. 24). Yani Descartes yanılmıştır "çünkü 'non cogito' ancak kendini olumsuzlarsa iç-çelişkili olur" ve anlamlı önermelerden hiçbiri bunu içeremez (Ayer, 1998: 24-25). Ayer'e göre "düşünüyorum" sözü, "şu anda bir düşünce vardır" yargısı olarak kabul edilse ve hatta bu yargı kesinlik taşısa bile, bundan hareketle "varım" sonucu çıkarılamaz. Bunun nedeni, Hume'un ileri sürdüğü gibi bir olayın gerçekleşmesini kendinden önceki başka bir olayın gerçekleşmesine bağlamak, kesin anlamda doğru değildir (Ayer, 1998: 25).

Ayer, edimsel anlamda gözlemlenebilir olayların varoluşlarının ancak genel ilkelerden çıkarılabilir olduğunu düşünür ve sadece tümdengelimle "dolaysız yoldan" yani zihne verili olduğu düşünülenlerden bir sonuca varılamayacağını savunur (Ayer, 1998: 25). Burada Ayer, zihnin bu verileri işleme yeteneğinin kaynağı üzerinden eleştirilebilir. Nitekim bu konuya açıklık getirmediği görülür. Ayrıca Ayer bu açıklamalarında, Descartes'ın önermesinin solipsizme düşme tehlikesi içermesini göz ardı etmediğini de vurgular ancak buna rağmen kendisinin algı sorunu çözümünde, solipsizm düşüncesinin paradoksal olduğunu unutmamak gerekir.

İlk ilkeler açıklamasına geri dönülecek olursa Ayer'e göre herhangi biri, tüm bilgileri metafiziğe düşmeden ilk ilkelerden çıkarmak isterse yapması gereken tek şey, öncüllerini önsel

doğrulara dayandırmasıdır (Ayer, 1998: 25). Dikkat edilirse bu Ayer için totolojiden başka bir şey değildir. Önsel doğruların sadece totoloji olması, evrenin tüm bilgilerinin totolojilerden sayılması anlamına gelir ki bu Ayer için saçmadır (Ayer, 1998: 25). Aslında onun hedefi, tüm bilgiler için deneysel önermelerden başka bir yolun olmadığını göstermektir. İlkesel olarak bilimsel yasa, deney alanı dışında değildir ve metafiziğin ileri sürdüğü bilgilerin bilimsel veya genel bilgiler gibi geçerliliği yoktur. Bilimin dışında bir gerçekliğe dayanan bilgi türünü veya türlerini kabul etmeyen Ayer, felsefenin metafizik üzerinden geçerli bir bilgi sunduğu iddialarını, bilim üzerinden ret eder ve bu süreçte felsefenin eleştirel işlevini bilimle sınırlama yoluna gider (Ayer, 1998: 26).

Bilimsel bilginin gerçeği ortaya koymada tek yol olduğunu düşünen Ayer, bu gerçeğin anlaşılması için felsefenin eleştiriciliğine ihtiyaç olduğu kanısındadır. Ayer, felsefenin eleştirel tutumuyla bilime nasıl destek olacağını anlaşılması için, eleştiriciliğin ne olduğunu açıklamaya çalışır. O, "felsefenin bu eleştiriciliğin sağın olarak neyi içerdiğin" sorgulamasını yapar (Ayer, 1998: 26). Benzer sorgulamaların yapıldığını ve buna cevaplar verildiğini belirten Ayer, bu yolda en yaygın olarak kabul edilen "bilimsel varsayımlarla günlük varsayımlarımızın geçerliğini sınamak filozofun işidir" cevabının doğru olmadığını belirtir (Ayer, 1998: 26). Herhangi bir insanın inanmış olduğu bütün önermelerden kuşku duyması durumunda ona güven verecek olan şeyin felsefe olmadığını, diğer deyişle felsefenin güven verici bir işlevinin bulunmadığını savunur. Felsefenin işlevi, sadece o kişinin inançlarının tutarlılığı altında bir önermenin doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyecek ölçütlerin neler olduğunu gösterebilmesidir (Ayer, 1998: 26). Ayer bu yaklaşımının felsefenin kuşkucu kişilere güven vermekten ziyade onlara, kuşku duydukları önermeler üzerinde eleştirel tavır takınmasına fayda sağlayacağı söylenebilir. Aslında kuşku duyulan önermelerin doğruluklarını, felsefenin gösterdiğini söylemez o sadece inançların doğruluğunu felsefe üzerinden deneyin gösterdiğini söyler. Deneysel kanıt, bilim insanlarının işidir. Deneysel önermelerin doğruluklarının belirlenmesinin tek yolu deneysel doğrulamadır. Bu da tümevarım yoluyla olur.

Ayer'e göre tümevarım sorunu yapıntıdır. Tümevarım mantıksal olarak kesin bilgiyi vermez ancak buna dayanılarak deneysel bilginin geçerli olmadığı da ileri sürülemez (Ayer, 1998: 27). Onun düşüncelerine geçmeden, tümevarımı gereksiz bir tartışma olarak sunması eleştirilebilir. Deneysel bilginin yeterli belli durumlar gözlemlenmeden oluştuğu düşünülecek olursa sınırlar zorlanmadan oluşan deneysel bilgide güvenilirlik sorunu oluşacağı ortadadır. Eğer tümevarım sorunu olmasaydı, olgu durumlarını incelemek için uzun süreli ve sürekli devam ettirilen araştırmaların sistematığı gelişmemiş olacaktı. Dolayısıyla yapıntı gibi duran sorunun, olumlu gelişmeleri sağlaması açısından gereksiz bir tartışmanın ürünü olmadığı söylenebilir.

Ayer açısından yapıntı olan bu sorunun çözümsüz olduğu açıktır. Aksinin iddiası durumunda tümevarım sorununa ya arı bir ilkeden ya da deneysel bir ilkeden çözüm getirilmesi

gerekir (Ayer, 1998: 27). İki yol da hatalıdır. Birinci yolu seçenler daha önce yukarıda da belirtildiği gibi totolojik bir duruma girerler. İkincisini seçenler ise kanıtlanması gereken şeyi kabul edeceklerinden hataya düşerler (Ayer, 1998: 27). Dolayısıyla Ayer için tümevarım sorunu gerçek bir sorun olmadığından çözümsüzdür çünkü kuramsal değildir (1998: 27).

Ayer'e göre iç tutarlığı olan her bilimsel işlem kılışal alandaki başarısı ile sınanabilir. Deneysel yöntemle ortaya konan bilgi faydalı olduğu sürece ona güvenilmesi gerekir. Deneysel bilgilerin kılışal olarak başarılı olması, onların her zaman başarılı olacağına dair mantıksal bir güvence veremeyeceği açıktır ama mantıksal açıdan bir güvencenin aranmasının mümkün olmadığı yerde, güvence aramak da bir hatadır (Ayer, 1998: 28). Güvenceden kasıt güvenilirliği arttırmak ise Ayer'in görüşlerinde, tümevarımın yapıntı olması fikrinin elenmesi gerekir.

Mantıklı olan insanın geçmiş deneyimlerine göre hareket etmesidir. Bu deneyimler deneysel yöntemle sınanmış ise onlara insanın daha fazla güvenmesi durumu göz ardı edilmemelidir. Mantıksallığın ne olduğunu ele alması gereken bilgi alanı felsefedir. Bu durum Ayer için, bilimsel işlemin doğruluğu felsefenin gösterdiği anlamına gelmez. Başka bir ifadeyle bilimsel bir ilkenin çözümlenmesi onun doğruluğu üzerinde hüküm verilmesi değildir. Felsefenin işlevi hüküm vermek suretiyle kesin bilgiler ortaya koymak değildir. Bilimsel bilgi, zorunlu olarak deneysel olanın ürünü olduğu için onun, felsefe üzerinden yargılarla oluşturulmasının imkânı yoktur. Felsefenin eleştirel tutum takınarak bilimi ele alması, bilimin doğru olarak ortaya koyduğu bilgilerin teyitini ya da reddini içermez. Yani bilimsel yasanın felsefeyle çözümlenmesi, o yasanın doğruluğu üzerinde bir bilgi vermez. Felsefe, önermelerin doğruluğu üzerine eğilir ve Ayer için önermelerin doğruluğu da önermenin bildirdiği yargının deneysel alanda deneyimlenmesi ile olur. Ayrıca bilimin önermeleri, deneysel olanın üzerine şekillendiğinden, doğal olarak metafiziksel olandan ayrıldığı da açıktır. Bu sorunları içeren bilgi cümleleri için hem deneyimle hem de aralarında mantıksal bağlarının kurulması gerekir. Dilsel açıdan oluşan sorunların çözümü veya açıklanması için Ayer'in önerisinin haklılığı ortadadır.

Bu noktada söylenmesi gerek bir durum da fiziksel şeylerin varlığı sorunundan yola çıkarak deneysel bilginin sağduyuya dayandığının söylenip, bunun şüpheli olarak gösterilmesidir. Bu, deneysel bilgiye şüpheli bakmaktır ve tümevarım ile tüm dengelim sorunlarının yanında diğer önemli sorun da budur ve temeli algı durumlarına dayanır.

Ayer'e göre filozoflar fiziksel şeylerin varlığını yadsıyacağına, onların tanımını duyu sınırlarında vermeye çalışmalıdır çünkü bu sorunda şüpheli argümanların üstünlüğü söz konusu olabilir.⁴⁴ Filozof, sağduyuya hitap eden ve inanılan önermelerin karmaşık olduğunu gösterebilir ama buradan o önermelere inanılmaması gerektiği anlamı çıkmaz (Ayer, 1998: 29). Filozofun

---

⁴⁴Bu sorun algı ile ilgilidir ve buna Ayer'in çözümü tezin "Doğruluğun Kaynağı: Algı Sorunu" başlığında verilmiştir.

sağduyuyu küçümseme hakkı yoktur. O, yalnızca dilbilgisi yönünden yaptığı çözümlemenin başarısızlığı üzerine tavrı takılabilir. Dilsel olarak bir şeyin, kendi niteliklerinden ayrılmış gibi gösterilmesi o şeyin bilinemeyeceği anlamını doğurduğunu ileri sürmek hatadır. Bundan o şeyin, var olmadığı anlamı çıkmaz. Duyuya konu olan her şey vardır. Filozof dilsel çözümlemesinde o şey üzerine güvensizlik oluştursa da hiç bir zaman o şeye yönelik önermenin doğru olmayacağını iddia etmemelidir.

Şüphe etmek bilimin tüm birikimini hiçe saymaktır ve hatta insanın en basitten en karmaşığa kadar tüm işlerini yürütmesi noktasında onu referansız bırakabilir. Bilgiyi ve onu ifade eden cümleyi sorunlu hale getirir. Dolayısıyla Ayer'in filozofa yüklediği işlevde, onun yapmasından çok yapmaması gerekenler öne çıkar. Filozofun kurgusal doğrular üzerinde düzenleme yapması, ilk ilkeleri araması ve "deneysel inanışlar" için önsel yargılar vermesi doğru değildir. O, sadece açıklama ve çözümleme işleriyle uğraşmalıdır. Bu açıdan konu alanı da bilimle sınırlanmalıdır. Bunun felsefeye aykırı olduğu söylenebilir ama Ayer için felsefenin tam olarak bunu ifade ettiği de unutulmamalıdır. Deneysel bilgilerin şüpheli görünmesi noktasında, Ayer'in açıklamalarının gücü de göz ardı edilmemesi gerekir ve görüşlerinin geliştirilmesinin faydalı olacağı ortadadır.

Diğer önemli bir sorunda nedensellik üzerine şekillenir. Nedensellik, deneysel bilgi açısından sorunlu bir durumdur. Bu sorunu çözmek için Ayer, Hume'un görüşlerine başvurur. Aynı zamanda felsefi çözümlemenin filozoflar tarafından yapıldığını ve dolayısıyla zaten onun felsefede var olduğunu göstermeye çalışır.

Ayer, Hume'un nedensellik üzerine inceleme yapmasına karşın onun nedenselliği dışladığı fikrine varılmasını, Hume'un fikirlerini anlaşılması noktasında yetersiz bulur. Ona göre Hume, nedensel önermelerin doğruluğundan çok neden ve etkilerin varoluşları üzerine eğilmiştir.

Belli bir nedensel önermenin doğru ya da yanlış olduğu konusunun önsel olarak kararlaştırılabilecek bir soru olmadığını yeterince kavramıştı; bu yüzden de kendisini, "Biz bir olayın bir başkasıyla nedensel olarak bağlantılı olduğunu savladığımızda, savladığımız şey nedir?" biçimindeki analitik sorunun tartışmasıyla sınırlıyordu. Bu soruyu yanıtlarken de, önce, neden ve etki bağlantısının özniteliğinin mantıksal olmadığını, çünkü bir nedensel bağlantıyı savlayan her önermenin iç-çelişkiye düşmeden yadsınabileceğini; ikinci olarak, nedensel yasaların deneyimden analitik olarak türetilmeyeceğini, çünkü bunların sonlu sayıda deneysel önermelerden çıkarılamayacağını; üçüncü olarak da, nedensel bağlantıları tikel olaylar arasında geçerli olan bir gerektirme bağlantısının terimleriyle çözümlemenin bir yanılgı olduğunu, çünkü böyle bir bağlantının varoluşunu saptama yönünde en hafif eğilimi olabilecek bir gözlemi kavramanın olanaksız olduğunu, kanımca inandırıcı biçimde gösteriyordu (Ayer, 1998: 32).

Ayer'e göre Hume, çözümleme yapma etkinliğiyle başka bir ifadeyle "c, e'nin nedenidir" tarzındaki nedensel bir önermeyi eleştirmesiyle deneysel varsayımın önünü açmıştır. "c, e'nin nedenidir" önermesi "ne zaman c ise e'dir" önermesiyle eşdeğerdir (Ayer, 1998: 32). Ayrıca Ayer burada "c"ye sonlu yerine sonsuz sayıda önermelerin yerini gösterme görevi vererek deneysel

varsayım fikrini, Hume üzerinden temellendirmektedir. Her ne kadar Hume "e" için "c"'nin neden olmasını yeterli bulmamış olsa da olasılık açısından "c"yi neden kabul etmenin bir iç-çelişki oluşturmadığı açıktır. Nedensel yasaların tümevarımsal varsayımı desteklediğini düşünen Ayer, Hume'un iki olayın bir biri ardına oluşmasında bunlar arasında bir nedensellik kurulması fikrine karşı çıkışını, varsayımın geçerli oluşuna kanıt olarak sunar. Ayer, ussal olarak nedenselliğin kabul edilebilir olduğunu ancak onun olabilir deneyler açısından kabul edilmesi gerektiğini belirtir (Ayer, 1998: 32).

Nedensellik konusunda öne çıkan sorun daha çok ikinci madde olan, nedensel yasaların deneyimden çözülemeci olarak türetilmeyeceği üzerinedir. Bu, fiziksel şeylerin kendinde hallerinin bir nedenselliği var mı temelinde şekillenen bir sorundur. Bunu Ayer felsefesi açısından anlamı, mantıksal çözülemeyle bu yasalara ulaşamayacağı noktasında, hiçbir deneysel gözleme dayanarak fiziksel şeylere yönelik yasaların sonlu deneyimlenmesinin imkânsızlığıdır. Aynı zamanda çözülemeci açıdan olgusal bilginin ispatlanması diğer deyişle çözülemeciliğin yeni bilgiler vermesi anlamına gelir. Bu açıkça akılcılığa kapı açmak ve metafiziğe ise izin vermek anlamına gelir. Dolayısıyla nedensellik ona göre sadece öznenin düşüncesindedir. Bunun tersi durumda olması Ayer felsefesinin çöküşü demektir çünkü o zaman zihinsel işlemlere dayanılarak istenilen gerçek türetilmiş olur. Bu Tanrı'nın var olduğu ve yasalar koyduğu sonucuna kadar gider. Nedensellik eleştirisini Hume'a dayandırarak kendi felsefesini tutarlı kılmaya çalışır. Ancak Ayer'in açıklaması gereken bir sorun vardır. Her ne kadar nedenselliğin yok olduğu dolaylı mantıksal kanıtlamalarla gösterilmeye çalışılsa da fizik yasalarının varlığının, nedenselliğe dayanmadığının açıklanması gerekir. Bunun, Ayer felsefesi açısından sorun olduğu kabul edilmelidir. Ayer'in ontolojik temelde buna cevabı yoktur.

İngiliz deneyciliğinde felsefe etkinliğinin çözülemeci tarzda diğer ifadeyle çözülemeci tarzda yapıldığını düşünen Ayer, bu fikrine, Hume'un dışında belirgin olarak felsefelerinde tanımlara yer vermeleri bakımından Hobbes ve Bentham'ı ve bunlarla beraber Hume'u geliştirmesi bakımından da J. S. Mill'i örnek gösterir. Kendisini bu geleneğin devamı olarak gören Ayer, başka filozoflara değinmez. Platon, Aristoteles ve Kant'ı felsefi etkinliklerinde çözülemeci yönlerin olduğuna örnek vermeyişini kendi tartışmasının konusu bakımından önemsiz oluşuna bağlar (Ayer, 1998: 33). Ayrıca kendi tanımlamasının dışında da felsefi etkinlik yapan filozoflar olduğunu kabul eder ve bu durumun kendi tanımlamasını hatalı yapmayacağını savunur. Bu açıklamasıyla Ayer, felsefe etkinliğinin bir çözüleme etkinliği oluşu fikrini kısmen de olsa zayıflattığı söylenebilir.

Ayer, büyük filozofların çoğunun metafizikçi değil de çözülemeci olduğunu göstermeye çalışarak felsefenin doğasında çözüleme etkinliğinin bulunduğunu ve bilgi sorunlarının bu şekilde çözümlendiğini göstermek ister (Ayer, 1998: 30). Bu açıdan Locke için, onun "İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme" adlı eserine bakılmasını yeterli görür. Berkeley'in fiziksel şeylerin varlığını

yadsımadığını, sadece Locke'ı eleştirdiğini söyleyerek onun da çözümlemeci olduğunu savunur (Ayer, 1998: 30).

Ayer bu konuda en iyi örneğin Hume olduğunu düşünür. Onun açıkça metafiziği yadsıması zaten hangi tarafta olduğunu da göstermektedir.

Elimize bir cilt söz gelişi bir din bilim ya da okul metafiziği kitabı aldığımızda soralım: İçinde nicelik ve sayı üzerine deneysel akıl yürütme mi var? Yok. Peki, olgu sorunu ve varoluş üzerine deneysel akıl yürütmeler? O da yok. Atın öyleyse onu ateşe çünkü içinde safсата ve kuruntudan başka bir şey olamaz (Hume, 1976: 135)

Hume'un bu sözleriyle kendi anlayışının benzer olduğunu düşünen Ayer, Hume için, "biçimsel olarak doğru bir önerme ya da deneysel olarak bir varsayım anlatmayan bir tümcenin gerçek anlamdan yoksun olduğu biçimdeki" görüşüyle onun benzerliğine dikkat çeker (Ayer, 1998: 31). İşlevi çözümlemeci olan felsefenin bünyesinde metafiziğe yer yoktur. Felsefenin işlevi, olgusal olanı dışarıda bırakmadan onun üzerin gelişen söylemlerin analizinden ibarettir. Dildeki bilgi sorunlarının çözümü için metafiziğin felsefeden elenmesi gerekir. Bu açıdan Hume, Ayer için önemlidir ama onun düşüncelerinin tümünün, felsefenin işleviyle örtüştüğünü de kabul etmez. Hume'un felsefi olarak kabul edilen görüşlerinin ruhbilimsel olanı bir yana, diğerlerinin çözümleme mantığına dayandığını belirtir (Ayer, 1998: 32).

Diğer önemli bir sorun dilin kullanımında meydana gelen anlam karmaşası sorunudur. Bu aynı zamanda felsefi çözümlemenin nasıl yapılacağı ile yakından ilgili yönlemsel bir sorundur. Anlam karmaşası, doğruluğu ve dolayısıyla bilgiyi doğrudan etkiler. Ayer'e göre filozof ne deneysel bir araştırma yapar ne de metafizik. Aynı zamanda filozofun işi bilimsel önermelerin geçerliliğini ortaya koymak da değildir. Sadece bilimsel kuramın içerdiği kavramları açıklayarak onu aydınlığa kavuşturmakla uğraşır (Ayer, 1998: 128). Bilgi üzerinde oluşan sorunların bazıları kavramların yanlış kullanımından kaynaklandığını düşünür.

Filozof kelimeleri tanımlarken sözlük derleyiciliği yapmaz (Ayer, 1998: 37). Buradan dilbilimcilerin kelime tanımlamalarında kullanıma dikkat etmediği anlamı çıkarılmamalıdır. Bir dilbilimci de sözlük tanımlarını ifade ederken onların pratik alanda kullanımlarına değinebilir ama Ayer için sözcüklerin üzerine yapılan her ifade felsefi olarak kabul edilemez (Ayer, 1998: 151). Filozofu dilbilimciden ayıran temel fark onun çözümlemeci uğraşdır. Filozof, "tek tek anlatımların kullanışıyla ilgili değil de anlatım öbeklerinin kullanışıyla uğraşmak yönünden ayrılır ve sözlükçünün önermelerinin deneysel olmasına karşın, filozofun önermeleri, eğer doğrusa genellikle analiktir." ama bu çözümlemecilik deneyimden de bağımsız değildir (Ayer, 1998: 151). Asıl sorun, anlamlı olmasına rağmen olgusal gönderimi olmayan ifadelerin nasıl betimleneceği, tanımlanacağı kısacası onların anlamsal olduğunun nasıl gösterileceğidir.

Filozofların, fiziksel şeyleri tanımlarken onlara yönelik belirtik tanımlar vermelerini doğru bulmayan Ayer, kullandığı tanımların aranması gerektiğini düşünür.⁴⁵ "Bir gözcüyü göz doktoru diye tanımladığımızda, İngiliz dilinde 'gözcü' ve 'göz doktoru' simgelerinin eşanlamlı olduğunu savlamış oluyoruz" (Ayer, 1998: 37). Ayer, birbirinin yerine konulabilen simgelerin, birbiri için tanım oluşturmasını mantıklı bulmaz. Buna dayanılarak deneysel bir varsayım tanımlanamaz ve dolayısıyla doğru bir şekilde anlaşılabilir.

Kullandığı bir simgeyi, onun başka bir simgenin eşanlamlı olduğunu söyleyerek değil de, onun içinde anlamlı olarak ortaya çıktığı tümcelerin, tanımlananın kendini de, onun hiçbir eşanlamlısını da içermeyen eşdeğer tümcelere nasıl çevrilebildiğini göstererek yaparız (...) (Ayer, 1998: 38).

Ayer, tanımlama sorununa çözüm olarak ifadelerin mantıksal eşdeğerlerine dönüştürülmesini uygun görür ve Russell'ın "belirli betimlemeler kuramı"nı öne sürer. Bu kuramla Russell, olgusal alana göndermesi olmayan önermelerin eşdeğerlerine bakılarak olguların betimlenebileceğini savunmuştur.⁴⁶

Betimleme kuramının işleyişine örnek olarak Ayer, olumsuz bir varoluşa sahip "yuvarlak kare var olamaz" cümlesini ve bunun eşdeğeri olarak da "hiçbir nesne hem kare hem de yuvarlak olamaz" cümlesini verir. Burada olumsuz varoluşsal cümlenin öznesi olarak görülen belirli betimleyici cümleciklerin/parçacıkların nasıl elendiği gösterilir (Ayer, 1998: 38). Bu cümle "hiçbir nesne hem kare hem de yuvarlak olamaz" eşdeğer cümlesine çevrildiğinde olgusal alana göndermesi olduğu görülür. Başka bir örnek olarak Ayer, "Waverly'nin yazarı Scotch'dır" cümlesi ve eşdeğeri olarak "Waverley'i bir ve yalnız bir kişi yazdı ve bu kişi Scotch'dır" cümlesini işaret eder. Bu örneği de farklı tipte olan herhangi bir cümlenin "herhangi bir yerde ortaya çıkan herhangi bir belirli betimleyici cümleciklerin elenme yolunu" göstermek için verir (Ayer, 1971: 50).⁴⁷ Bu tikele yönelik bir ifadedir. Ayer, bu kuramla felsefi tanımın nasıl olduğunu açıklamaya çalışır.

⁴⁵ Kullandığı tanımlara bakılması konusunu Dil, Doğruluk v Mantık kitabının ikinci baskısında eleştirir. Algı sorununda kullandığı indirgemeciliği kullanmasının daha doğru olacağı sonucuna varır (Ayer, 1998: 148).

⁴⁶ Bu konu için bakınız tezin "Russell'ın Doğruluk Çözümlemesi" başlığı.

⁴⁷ Ayer, Dil, Doğruluk Ve Mantık kitabında, Russell'ın "Waverly'nin yazarı Scotch'dur." önermesini Russell'ın betimleme kuramının anlatımında kullanırken Prof. Stebbing'in eleştirisi üzerine hata yaptığının farkına varır ve hatasını, kitabın ikinci baskısının sonuna eklediği giriş bölümünde düzeltmeye çalışır (Ayer, 1998: 147). "Waverly'yi bir ve yalnız bir kişi yazdı ve bu kişi Scotch'dır" cümlesindeki "bu" (that) sözcüğü yöneltimci (referentially) amacıyla kullanılmışsa eşdeğer olarak sunulan "bu kişi Scotch'dır" yalnız cümlesi diğer tümünün eşdeğeri durumundadır. Eğer gösterici (demonstrative) amacıyla kullanılmışsa da cümleler arasında eşdeğerlilik yoktur. Ayer vermiş olduğu örnek de yöneltimci ve gösterici özelliğine dikkat etmediğinden hatalı bir örneklem yapmıştır. Russell betimleme kuramı adlı yazısında "Waverly'nin yazarı Scotch'dır" cümlesi "en az bir kişi Waverly'yi yazdı", "en çok bir kişi Waverly'yi yazdı" ve "Waverly'yi yazan Scotch'dır" cümlelerinin birleşimine eşdeğer olduğunu belirtmiştir (Ayer, 1998: 147)

Russell'ın kuramının öngördüğü sonuca "bir betimleyici cümlecğin belirtik tanımıyla varılamaz" (Ayer, 1998: 39). Mantıksal olarak karmaşa yaratan durumun çözülmesi için o cümleler eşdeğerleriyle ifade edilmelidir.

Genellikle diyebiliriz ki, bir felsefi tanımın amacı, dilimizde belli tipteki tümceleri iyi anlamamış olmaktan doğan karışıklıklar herhangi bir simgenin bir eşanlamlısının sağlanmasıyla giderilemediği, ya da eşanlamlıların da karışıklıkları doğuran simgeyle aynı yolda bulanık olduğu durumlarda bu karışıklıkları gidermektir (Ayer, 1998: 39).

Ayer, felsefi çözümlemenin yapılabilmesi için ilk olarak o dildeki anlamlı cümle tiplerinin belirlenmesi ve daha sonra değişik cümlelerin bu tiplerdeki eşdeğerlerinin bulunması gerektiğini belirtir. Bu çalışma esnasında iki cümle arasında aynı tipte simgeler bulunuyorsa ve birbirlerini karşılıyorsa bu cümleler de aynı tiptedir. Bu simgeler o cümlelerde birbiri yerine cümlenin anlamı bozulmadan kullanılabilir ise bunlar da aynı tiptendir (Ayer, 1998: 39).

Ayer'e göre felsefi tanımlamalarda "tanımlanan simgeye, görünür imlerden ya da seslerden oluşuyor diye" bakılması önemli değildir (Ayer, 1998: 40). Dillerde çok anlamlılık vardır ve karışıklıklara sebep olmaktadır. Dilin sınırlılıklarının yarattığı karmaşıklığın farkında olan Ayer, kendi dili olan İngilizce üzerinden bir dili karmaşıklaştıran etmenlerden biri olarak gördüğü çokanlamlı simgeler üzerine eğilir. Ayer'e göre bir simgeye çokanlamlı denilebilmesi için onun "duyulur biçimleriyle yalnızca birbiriyle değil de başka bir simgenin öğeleri olan imlerle de özdeş olan imlerden" oluşması gerekir (1998: 40). Bu açıdan temel olarak birbirinden farklı iki veya daha fazla imin hem biçim hem de kullanım özdeşliğinin olması durumunda, onu işaret eden simgenin çokanlamlı olabileceğini belirtir. İmin sadece biçimsel düşünülmesinin yanılıya yol açacağını belirten Ayer, "o, şu kitabın yazarıdır" cümlesinde bulunan "-dir veya dır" ile "kedi bir memelidir" cümlesinde bulunan "-dir veya -dır"ı karşılaştırır. Biçimsel kabulün her iki cümlede de "-dir veya -dır"ın aynı simge olduğunu kabul edilmesini gerektireceğini ama cümlelerin, eşdeğer çevirisi yapıldığında birincisinin "şu kitabı başkası değil o yazdı", ikincisinin ise "memeliler öbeği kediler öbeğini içerir" cümlesi ile eşdeğer görüldüğünü ve bu açıdan cümlelerin, her birindeki "-dir veya -dır"lar birbiriyle karıştırılmaması gereken çokanlamlılığı içerdiğini savunur. "-dir veya -dır"ın varoluş, öbek üyeliği, özdeşlik ve gerektirme anlamlarında kullanıldığını ve bunların karıştırılmaması gerektiğini belirtir (Ayer, 1998: 40).

Bir simgenin, duyulur biçimleriyle ve anlamlarıyla birbiriyle özdeş olan imlerden oluştuğunu ve bir imin, gerçek anlamı vermekte kullanılan bir duyu-içeriği ya da duyu-içerikleri dizisi olduğunu söylemek, bir imgenin bir duyu-içerikleri topluluğu ya da dizgesi olduğunu söylemek demek değildir (Ayer, 1998: 40).

Bir şekilde b, c, d..., e'nin bölümü derken "kolumun, bedenimin bir bölümü oluşu" gibi b, c, d...'nin e'nin bölümünü oluşturduğu söylenmiş olmaz. Onun ifade ettiği, "e'nin bulunduğu bütün tümcelerin, e'nin kendisinin ya da e ile eşdeğer herhangi bir simgeyi içermeyen fakat b, c, d... simgelerini içeren tümcelere" çevrilebildiğidir. "böyle bir durumda biz e'nin b, c, d...'den oluşan

bir mantıksal yapı olduğunu söyleriz” (Ayer, 1998: 40). Mantıksal nesnelere yapıntı görmektedir ama bu yapıntı nesnelere bir serap gibi yapıntı özelliği taşımaz.

İngiliz devletinin bireylerde kurulan bir mantıksal yapı; üzerinde yazı yazdığı masanın da duyu-içeriklerinden kurulan bir mantıksal yapı olmalarına karşın, İngiliz devletinin de, bu masanın da, Hamlet’in ya da bir ılgımın (serap) yapıntı olduğu anlamda yapıntı oldukları doğru değildir (Ayer, 1998: 40-41).

Bu örnekten hareketle “masa” simgesi belirtik değil kullanımda duyu-içerikleri terimiyle tanımlanır. Yukarıda belirtildiği gibi bir “masa” savlaması, olgusal bir sav değildir (Ayer, 1998: 41). Onun kastettiği yapıntılık, üzerinde yazı yazılabilen bir masanın duyu içeriklerinden oluşmasını içerir. Masa simgesi denildiğinde “belirtik olarak değil de kullanımında duyu-içeriklerinin yerini tutan belli terimler içinde tanımlanabilir olduğu anlamına gelen bir dilsel savlama” olduğunu anlar (Ayer, 1998: 41). Masa simgesi, temsil ettiği fiziksel şeyle birebir aynı olmayan zihnin tasarladığı şey olduğundan yapıntıdır. Dolayısıyla masa simgesinin var olduğu tüm cümleler aynı dil içinde onu ve eşanlamlısını içermeyen duyu-içeriklerini karşılayan simgelerle kurulmuş cümlelere çevrilebilir. Ayer'e göre masa üzerinde bir şey ifade etmek bir duyu-içeriği üzerine bir şey ifade etmektir ama masa üzerine bir şey ifade etmenin, onunla ilgili olan duyu-içerikleri üzerine aynı şeyi ifade etme anlamına gelmez. Sonuç olarak Ayer, kullanım temelinde oluşturulmaya kalkışılan bir tanımın işlevini, kendisinin eşanlamlılarını oluşturmak değil de belli türden cümlelerin çevirisinin gerçekleştirilmesine yardımcı savunur (Ayer, 1998: 41).

Burada dildeki karmaşıklıklar nedeniyle bilgide meydana gelen sorunlar, algı sorunuyla çakışmaktadır. Kullanımdaki dillerde simgelerin eksikliği, duyu-içeriklerinin betimlenmesinde sorun teşkil eder ve böylelikle deneysel bilginin açıklığa kavuşturulmasında da sorunlar oluşur.

Ayer, dilin sınırlılıkları yüzünden bazı ifadelerin, fiziksel şeylerin gerçekliğinden bahseden duyu-içerikleri cümlesine çevrilmesi gerektiği görüşündedir (1998: 44). Ayer bir fiziksel şeyin tanımlanmasını, o şeyin deneyimlenmesi sonucu belirgin olan duyu-içeriğiyle ifade edilmesi olarak düşünür. Ona göre duyulara temas eden bir “meteliğin” yuvarlak olduğunu söylemek gerçekte gözlenen “meteliğin” biçiminin yuvarlak olduğunu değil, yuvarlak biçiminin deneyime konu olan “meteliğin” öğeleri arasında ölçüldüğüdür (Ayer, 1998: 44). Başka bir deyişle meteliğe yönelik yuvarlaklık nitelmesi onun gerçek özelliklerinin öğeleri arasında tutarlı biçimde ölçüleni belirlemektedir. “Bu kâğıt beyazdır” demek kâğıdın deneyimlenmesi aşamasında görsel durumunu belirlemektedir.

Ayer'e göre felsefi çözümleme simgelerin gerçek de nasıl kullanıldığını belirtmek için yapılmaz çünkü bu durum, felsefi önermelerin insan davranışlarıyla ilişkili olgusal önermeler olduklarını çağırabilir (1998: 46). Ayer açısından eşdeğer çevirinin anlam karmaşalarında yöntem olarak kullanılabilir olduğu söylenebilir. “Waverly'nin yazarı Scotch'dır” cümlesinin eşdeğeri olarak “Waverley'i bir ve yalnız bir kişi yazdı ve bu kişi Scotch'dır” cümlesini ileri süren

bir filozof, bu iki cümlelerin birbirleri yerine kullanılabileceğini savunmaz. O sadece dil bilgisi açısından iki cümlelerin birbirini gerektirdiğini belirtir (Ayer, 1998: 47). Filozof mantıksal olarak eşdeğerlilik bağıntılarını çıkarır. Dolayısıyla felsefe dilsel söylemlerin olgusal davranışları boyutunda deneysel araştırmasını değil, onların mantıksal incelemesini yapar.

Ayer, "sınırlı sayıdaki gözlem bildirimlerinin hiçbir zaman bir somut şeye değgin bildirimle eşdeğer" olamayacağını belirtir (1998: 148). Ona göre yapılması gereken şey, fiziksel şeylerle duyu-içerikleri arasındaki bağıntıyı sergileyebilecek bir şema oluşturulmasıdır. Bu yöntemin kendisi, istenilen tanımları vermese bile fiziksel şeyler hakkındaki bildirimlerin birbirine nasıl bağlanacağını gösterebilir (Ayer, 1998: 149). Bunu, siyasal alana yönelik bildirimlerin bireysel düzeydeki bildirimlere çevrilmesinin imkânının olmadığıyla örnekler. Devlete dair ifade edilen cümlelerin o devletteki her birey için doğrulanması olanaksızdır. Başka bir deyişle bazı kişiler tarafından doğrulanabilir. Bu tarz bildirimlerin eşdeğerliliği belirsizdir. Ancak devlete dair bildirimlerin doğrulanabilmesi için hangi bağıntıların bireyler arasında geçerli olduğu gösterilebilir (Ayer, 1998: 149). Neticede Ayer, tam tanımın diğer deyişle gerçek tanımın mümkün olmadığını ama felsefi çözümleme yöntemi ile deneysel bilgilerin aydınlığa kavuşabileceğini belirtir. Böylece onların duyu-içerikleriyle betimlenmiş halinin dilsel karmaşayı çözebileceğini ve dolayısıyla doğruluğun kapsamında gelişen bilgi sorunlarına çözüm olabileceğini savunur.

Ayer, felsefenin çözümleme işlevinin sınırları içine bilimsel veya sağduyuya dayanan inançların doğrulamasını dâhil etmez çünkü onların geçerliliğini deneysel alanda görür (1998: 150). Felsefe, bilimin genel yasalarının geçerliliği yerine onu neyin oluşturduğunu sorgular. O, bilimsel yöntemin çözümlemesi üzerine odakladığı felsefeyi, sadece çözümleme süreci sonucunu tanımlayan bir işleve sahip olduğunu kastetmez. Aynı zamanda onu aydınlatıcı olarak da konumlandırır. Ayrıca mantıkçı pozitivistlerin, felsefenin bilim gibi kurgusal bir alan olmadığını göstermek için onun işlevini, özel bir felsefi önermeler kümesi olarak değil de aksine başka önermeleri açıklığa kavuşturulması olarak belirlediklerini belirtir. Kendisi aynı gelenekten gelmesine karşın, felsefi önermelerin var olmadığını söylemenin doğru olmayacağı görüşündedir çünkü kitapta ortaya koyduğu önermelerin doğru da yanlış da olsa kendine has özellikleri olduğu için, başka bir ifadeyle felsefe tarafından belirlendikleri için, bunlara felsefi önerme denebileceği kanısındadır (Ayer, 1998: 150).

Sonuç olarak doğruluk görüşü bağlamında ele alınan bilgi sorunlarının ilk kaynağının metafizik olduğu ve felsefi bilginin çözümlemeci temelde işlevselliğini geliştirmek için metafiziğin felsefeden arındırılması gerektiği söylenebilir. Buna, felsefenin bilim ile bağının doğru kurulması gerektiği çünkü bilgi sorunlarında bilimin bıraktıklarını daha doğrusu mantıksal-dilsel olanların felsefe tarafından aydınlatılabilir olduğu eklenebilir. Felsefeyle bilim arasında işlevsel açıdan ayırım yapan Ayer, onların kesin olarak birbirinden ayrı olduğunun düşünülmesinin de yanıltıcı

olduğunu belirtir (Ayer, 1998: 129). Aslında onların birbirini destekleyen bir ilişkisi olduğunu ifade etmek ister. Bilimin, teorik ve mantıksal olarak iki yönü bulunduğunu ve felsefenin ikincisi üzerinden gelişmesi gerektiğini ileri sürer. Başka bir ifadeyle olgusal alana yönelik deneysel incelemeler temelinde varsayımlarda bulunmak bilimin teorik yönüdür ve felsefenin böylesi varsayımlarda bulunma işlevi yoktur. Felsefenin, teorik bilginin mantıksal bağıntılarının anlaşılmasını sağlayacak çözümler yapma işlevi vardır. Ayer, bilimsel bir alan olan psikoloji üzerinden "Gestalt ruhbilimcilerinin önermeleriyle şimdiye dek çözümlenmemiş terim düzeni ayrımları yüzünden karanlıkta kalan bağıntılarının açıklığa kavuşturulması, filozofun işi olabilir." örneğini verir (Ayer, 1998, s. 128). Filozofun işi metafizik üretmek yerine bilimin mantıksal bağlamında kavramlarını aydınlatmaktır (Ayer, 1998: 129). Aynı zamanda ona göre felsefe ile bilim rekabet içinde de değildir çünkü felsefe, deneysel olguların nasıl olduğuyla ilgilenmez. Felsefe ve bilimin önermeleri birbirinden ayrı tiptedir ama birbiriyle anlaşılacak biçimde de karşıt değildir. Felsefi önermeler, deneysel kabullerden bağımsızdır. Felsefe ve bilim arası ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için Ayer, Kant'ın "algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür" sözüne benzer bir şekilde "felsefesiz bilim kör, bilimsiz felsefe boştur" metaforunu ortaya koyar (Ayer, 1998: 129). Dolayısıyla felsefe ve bilimin önermelerini mantıksal dil anlamı üzerinden karşılıklı olarak konumlandırmaya çalışan Ayer, bilimin deneysel gücü temelinde, felsefeden metafiziksel önermeleri ayırmak istemektedir. Ona göre daha net olan felsefi önermelerin metafiziksel kabullerden bağımsız oluşudur. Bununla beraber dilde oluşan bilgi sorunlarını felsefi çözümlerle altında açıklığa kavuşturmaya çabalar.

4. AYER'İN BULGULARI

Filozofun bulgusu, aslında yolunun bittiğini değil bitmeyeceğini gösterir. Her tespiti, tükenmek bilmeyen düşüncesinin, kendi üstüne bükülmüş sonu ve başlangıcıdır. Bu açıdan filozofun işi, kendi bitti dediği zaman bile bitmez. Dolayısıyla Ayer'in metafizik, deneysel bilgi ve değer yargıları eleştirisi, hayatı boyunca onu meşgul eden en derin söylemleridir ve bu söylemler, başkalarını da meşgul etmiş ve daha da edecektir.

4.1. Metafizik Eleştirisi

Aristoteles tarafından var olanların bilimi olarak gösterilen metafizik, felsefede kendisine birçok taraftar bulmasının yanı sıra sert eleştirilerin de hedefi olmuştur. Genellikle ontoloji ile bağı noktasında savunulan metafizik, olgusal içerikli temellendirilmesi yapılamadığı için de eleştirilir. Deneyci gelenek içinde hız kazanan karşı çıkışlar, özellikle Hume ve Kant'ın görüşleri üzerinden direnç oluşturmuş ve çeşitlenmiştir. Çözümlemeci anlayışın gelişmesiyle beraber son yüzyılda bilimsel olanın dışında da görülmeye başlanan metafizik, ürettiği yargılar açısından dilsel ve mantıksal önermeler düzeyinde anlamsız kabul edilmiştir. Eleştiriler, metafizik kavramların nesnel tanımlarının verilmesinin imkânsızlığı üzerine evrilmiştir. Metafizik yargılar boş ve anlamsız görülmüştür. Bunlara yönelik sorunlar, sözde sorunlar olarak değerlendirilmiş ve bu görüşler mantıkçı pozitivizmin temel savlarından biri haline gelmiştir.

Ayer'in metafizik yargılara karşı eleştirisinde ilk dikkat çeken nokta, mantıksal yanlışlığa düşülmek suretiyle metafizikçi olunmadan da anlamsız ifadelerin kurulabilmesidir. Ona göre metafizik yargılar için aşkın gerçeklere inanmaya gerek yoktur. Bunun için bilinçsel olarak dikkat edilmeyen ifadelerin kullanımı yeterlidir (Ayer, 1998: 11). Bu ve benzeri ifadelerin anlamsız oluşunun kabul edilmesinde Ayer, metafizikçi düşünürlerle karşı sunulacak kanıtları önemser. Onları çürüten kanıtlamaların metafizik savların tümü için uygulanabilir olduğunu ileri sürer (Ayer, 1998: 11). Amacı, metafiziğin ne olduğunu tanımlayarak onun varoluşunu açıklayabilmek ve böylece mantıksal-dilsel temelde anlamsızlığını ortaya koyabilmektir.

Ayer'e göre metafizikçilere "metafizik yargıların öncülleri nelerdir?" gibi bir soru yöneltilecek olursa onların pratikte çürütülebilmesi mümkün olabilir. Metafizik yargılar önerme olarak nitelendirilemez çünkü önermeler duyusal olanı savlar ve deneysel öncüllerden ancak deneysel olanlar çıkar. Bu yargılar, yapıları itibarıyla deneysel olmadıklarına göre onların önerme olarak kabulü de söz konusu olamaz. Başka bir ifadeyle duyuya dayanmayan yargıların öncülleri de duyusal olmadıkları için, bir metafizikçi, kendi savının öncüllerini gösterme imkânına sahip değildir. Her önermenin duyuya dayanma zorunluluğu vardır ve deneysel öncüllerden deneysel üstü herhangi bir şeyin yasal olarak çıkarılması olanaksızdır (Ayer, 1998: 11). Buna rağmen Ayer,

duyuların tanıklığının metafizikçiler tarafından inkâr edilebileceğinin yani onların zihinsel bir sezgi yetisine dayanabileceğinin farkındadır. Duyu deneyimini dışlayan bu sezgisel durumu metafizikçi, kendi zihnine açık olduğunu iddia edebilir. Dolayısıyla pratik anlamda metafiziğin yıkılmasını güçlü görmeyen Ayer, bu durumu “bir aşkın metafizik dizgesi, yalnızca, onun ortaya çıkış yolunun eleştirilmesiyle yıkılmaz” şeklinde ifade eder (Ayer, 1998: 12). Metafiziksel sözde önermelerinin hatalı olduklarının gösterilmesi için sağlam bir ölçüte ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Ona göre bu ölçüt, anlam odaklı olmak zorundadır. Böylece bu türden yargıların edimsel doğası eleştiriye açılmış olur. Sonuç olarak bu türden yargıların gerçekten uzak olduğu ve onunla uğraşanların emeklerinin saçmalık üretmekten öteye gidemeyeceği gösterilmiş olur (Ayer, 1998: 12).

Felsefede bazı filozofların kendisiyle aynı temelde olmasa da duyusalılığı aştığı gerekçesiyle metafizik anlayışlarını eleştirdiğini belirten Ayer, bunlar arasında Kant'ı öne çıkarır. Kant'a göre metafizik meselesi, nesnelere a priori olarak bilinmesi temelinde ele alınmalıdır çünkü onun olanaklı olup olmadığı ancak bu temel açıklanırsa bilinebilir. Bu açıdan öncelikle saf matematiğin ve doğal bilimlerinin nasıl olanaklı olduğu sorgulanmalıdır. Kant, “metafiziğe gelince, şimdiye dek gösterdiği ilerlemenin yetersizliği ve özsel amacı ile ilgili olduğu düzeye dek bugüne dek ortaya sürülen hiçbir şeyden edimsel olarak var olduğunun söylenemeyecek olması olgusu onun olanağı konusunda herkesi haklı olarak kuşkuda” bıraktığına değinir (2015: b21).⁴⁸ Kant, her ne kadar metafiziğin olanaklılığının kuşkulu olduğunu belirtse de onu bir bilgi türü olarak düşünür ve “bu bilgi türü gene de belli bir anlamda verili olarak görülmelidir.⁴⁹ Metafizik bilim olarak olmasa da doğal bir eğilim olarak (metaphysica naturalis) edimsel” düşünülmelidir (Kant, 2015: b22).⁵⁰

Ayer'e göre Kant düşünceleriyle aşkın bir metafiziğin olanaksızlığını ortaya koymuş ve metafiziği, kendisi gibi mantık konusu olarak değil de olgusal görmüştür (Ayer, 1998: 12). Başka

---

⁴⁸Kant'a göre metafizik, kavramlara bağlı sentetik a priori bilgilerin bilimidir metafiziğin geleneksel meseleleri; yani, bilimlerin temelleriyle ilgili meseleler, ilgimizi çeken ve doğüstü diye anılan meseleler, metafizikçilerin sentetik a priori bilgisine sahip olduklarını iddia ettikleri önermelerle bağlantılıdır. “Tanrı vardır”, “ruh ölümsüzdür”, “irade özgürdür” önermelerinden başka, “her değişimin nedeni vardır” ve “her değişimde dünyadaki cevher miktarı sabit kalır” önermeleri de metafizikseldir. Bunların bilgisi, eğer böyle bir bilgi varsa, deneysel olamaz. Biz bu tür önermelerin sadece sentetik a priori bilgisine talip olabiliriz. Metafiziğin imkânına bağlı olduğu “saf aklın genel meselesi” şudur; “sentetik a priori hükümler nasıl mümkündür?” (Wood, 2005: 50-51)

⁴⁹Kendilerini ileri süren tüm dalları kesilse bile kökleri sökülemeyecek ve insan usu için vazgeçilemeyecek olan bu bilimi tüm önceliklerden ayrı ve onlara bütünüyle karşıt bir yöntem yoluyla en sonunda başarılı ve verimli bir gelişme noktasına getirmek için ve bunu güçlükler tarafından içeriden ve direnç tarafından dışarıdan durdurulmadan yapabilmek için daha büyük bir dayanç gerekecektir (Kant, 2015: b24).

⁵⁰Çünkü insan usu, hiçbir biçimde çokbilmişlik gibi bir kibrin etkisi altında kalmaksızın, salt bir iç gereksinimin durdurulamaz dürtüsü altında herhangi bir görgül us kullanımının ya da buna göre türetilen ilkelerin yanıtlayamayacağı sorularla ilerler. Bu nedenle tüm insanlarda, us kendini kurgul düşünce düzeyine dek genişletir genişletmez, herhangi bir metafizik her zaman olmuştur ve her zaman olmayı sürdürecektir (Kant, 2015: b22).

bir ifadeyle, metafiziği deneysel alanın dışında görür ve onun kavranılır olmayışını mantıksal ve dilsel temelde anlam bakımından değil de olguda bulunmayışı açısından ele almıştır.

Olgusal olanla bağı olmadığını düşündüğü metafiziği, deneyimden bağımsız bir bilginin olmadığını ileri sürerek başka bir zeminde değerlendirmeye gider. Onun doğal yanını araştırır. Bu doğal yanla insanın, deneyimin ötesinde tasarımlar yapabileceğini düşünen Kant, metafiziğe yönelik soruyu, "metafizik doğal eğilim olarak nasıl olanaklıdır" şeklinde yeniler (Kant, 2015: b22). Buna kendisinden önce dogmatik bir yoldan cevap arandığını belirtir ve bu girişimleri olmamış gözüyle görür. Akıldaki kavramların sadece a priori olarak çözümlenmesini yeterli bulmaz. Ona göre metafizik amaç değildir "salt bir hazırlıktır" ve tamamlanması adına "kavramlar için genelde tüm bilginin nesnelere açısından geçerli bir kullanım yolu" bulunması şarttır (Kant: 2015: b23). Bunun zor olduğunu düşünen Kant, metafiziğin saygınlığının kalmadığını belirtir.

Ayer, metafiziğe duyulan ilginin nedenlerine Kant'ın da değindiğini belirtir. Kant'a göre metafiziksel yeti kurgusal aklın ürünüdür. Başka bir ifadeyle hayal gücü ile üretilir. Hayal gücü, bazen deneyimin sınırları dışına çıkar, bu şekilde özgür olarak güçlenir ama aynı durum anlama yetisi için tehlikelidir (Kant, 2000: 69). Diğer deyişle anlama yetisi deneyimin dışına çıkmamalıdır. Bu aynı zamanda hayal gücünün kendi başına kalıp aşırı uydurmalar yapmaması için de gereklidir. Kant'a göre anlama yetisi, bazen bu görevinin dışına çıkıp temelsiz hareket edebilmektedir. Bu tarz bir hareket, metafiziğin özellikle genç düşünürler tarafından sevilmesinin de nedenidir (Kant, 2000: 69).⁵¹

Duyu-deneyimini aşmaya kalkan her tartışmanın verimsiz olduğunu gören Ayer, metafiziğe karşı çıkışı, insan zihninin psikolojik boyutu üzerinden değil de dilin gramatik yapısını belirleyen kurallar temelinde düşünür. Metafizik yargıların bu kurallara uymadığı gösterilerek anlamsızlıkları açığa çıkarılmalıdır (Ayer, 1998: 13). Dolayısıyla bu türden yargıların anlamsız oluşları fark edilebilir. Metafizikçi önermesiyle bir şey anlatmak istemektedir ama anlattığı şey anlamlı değildir. Anlamlı önermeler doğrulanabilir iken metafizik yargıların doğrulanamadıkları ortadadır. "Saltık, evrim ve ilerlemeye girer, fakat kendisinde bu yeti yoktur" yargısı üzerinden bu görüşlerini örneklemeye çalışan Ayer, olgu durumlarını işaret eden yargıların doğrulanabilir olduklarını, metafizik olanların ise bu özelliğe sahip olmadıklarını belirtir (1998: 14).

---

⁵¹Hayal gücü arada sırada havalarda dolaşırsa, yani ölçülü davranıp kendini deneyin sınırları içinde tutmazsa, belki başlanabilir; çünkü o böyle özgür bir atılımla canlanır, güçlenir (...) Ne var ki, anlama yetisi bu dolaşmalara pek zararsız ve alçakgönüllü bir şekilde başlar. İlk tüm deneyden önce onda bulunan ama her zaman deneye uygulanmak zorunda olan öğeler bilgisini saf hale getirir. Sonra, yavaş yavaş bu sınırlamaları bir yana bırakır – anlama yetisi kendi ilkelerini tamamen özgür olarak kendinden aldığı için, onu bundan ne alıkoyabilir ki? - ; ve ilk defa şimdi doğayla ilgili yeni uydurulmuş güçlere, bundan hemen sonra da doğa dışı varlıklara, tek kelimeyle onu dayamak döşemek için bizde malzemenin eksik olmadığı bir dünyaya gider; çünkü verimli bir uydurmayla bu malzeme bol bol sağlanır ve deneyle doğrulanmasa bile, hiçbir zaman reddedilemez de. Genç düşünürlerin, halis dogmatik tarzındaki Metafiziği bunca sevmelerinin ve ona sık sık zamanlarını ve başka yerde kullanabilecekleri yeteneklerini feda etmelerinin nedeni budur (Kant, 2000: 69).

Doğal olarak, böyle bir belirtme yapan kimse, İngilizce sözcükleri, İngilizce konuşan insanların genellikle kullandığı anlamda kullanmıyor ve gerçekte, deneysel olarak doğrulanabilecek bir şey savlamak istiyor olabilir. Fakat anlatmak istediği önermenin doğrulanabilir olduğunu anlamamızı sağlayınaya dek, bize her hangi bir şey bildirmiş olmaz. Eğer o, söz konusu belirtmeyi yapan yazarın da kabul edeceğini sandığım gibi, sözlerinin bir totoloji ya da, en azından ilkede, doğrulanabilir önerme anlatmak amacıyla olmadığını kabul ediyorsa, bundan onun, kendisi içinde gerçek anlamı olmayan bir söyleyim yaptığı sonucu çıkar (Ayer, 1998: 14).

Ayer, kişinin anlamlı bir önerme kurma niyeti yoksa söylediklerinin kendisi için de gerçek bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir. Ayrıca ne kadar öne öncül sürerse sürsün içlerinde duyu-içeriğini ifade eden bir öncül bulunamayacağını anlatmak ister. Kaba bir anlatımla bir tanesi duyu-içeriği ifadesi olmak kaydıyla iki öncülde yine bir duyu-içeriği ifadesine ulaşmak mümkündür ancak böylesi bir öncül yoksa bin tane öncülde olsa duyu-içeriği ifadesine ulaşamaz. Dolayısıyla Ayer, metafiziksel açıklamalarının anlamsızlık yarattığı üzerinde durur ve onların elenmesinde ölçüt olarak da doğrulanabilirlik ilkesini öne sürer. İlkenin tüm olgusal bilgi türlerine uygulanabilir olduğunu düşünen Ayer, onu felsefe üzerinden geliştirir.

Anlamsız yargıların geleneksel felsefede yer bulduğu ve yaygın olarak bu tür metafiziksel yargıları akılcıların öne sürdüğünü düşünen Ayer, önsel önermelere dayanarak metafizik yargıların meşruluk kazanmayacağı inancındadır. Ayer için önsel önermelerin totolojik oluşu, deneysel olana yönelik bir yargı taşımadığına kanıttır. Temelde deneyimden bağımsız bir yargının kesin olması mümkün değildir. A priori yargılar, duyu-içeriği bildirimini taşımadığı için ileri sürülen bir bildirim, duyu-içeriği ifadelerine ulaştırılmaz.

Akılcılar karşısında deneycilerin metafiziği yadsıdığını belirten Ayer, kendini bu anlayışta konumlandırır ancak totolojik önermeler konusunda deneycilerden de ayrılır. Onların totolojik tarzda olan çözümlemeci önermeleri geçersiz görmelerini eleştirir. Deneysel alanın dışında da geçerli önermeler vardır ve onların deneysel olanlarla aralarında bir nitelik farkı bulunur (Ayer, 1998: 112). Ayer'in deneycilerden bu ayrılışı, onun çözümlemeci önermelerin akılsal doğrular olarak görülüp metafiziği kabul eden akılcıların benimsediğini göstermez. Bundan sadece deneyimden bağımsız totolojik önermeleri geçerli olarak kabul ettiği sonucu çıkar.

Ayer'e göre geleneksel felsefedeki problemlerin temelinde metafiziksel yargılar yatar ve bu problemlerin mantıksal dil ekseninde çözümleri bulunabilir. Mantıksallığın olduğu yerde metafizik yargılara yer yoktur ve tartışmada ele alınan yargıların metafizik olmaları durumunda, tartışma bırakılmalıdır (Ayer, 1998: 110-111). Yoksa verimsiz bir durumla karşı karşıya kalınır. Tartışmanın mantıksal bağı içermeyen kısımlarının reddedilmesi akla uygundur (Ayer, 1998: 111).

Ayer, "töz" üzerine yürütülen tartışmalar üzerinden zayıf anlamda doğrulanabilirliğin bir kurmaca olduğunun zorlandığını düşünür. Metafizik yargıların birçok yoldan yazı diline girdiğini ve "töz" kavramını bu duruma en iyi bir örnek teşkil ettiğini düşünür. Deyimler yoluyla olgusal bir şey üzerine söylenmesi mümkün olmayan herhangi bir yargının, dillerde söylenebilir

olunmasına çalışıldığı ve metafizikçilerin bu deyimleri gerçek varlıklar yerine kullanma yanlılığına düştüğü görüşündedir (Ayer, 1998: 19-20). Başka bir deyişle Ayer "töz" gibi deyimsel sözcüklerin dilsel açıdan kullanımında değil onların gerçek bir varlığı işaret ettiğinin savunulmasında hata görür. Dilde bulunan her ismin, olgusal dünya da bir gerçekle örtüştüğünün söylenmesini ilkel bir düşüncenin eseri olması bakımından boş olduğunu ve bu düşünce sahiplerinin "töz" kavramını mantıksal düzlemde duyumsanan şeyin özelliklerinden ayrı tutarak o şeyi kendisinden söz etmek için kullandıklarını belirtir. Ayer'in sorun gördüğü şey, mantıksal bir çözümlemede saptanan bir durum için kullanılan deyimlerin gerçek olduğunun düşünülmesidir. Ayer bir durumun görüntülerinden başka bir ifadeyle onun nasıl bir şey olduğunu işaret eden durumlarından bahsettiğinde, onu görüntülerinden ayırmış olduğunu kabul eder ama bunun sadece dilsel bir kullanımın sonucu olarak görür (Ayer, 1998: 20).

Bir şeyin kendinde hali o şeyin yine kendisine ait olduğundan "töz" kavramı, o şeyin kendisinin dışında bir varlık olarak ortaya konulamayacağını göstermiş olur. Sözü edilen varlığın özellikleri üzerinden kurulan ve o özellikleri ayıran bir kavramın, o varlık dışında bir gerçekliği yoktur. Bu gibi durumlar için kullanılan "töz" kavramının bir gerçekliği de yoktur. Ayer'e göre metafizikçilerin yanlılığına nedeni budur. Benzer bir durumun da "varlık" kavramının metafiziksel açıdan dilbilgisi kullanımında görüldüğünü belirtir. Varlık üzerine deneyimlenemeyen soruların ortaya atılmasının kaynağı olarak, dildeki varoluşsal özellikleri ifade eden cümleler ile niteleyici özellikleri anlatanların aynı dilbilgisel biçimde kullanılmasını gösterir.

"Kurbanlar vardır." ve "Kurbanlar acı çeker." tümcelerinin ikisi de bir adı izleyen geçişsiz bir eylemden oluşur ve bunların dilbilgisel açıdan aynı görüntüde oluşları olgusu, onları aynı mantıksal tipte olduğu kabulüne götürür. Görüldüğü gibi, "Kurbanlar acı çeker." önermesinde, belli bir türün üyelerine belli bir yüklem verilmiştir; kimi kez, aynı şeyin "Kurbanlar vardır." gibi önermeler için de doğru olduğu varsayılmıştır. Durum gerçekte böyle olsaydı, kurbanların varoluşu üzerinde de kurbanların acı çekmeleri üzerinde düşünüldüğü gibi düşünülebilirdi. Fakat Kant'ın gösterdiği gibi, varoluş bir yüklem değildir (Ayer, 1998, s. 20).

"Kurbanlar vardır" önermesi varoluşsal cümleleri, "kurbanlar acı çeker" önermesi ise niteleyici olanları temsil eder. Özneleri aynı olan bu iki önermeden birincisine varoluşsal ikincisine niteleyici bir yüklem atfedilmiştir. Dolayısıyla gramer açısından aynı yapıda olmaları Ayer için, onların mantıksal olarak aynı kabul edilmesini gerektirmez ve bu düşünce Kant tarafından ortaya koyulmuştur.

Ayer, önermelerin bir şeye bir yüklem verilerek kurulduğunu belirtip, bunun örtük olarak o şeyin var olduğunun da kabulünü doğurduğunu ifade eder (1998: 20). Varoluşla yüklem aynı görülmesi hatadır çünkü her varoluş bir yüklem değildir. Bu durum, bütün olumlu varoluşsal önermeleri totolojik yapar ve bütün olumsuz varoluşsal önermelerde de iç-çelişki oluşturur. Ayer için gramerin sınırları geçilerek hata yapıldığı ve metafizikçilerin, dilbilgisinde önermelerin anlamlı olmalarını sağlayan gözlem verilerine dayanma referanslarının olmadığı söylenebilir.

Ayer konunun daha iyi anlaşılması için "tekboynuzlular yapıntıdır" ile "köpekler sadıktır" cümleleri arasında da benzer bir durumu örnek gösterir (1998: 21). Sadık olma köpeklerin bir özelliğidir ve nesnel olarak gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu cümle yüklemi olduğundan bir yargıdır ve gözlemlenebildiği için de anlamlıdır. "Tekboynuzlular yapıntıdır" cümlesi de bir yargıdır ve "köpekler sadıktır" yargısıyla aynı mantıksal yapıdadır. Ancak, bu aynılık üzerinden hareketle "tekboynuzlular" için "yapıntı" özelliğinin var olduğunun düşünülmesi, "tekboynuzlular"ın gözlem dışı olmalarına rağmen var olduklarının iddia edilmesine yol açtığından açık bir gramer yanlışlığıdır. Bu aynı zamanda bir iç-çelişkide barındırır. Yapıntı nesnel, gözlemlenmeye açık olmadığından, gerçekte de onların var olduklarını savlayan yargılar anlamsızdır. Ayer'e göre dil açısından bu tarz anlamsız yargıların kullanılmasının nedeni deneysel olmayan bir dünyadan hareket edilmesidir. Heidegger'in "hiç" kavramından tutun önerme ve tümellerin gerçek olduğu üzerine yaptığı tüm tartışmalar, felsefede bahsedilen yanlışlıktan kaynaklanır (Ayer, 1998: 21).

Sonuç olarak Ayer için metafiziksel ifadeler anlamdan yoksundur. Onların anlamdan yoksun olmasının asıl nedeni fiziksel şeylere yönelik duyu-içerikleri bildirim taşıyamamalarıdır. Doğrulanabilirlik ölçütü anlamlılık zemininde önermeleri anlamlı ya da anlamsız olarak ayırabilecek niteliktedir. Temel olarak felsefedeki yaygın geleneksel tartışmalar, metafiziksel yargılar nedeniyle çıkmaza girmiştir. Metafiziksel tartışmalar yapıntıdır. Ona göre bu psikolojik bir konudur ve felsefecilerin bu konular üzerine tartışma yürütmemesi gerekir. Metafizik yargılar gerçekten uzak anlamsız olduğu için onlar hakkında doğru ya da yanlış denilemez (Ayer, 1998: 22). Felsefe mantıksal bir düzlemde işlev kazandığı için ondan bu tür yargılar elenmelidir.

4.2. Deneysel Bilginin Doğası

Ayer açısından deneyci görüşün, a priori önermeleri konumlandırmada iki yolu vardır. A priori önermelerin ya zorunlu olmadıkları ileri sürülebilir ya da olgusal içerikten yoksun olduğu savunulabilir. Eğer birinci yol seçilecek olursa a priori önermelerin zorunlu olduğu yönündeki genel inancın açıklanması ile karşı karşıya kalınırken ikincisinde ise onların nasıl oluyor da "doğru, yararlı ve şaşırtıcı" olabildiklerinin aydınlatılması gerekecektir (Ayer, 1998: 50).

Bazı deneyciler birinci yolu tutarlar ve a priori ve a posteriori arasında kabul edilen ayrımı, anlamsız bulurlar. Böylece a priori olanların aslında a posteriori kökenli olduğunu savunurlar. Ayer için bu mümkün değildir. A priori önermeler kesin olmakla beraber deneysel de değildir. Bu çelişkinin ortadan kaldırılmasını düşünen Ayer, bu iki yoldan birinin doğruluğunun deneycilik açısından ortaya konulmasını zorunlu görür çünkü bu, her şeyden önce akılcılığın karşısında oluşabilecek güçsüzlüğün engellenmesi için gereklidir. Aksi halde a priori önermelerin

akılcılık açısından tanımlanmasının kabul göreceğini ve bunun hem metafizik yargıların önünü açacağını hem de deneysel önermelerin güvenilirliğini sarsacağını düşünür.

Ayer, deneysel bilginin güvenilirliği için deneyciler arasındaki bu ayrılığa son vermek ister. O, deneyin dışında a priori veya totolojik önermelerin de geçerli olduğunu düşünür ve bu türden önermeleri anlamlı kabul eder. A priori önermeleri, nitelik yönünden a posteriori olanlardan ayırır (Ayer, 1998: 112). A priori önermeler kesin geçerli olmakla beraber yeni bilgi vermediğini, a posteriori olanların ise varsayımsal temelde yeni bilgiler verdiğini savunur. Onun için a posteriori olanların doğrulukları hususunda doğalarının analizi gereklidir. Başka bir ifadeyle deneysel bilginin doğası araştırılmak suretiyle onların doğrulukları anlaşılabilir ve böylece deneyci görüş de korunmuş olacaktır.

Deneysel bilginin analiz edilmesinde, onun ne olmadığı ortaya konulmalıdır. Ayer için anlamlı olmayan önermeler deneysel olmadığından, deneysel bilginin sınırı anlamlılıkla belirlenir. Yalnız bu yeterli değildir. A priori veya totolojik önermeler ile olan farkının da ortaya konulması gerekir. Burada Ayer, a priori önermeleri çözümleneci, a posteriori olanları ise sentetik önermelerle düşünür. Ona göre sentetik önerme, deneyseldir ve çözümleneci olandan ayrılır. Bu durum, a priori önermelerle a posteriori olanlar için de aynıdır. Dolayısıyla Ayer'in deneysel bilginin doğasına yönelik araştırmasında öncelikle onun a priori önermelere verdiği role bakılması mantıklıdır.⁵² Bu da Ayer açısından a priori önermelerin nasıl doğrulandığının açıklanmasını gerekli kılar.

Ayer, kendisi gibi düşünmeyen deneycilerin "bilimsel genellemelerin yanlış olabileceğini" kabul ettikleri noktada, mantık ve matematiğin doğrularını zorunlu ve kesin görülmesinde tereddüde düştüklerini belirtir (1998: 50). Onun açısından bu tereddüt, mantık ve matematik önermelerinin, başka bir ifadeyle a priori önermelerin olgusal içerik savlamadığı gösterilerek giderilebilir. Bunu savlamak, onların nesnelere gözlenememesi sorunu bir yana olgusal olmayan bir takım özelliklerin var olduğunun kabul edilmesini gerektirir (Ayer, 1998: 50). Gözlemden uzak gizemli bir olgunun veya ona ait bir özelliğin tüm deneyciler tarafından kabul edilmesinin istendik bir durum olmadığı açıktır. Ayer için akılcılığa karşı böylesi bir ödün vermek, doğrulanabilirliğin temelden yıkılması demektir (Ayer, 1998: 51). Dolayısıyla Ayer için a priori önermelerin doğası açıklanmalıdır.

Ayer, a priori doğruların kesin ve zorunlu olmadığı ileri sürülmesi fikrini J. S. Mill'in denediğine dikkat çeker (Ayer, 1998: 51). Mill, tüm bilgilerin deneyimden geldiğini ve a priori olarak hiçbir bilginin zihinsel algılanabilen sezgisel kanıtlara dayanan gerekçelerinin olmadığını belirtir. Bilginin tek materyali, duygu ve aklın bilinçli eylemleridir (Godden, 2014, s. 48). Mill, genel bir kabulün sonucuna dayanan a priori önermelerin, kesin ve zorunlu olduklarına yönelik

---

⁵²Bu konu için bakınız tezin "Metafizik Eleştirisi" bölümü.

güçlü bir inancın oluştuğundan bahseder. Bu önermelerin çok sayıda örneklere dayanması ve kendilerini destekleyecek güçlü kanıtlarının olması, onların kesin ve zorunlu olduklarının düşünülmesini sağlamıştır. Kısacası Mill, a priori önermelerin temelde deneysel olanlara dayanan tümevarımsal önermeler olduğunu düşünür ve bu nedenle onları kesinliğini kabul etmez.

Ayer'e göre a priori önermeler, tümevarım yolu ile bulunmuş olabilir ama onların bir defa öğrenilmesi sonucunda, her bir örnek için geçerli olduklarına dikkat etmek gerekir. Bir ölçüde dogmatik olunması gerektiğini düşünen Ayer, deneyime bağlı önermelerin kesin ve zorunlu olmadığı fikrine dayanarak a priori önermelerin, a posteriori olandan ayırt edilmesi koşulunun korunmasını faydalı olduğunu belirtir (Ayer, 1998: 52). Kısacası Ayer'in dikkat çektiği şey, a priori önermelerin, a posteriori olanlarla aynı durumda olduğuna yönelik anlayışın zararlı olduğudur (1998: 52). Deneycilik açısından a priori ve a posteriori ayrımın korunması gerektiğini düşünür ve bunun doğru anlaşılması için Kant'ın çözümlemeci ve sentetik ayrımı üzerinde durur.⁵³ Ayer, Kant'ın bu ayrımının zorunlu olduğunu kabul eder. (Ayer, 1998, s. 52).

Deneyimden bağımsız bir bilgiyi kabul etmesiyle Ayer, onların doğuştan olduğunu savunmaz. Sadece bu önermelerin epistemolojik düzlemde zorunlu olduklarını ifade eder (Ayer, 1998: 52). Onları tarihsel veya ruhbilimsel bir tarzda incelemeyeceğini de belirtir. Dolayısıyla her ne kadar Mill'in görüşüne itiraz etse de a priori önermelerin ilkece çürütülebilir olma olasılığını da kabul ettiği söylenilebilir.

Ayer, a priori doğruların ilk kabulünde oluşabilecek tümevarıma dayalı bir hatayı görmezden gelmez. Onların kuramsal olarak yanlış olabileceğinin farkındadır ama örneğin "2*5=10" dur önermesinin zorunlu olarak doğru olduğu anlaşıldıktan sonra bu önermenin, kesin olmadığını ileri sürmek de hatadır (Ayer, 1998: 51).⁵⁴ Tümevarımın kesinlik vermeyişi üzerinden bu önermede hata aramak doğru değildir. Mill'in tuttuğu yol mantıksal olarak mümkün değildir. Mantık ve matematiğin önermelerinin zorunlu olduklarını kanıtlamak için aksini gösterecek bir örnek daha verir. Eukleides üçgenini andıran bir şeyin, iç açılarının toplamının 180 derece olmadığını ölçülmesi üzerine, Eukleides üçgenini yanlışlayan bir örneğin bulunduğu söylenemeyeceğini belirtir. Eukleides geometrik sisteminin dışında da sistemlerin var olduğu gerçeğinden hareket eder. Ona göre ya ölçünün yanlış alındığı ya da üçgenin Eukleides üçgeni olmadığı ifade edilebilir (Ayer, 1998: 53). Ölçümün yanlış alınması veya ölçme aracının ölçülecek şeye uygun olmaması nedeniyle a priori olan geometri önermelerinin çürütülemeyeceği açıktır.

---

⁵³Bütün bilgilerin deneyimle başladığını ancak bundan hepsinin deneyimden doğduğu sonucunun çıkmadığını savunan Kant, bilginin oluşumunu, edinilen izlenimlerin zihinsel yetilerle birleştirilmesine dayandırır (Kant, 2015: 40). Deneyimden bağımsız bir bilgi türünün varlığını işaret eden Kant, bu bağımsızlığı deneyimden alınan verilerin içsel olarak başkalaşmasında görür. Bu nedenle o, a priori bilgiyi, duyu izlenimlerinden giderek bağımsızlaşan bir bilgi türü olarak düşünür ve onu a posteriori olan deneyim bilgisinden ayırır (Kant, 2015: 40).

⁵⁴Bunlar tümevarım yoluyla da olmuş olabilir.

Matematiksel doğruların yanlışlandığının düşünüldüğü her durumda Ayer, bu önermelerin geçerliliklerinin, olayın başka açıklamaları yapılmak suretiyle korunduğunu açıklar (Ayer, 1998: 53). Benzer şekilde mantık ilkelerinde de bu tavrın uygulanır olduğuna dikkat çeker. Mantıkta üçüncü halin imkânsızlığı ilkesine yönelik uygun örnekler verildiğini söyleyen Ayer, buna aykırı bir örneğin rahatlıkla ileri sürülebilir olduğu görüşündedir. "X" kişisi "Y" durumunu ya yapar ya da yapmaz, onun başka bir ihtimali bulunmaz örneğinde, sadece iki halin varlığından bahsedildiğini ve üçüncü halin imkânsız oluşu ilkesinin gösterildiğini düşünelim. "X, Y'yi yapmaktan vazgeçti" biçiminde bir örnekle bu üçüncü halin imkânsızlığı ilkesine Ayer açısından itiraz edilebilir (Ayer, 1998: 53). Her ne kadar itiraz edilse de Ayer'e göre bu aykırı durumda ilke başka düşüncelerle kolaylıkla korunabilir.

Örneğin bir arkadaşım bana hiç yazmamışsa, onun bana yazmaktan vazgeçtiğinin ne doğru ne de yanlış olduğunu söylemek yerinde olurmuş gibi görünür. Gerçekte böyle bir örneğin, üçüncü durumun olmazlığının yanlışlığını gösterdiğinin kabul edilmemesi gerekir. "Arkadaşım bana yazmaktan vazgeçti," önermesinin yalın bir önerme olmayıp, "Arkadaşım geçmişte bana yazıyordu" ve "Arkadaşım artık bana yazmıyor," önermelerinin bileşimi olduğu; ayrıca, "Arkadaşım bana yazmaktan vazgeçmedi," önermesinin, görüldüğü gibi, "Arkadaşım bana yazmaktan vazgeçti"nin çelişigi değil, yalnızca onun karşıtı olduğu belirtilebilir. Çünkü bunun anlamı "Arkadaşım geçmişte bana yazıyordu, şimdi de yazmasını sürdürüyor"dur. Demek ki "Arkadaşım bana yazmaktan vazgeçti," biçimindeki bir önermenin, yerine göre ne doğru ne yanlış olabileceğini söylediğimizde yanlış konuşmuş oluyoruz (Ayer, 1998: 53-54).

Ayer, bir önermenin doğru ya da yanlış olması dışında bir ihtimalinin bulunmadığını, onunla çelişen bir önermenin ileri sürülmesi durumunda aslında ileri sürülenin çelişik değil karşıt olduğunu düşünür. Dolayısıyla " bir tümcenin olumsuzlanmasının her zaman, onun ilk anlattığı önermenin çelişigini vermediğini göstererek korumuş" olunduğu görüşüne varır (Ayer, 1998: 54). Sonuç olarak Ayer, Mill'in, a priori önermelerin zorunlu olmadığı görüşünde yanıldığını düşünür. Ona göre mantık ve matematiğin önermeleri, tümevarımla oluşturulsa bile evrensel olarak doğrudur. Başka bir deyişle bu önermelerin doğruluğu ya çözümlenecidir ya da totolojiktir (Ayer, 1998: 54).

Çözümleneci önermeleri en iyi tanımlayanın Kant olduğunu söyleyen Ayer, onun çözümleneci ve sentetik önermeler arası ayrımını eleştirir. Kant'a göre yargılar, yapısı gereği özne ve yüklem açısından düşünüldüğünde ya yüklem öznenin özelliğini içerir ya da özneye yeni bir özellik yükler. İlki çözümleneci ikincisi ise sentetik önerme olarak tanımlar ve çözümleneci olan yargıya "tüm cisimler uzamlıdır." örneğini, sentetik olana ise "tüm cisimler ağırdır." örneğini verir (Kant, 2015: 44). "Uzam" yüklemine cismin kavramsal tanımı içinde yer aldığını düşündüğünden bu yargıyı çözümleneci kabul eder. Öte yandan "ağır" yüklemi ise cismin tanımı dışında düşünülmesine neden olduğu için bu yargının özne olan "cisim" hakkında yeni bir bilgi sunduğunu düşünür. Cisim, tanımı gereği yer kaplaması birinci önermeyi çözümleneci yapmaktadır. Kant için yer kaplama tüm cisimlerin kavramsal tanımında vardır ama ağırlık ise deneyimle cisim arasında bağ kurulduğunda düşünülebilir. Başka bir ifadeyle cisimler ağırlık

altında toplanamaz. Dolayısıyla ikinci önerme yeni bir bilgi sunması bakımından sentetiktir. Çözümlemeci yargılar, insanda daha önceden bulunan bilgileri ortaya çıkarırken sentetik yargılar ise insana yeni bir bilgi sağlar.

Ayer'e göre Kant, çözümlemeci yargıları çelişki ilkesine göre tanımlarken sentetik yargıları bu ilkedan ayrı tutmaya çalışmıştır (1998: 54-55). Kant'a göre " $7+5=12$ " sentetik bir yargıdır çünkü "7" ve "5" birleşmesi düşünülürken "12" sayı kavramı bu birleşmeyle düşünülmemiştir. Burada bilgide bir genişleme söz konusudur. Ayer, bu örnekteki ölçütü "bütün cisimler yer kaplar." sentetik önerme örneğindeki ölçütün aynı olmadığını ileri sürer (Ayer, 1998: 55). Anlatmak istediği şey, Kant'ın çözümlemeci ve sentetik yargıları ayırmada hataya düştüğüdür. İki ölçütün birbirine eşdeğer olmadığını belirten Ayer, Kant'ın çözümlemeci yargılar için mantıksal, sentetik yargılar içinse ruhbilimsel ölçüt kullandığını savunur. Ayer'i bu kaniya götüren şey, " $7+5=12$ " önermesinde Kant'ın, " $7+5$ "in niteliği ile "12"nin niteliğini bir tutmayan öznel tavrıdır. Ayer, ruhbilimsel derken bu tavrı kastetmektedir. "12"nin mantıksal olarak " $7+5$ "i içerdiğini düşünen Ayer, çözümlemeci önermedeki çelişmezlik ilkesiyle sentetik önerme olarak sunulan, " $7+5=12$ " önermesinin çözümlemeci olarak tanımlanabilir olduğuna dikkat çeker (Ayer, 1998: 55). Kant'ın ruhbilimsel ölçüt kullanmasından dolayı belirlemediği bir şeyi belirlediği düşüncesine kapıldığını belirterek onu eleştirir (Ayer, 1998: 55). Ayer, Kant'ın fikirlerinden hareketle ondaki karışıklığı düzeltecek yeni bir çözümlemeci ve sentetik önermeler ayrımı yapar.

Bir önermenin geçerliliği yalnızca içerdiği simgelerin tanımına bağlıysa onun analitik, eğer önermenin geçerliliği deneyim olgularıyla belirleniyorsa onun sentetik olduğunu söyleyerek hem Kant'ın analitik ve sentetik önermeler arasında yaptığı ayrımın mantıksal anlamını kabul etmiş hem de yaptığı açıklamayı bozan karışıklıklardan kaçınmış olacağımızı sanıyorum (Ayer, 1998: 55-56).

Ayer yapmış olduğu bu yeni tanımlamayla a priori ve a posteriori önermelerin doğasına uygun tanımlarını vermeye çalışır. Kendi önerdiği tanımların diğer bir deyişle a priori önermelerin olgusal içerikleri savlamadığı yolunun anlaşılabilmesi için "bir kölelik sistemi kurmuş olan karıncalar vardır" sentetik önermesini öne sürer (Ayer, 1971: 43). Bu önermenin doğruluğunun sadece onu oluşturan simgelere bakılarak belirlenemeyeceğini belirtir. Karıncaların gerçekteki davranış biçimlerinin gözlemlenmesi zordur (Ayer, 1998: 56). Bir önermenin sentetik olduğunun belirlenmesinde, gözleme dayanan ölçütü düşünür. Çözümlemeci önermelerde de aynı ölçütü savunan Ayer, "bazı karıncalar parazittir ya da hiçbiri değildir" önermesini verir ve karıncaların parazit olduklarının bilinmesi için gözlemin zorunlu olmadığını belirtir (Ayer, 1971: 43). Mantıksal olarak karıncalar parazit değillerse bu durum onların bazıları için de aynen öyledir. Dolayısıyla Ayer için çözümlemeci önermeler, diğer bir deyişle a priori önermeler olgular üzerine yeni bir bilgi vermedikleri için olgusal içerikten yoksundur.

Çözümlemeci önermelerin tanımlanması noktasında onların metafizik önermelerle karıştırılmaması gerekir. Kavramların kullanımının çözümlemeci önerme yoluyla aydınlatıldığını düşünen Ayer, onların metafizik önermeler gibi anlamsız olmadığını bildirir (1998: 56). Metafizik

önermelerin, olgu durumlarının ötesi hakkında bir bilgi sunma iddiası düşünüldüğünde, çözümleneci önermenin tanımlanmasının dışında kaldığı açıktır. "Hiçbir şeyin aynı bölümü, aynı anda değişik renklerde olamaz" önermesi savlandığında, olgusal bir nesnenin özellikleri hakkında bir şey söylenmediğini belirten Ayer, anlamsız konuşulmadığının da altını çizer (1998: 56). Burada mantıksal açıdan bir nesnenin yüzeyle arasında bir ilişkiye dikkat çekilmektedir. Çözümleneci önermeyle nesne üzerine deneysel bir belirlenim değil, o nesnenin bir özelliğine odaklanma söz konusudur. Bu durum da Ayer için, dilsel bir kullanım yapıldığı söylenebilir. Çözümleneci önermelerin kullanımında bir olgunun betimlenmesi yapılmamaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması için Ayer şu örnek açıklamayı yapar.

Bunun gibi, "Bütün Bretonlar Fransız, bütün Fransızlar da Avrupalıysa, o zaman bütün Bretonlar Avrupalıdır," dediğimizde de bir olguyu betimlemiş olmuyorum. Fakat "Bütün Bretonlar Fransızdır ve bütün Fransızlar Avrupalıdır," bildirimimin, örtük olarak, "Bütün Bretonlar Avrupalıdır," bildirimini de içerdiğini gösteriyorum. Böylece de, bizim "eğer" ye "bütün" sözcüklerini kullanımımızı yöneten uyuşmayı belirtmiş oluyorum (Ayer, 1998: 56).

Bu örnekte açıkça çözümleneci önermelerin, kavramların örtük anlamlarını aydınlattığı görülmektedir. Ayer'e göre henüz bilincine varılmamış bir durumun ortaya çıkarılması düşünüldüğünde, çözümleneci önermelerin yeni bir bilgi verdiğine yönelik inanç doğaldır ancak bu önermelerin belli olan bir şeyi bildirdiği görüldüğünde, onların yeni bilgi vermedikleri kolayca anlaşılır (1998: 57). Çözümleneci önermelerde olgu durumlarının aranması doğru değildir. Onlar, önermelerin doğruluklarının kontrolünde gözden kaçan durumların tespit edilebilmesinde faydalıdır. Çözümleneci önermeler, "önermelerin hangi yoldan bileşiminin çelişkiyle sonuçlanacağını göstererek kişiyi, birbiriyle bağdaşmayan önermelerle diziyi (bir bilgi listesini) iç çelişkili yapmaktan alıkoyar." (Ayer, 1998: 57).

Ayer'e göre çözümleneci önermelerin temelde sentetik olduğu yönündeki görüş, Kant'ın geometrik önermelere verdiği sentetik a priori sınıflamasına sıkça dayanmaktadır (Ayer, 1998: 59). Aslında bu bir yanılgıdır. Geometrinin olguların fiziksel uzamlarıyla uğraşması sanki onların içeriklerinin olgusalımsı gibi algılanmasına neden olmaktadır (1998: 59). Bu durum, deneyimlenen fiziksel şeylerin şekillerinin kendilerine ait bir özellikmiş gibi düşünülmesi mantığına dayanır. Bu mantığı yerleşmesini sağlayan düşüncenin akılsal temeli olarak Ayer, Eukleides geometrisini görür ve Kant'ın dönemi itibarıyla bu düşüncenin hâkim olmasının doğal olduğunu düşünür. Diğer bir deyişle Ayer, Kant'ın saf geometrinin özdeksel şeylerin uzamlarıyla ilgili olduğunu düşünmesini Eukleides geometrisine bağlar. Eukleides geometrisine alternatif geometrilerin çıkmasıyla bu düşüncenin geçersiz kılındığını düşünür, aksiyomların yalnızca tanımlardan ibaret olduğunun ve mantıksal çıkarımlara dayandığının artık bilindiğini belirtir

(Ayer, 1998: 59).⁵⁵ Ayer'e göre fiziksel uzam üzerine yapılan akıl yürütmenin sonucu olan geometrilerin hangisinin doğru olduğunun sorulmasına gerek yoktur çünkü yapısı gereği çözümleneci olan tüm geometriler eğer çelişki içermiyorsa doğrudur ve önemli olan bu geometrilerden hangisinin deneysel açıdan faydalı olduğudur (1998: 59). Dolayısıyla geometrik önermeler kesinlik barındırır ve deneyimle doğrudan ilişkisi yoktur. Onların önermelerini sentetik olduğunun kabul edilmesi hatalıdır (Ayer, 1998: 61).

Çözümleneci önermelerin geçerliliğinin dış dünyadan bağımsız olduğunu düşünen Ayer, onların iç çelişkiye düşülmemek suretiyle zihinden de bağımsız olduğunu savunur (Ayer, 1998: 61). Zihinden bağımsızlıktan kastettiği şey, çözümleneci önermelerin kesin ve zorunlu oluşu üzerinde zihinsel bir yanılmanın olamayacağıdır. Sonuç olarak mantık ve matematiğin gizemli bir tarafının olmadığı ortadadır. Aslında gizemli görülmesinin nedeni bunların önermelerinin yeni bir bilgi bulmuş gibi olmalarından kaynaklanır. Matematiğin bu yönüyle karışıklıklara neden olması doğaldır.

Ayer, Poincaré'in matematiğin cazibesine kapılarak onun önermelerinde önsel sentetik bir ilkenin varlığını kabul ettiğini belirtir. Poincaré'e göre matematiksel yargılar biçimsel mantık gibi çıkarımlarla oluşturuluyorsa matematik, "sonsuz bir totolojiden öte bir şey" olamaz (Aktaran Ayer, 1998: 62). Ayer, Poincaré'in tüm matematiğin " $A=A$ " gibi sembolize edilebilecek bir özdeşliğe indirilmesini, onun üzerine yapılan çok sayıda çalışmalar karşısında hayret verici olduğunu düşündüğü için onda sentetiklik düşündüğünü açıklar (Ayer, 1998: 62). Ayer, Poincaré'in matematiğin hem totolojilerden ibaret hem de özdeşlik ilkesinden başlayıp ona tekrar indirgenebilir olmasını kabul etmesine rağmen onda önsel sentetik bir ilkenin var olduğunu öne sürmesini mantıklı bulmaz. Ona göre Poincaré, "1 için doğru olup da n için doğruysa n+1 için de doğru olanın bütün sayılar için doğru olduğu ilkesine dayanmaktadır" ama bunun önsel sentetik olarak öne sürmede hatalıdır (Ayer, 1998: 62). Ayer'e göre bu ilke "gerçekte önseldir ama sentetik değildir. Bu, doğal sayıların bir özelliğidir ve o sayıları, bu ilkenin uygulanmadığı sonsuz sayılardan ayırt etmeye yarar" (Ayer, 1998: 62).

A priori ve a posteriori önermeleri çözümleneci ve sentetik önermeler ayrımı üzerinden ele alan Ayer, a priori ve çözümleneci olanların olgusal bildirimde bulunmadığını belirtip onların yeni bilgi sunmadığını açıkladıktan sonra, çözümleneciliğin doğru tanımlanması ve kullanılması noktasında geleneksel mantığı eleştirmeye koyulur. Amacı, çözümleneci önermelerin doğasını belirgin hale getirmektir. Aynı zamanda deneysel önermelerin doğasına yönelik sunacağı açıklamalara da zemin oluşturur.

---

⁵⁵Ayer bu belirlenimini Poincaré 'nin çalışmalarına dayandırır. Ona göre her sonuç önermesel bir varsayımdır. Öncüller ya kendini kanıtlar ya da başka önermelere dayanarak kurulur (Poincaré, 1905: 35). Onun için kavramların, aksiyomlar içerisinde tanımlandığı ve bunun dışında bir anlamlarının bulunmadığı söylenebilir.

Geleneksel mantıkta önermeler üzerine yoğunlaşılması yerine biçimsel yargılarla uğraşılıp ruhbilimsel sorunlarla ilgilenilmesini verimsiz görür (Ayer, 1998: 57). Burada klasik mantığın hem biçimsel hem de zihinsel özelliklerle uğraşmasını eleştirmektedir. Mantıkta yeni çalışmalar bu problemi aydınlatmaktadır. Russell ve Whitehead "Principia Mathematica" adlı eserinde, önermelerin mantıksal ilgeçlerle çözümlemeci tarzda biçimsel bağıntılarını çalışmıştır (Ayer, 1998: 58). Kitabın önsözünde, matematiğin analiz edilip sonuçların öncüllerden çıktığı tündengelimsel bir sistem inşa edilmesi gerektiği belirtilir. Matematikte gerçek sonuçların bu insanın sonunda bulunduğu ileri sürülür. Öncelikle hangi öncüllerin kullanıldığına, öncüllerin karşılıklı olarak tutarlı olup olmadığına ve daha temel öncüllere indirgeme yapıp yapılamadığına bakılır. Öncüllere karar verildikten sonra daha önce analiz edilen verilerin yeniden inşa edilmesi üzerinde durulur (Russell & Whitehead, 1997: 3). Ayer'e göre "Aristoteles mantığında ileri sürülen mantıksal doğrularla çıkarım ilkeleri arasındaki ayrım, çok uygun biçimde yok olmaktadır", bu açıdan mantıksal doğruların çıkarım ilkeleri yoluyla gösterilebilir hale geldiğini ifade eder (1998: 58).

Mantık sistemlerinin varlığı önemlidir çünkü onların oluşturulması çözümlemeci önermeleri keşfetme aracı olarak yararlıdır ama bu amaç prensipte bile gerekli değildir. Her çözümlemeci önerme için yalnızca biçimiyle çözümlemeci olarak görülebilen bir sembolizm düşünülebilir (Ayer, 1971: 45). Aynı zamanda mantıksal önermeler tek başına geçerlidir. Çözümlemeci önermelerin ölçütü, başka bir ifadeye onların geçerli olması, kendi yapılarındaki terimlerin tanımlarından kaynaklanır (Ayer, 1998: 59). Ayer, çözümlemeci önermelerin kendi içinde tutarlı özel bir yapısı olduğunu belirtmiş olur.

Ayer, çözümlemeci önermelerin veya a priori önermelerin yapısını serimleyerek onların geçerliliklerini göstermeye çalışır ve onların sentetik önermelerle karıştırılmaması gerektiğinin altını çizer. Böylece asıl olarak sınırlarını belirlemek istediği sentetik önermelerin doğasını da açıklamaya çalışmaktadır.

Ayer'in önermeleri ele almasındaki amacı onların anlamlılığı noktasındadır. Onun doğruluk kuramı bu temelde yükselir.⁵⁶ Doğruluğun araştırılmasını a priori önermeler açısından onların geçerliliğinin saptanması olarak görür (Ayer, 1998: 67). Burada tüm önermelerin geçerlilikleri için aynı ölçütü savunmadığını belirten Ayer, "a priori veya çözümlemeci önermenin geçerliliği" için belirlediği ölçütün, deneysel başka bir ifadeyle sentetik önermeler uygun olmadığının altını çizer (Ayer, 1998: 67). Sentetik ya da deneysel önermelerin, a priori ya da çözümlemeci önermeler gibi arı bir biçime sahip olmadığını farkındadır. Ona göre deneysel önermeler çelişiksiz görünse bile ifadelerinin savladığı fiziksel şeylerin tüm özellikleri deneyimlenememektedir. Dolayısıyla Ayer adına sentetik önermeyle ona yönelik duyu-içerikleri

---

⁵⁶Bu konu için bakınız tezin "Doğruluğun Tanımı" başlığı.

önermelerinin tam bir örtüşmesinin söz konusu olmadığı söylenebilir. Fiziksel şeylerin sonlu gözlemi mümkün değildir. Onlar, formundaki hatadan değil bazı fiziksel şeylerin ölçütlerini sağlayamadıklarından a priori olanlar gibi geçerliliği kesin değildir. Ayer ancak deneysel önermelerin doğrulanabilir olduğunu ileri sürer. Ayer'in bu görüşünde Wittgenstein etkisi görülür.

Wittgenstein'a göre "tasarım, gerçekliğin bir taslağıdır" yani gerçeği yansıtır (2013: 2.12). İnsan tasarım sayesinde olgu durumlarını inşa eder. Onun anlatmak istediği tasarımın ifade ettiği şeyin anlam olduğudur. Bu açıdan "tasarımın doğru mu yanlış mı olduğunu bilmek için, onu gerçeklik ile karşılaştırmamız gerekir" düşüncesindedir ancak buna "yalnızca tasarımın kendisinden, doğru mu yanlış mı olduğu bilinemez" şartını koyar (Wittgenstein, 2013: 223-224). Dolayısıyla Wittgenstein, deneysel önermelerin doğrulanabilir olduğunu düşünür çünkü tasarımı olan cümlelerin deneyi karşılayan türde olması gerekmektedir. Ayer'de deneysel önermelerin doğrulanmasında olgu durumunu gözlemektedir. Wittgenstein'a göre tasarım olan bir önerme Ayer içinde olgusal gözlemi gerektirir. Bu, doğrulamacı görüşle doğrulanabilirliğin kesiştiği yer olması bakımından da önemlidir. Ancak a priori konusunda Ayer sadece Wittgenstein değil çoğu deneyci ve çözümlemeci düşünürden ayrılır.

Wittgenstein'a göre "a priori doğru tasarım yoktur" ve Kant'ın insanda zorunlu bilgiler vardır mantığına dayanan a priori anlayışı kabul edilemez (Wittgenstein, 2013: 225). Ona göre a priori önermelerin tasarımları yoktur çünkü onlar dünya ile örtüşmez. Onların doğrulukları gösterilemez. Bu türden önermeler anlamlı olanlar tarafında değildir. Anlamlı olmadıkları için de saçmadır. Ayer'e göre a priori önermeler dünya hakkında yeni bilgi vermez ancak bu onun anlamsız olduklarını göstermez. A priori önermeler geçerlidir.

Her ne kadar Ayer, önermelerin geçerliliklerinin belirlenmesi noktasında deneysel olanları a priori olanlardan ayırır da yine de onların kendi aralarında ayrılmadığını düşünür ve a priori önermeler için belirlediği ölçütü deneysel önermeler için de kabul edilebilir görür (Ayer, 1998: 67). Yalnız deneyci geleneğin içinden kendinin bu kabulüne karşı çıktığını ve deneysel önermeler arasında özel bir önerme öbeğinin başka bir deyişle gözgöre/temel önermelerin var olduğunu ileri sürüldüğünü de belirtir. (Ayer, 1998: 67). Bu önermelerin geçerliliği, onların "bir dolaysız deneyi doğrudan saptamalarından gelir" ve bundan hareketle onların "salt kesinlikte" oldukları savunulur. Bu aslında deneyciliğin temelci anlayışının ürünüdür

Ayer, Carnap gibi bazı mantıkçı pozitivistlerin protokol önermelerin salt olarak kesin olduğu görüşünde birleştiğini ve çürütülmesi mümkün olmayan bu protokol önermelere dayanarak diğer deneysel önermelerin geçerliliklerini bu önermelerle kurdukları bağıntıdan çıkardıklarını belirtir (1998: 68).⁵⁷ Dolayısıyla onların varsayımlar içermesini, "onlardan

---

⁵⁷Bu konu için bakınız tezin "Viyanalı Çevresi'nin Doğruluk Çözümlemesi" başlığı.

çıkabilen protokol önermelerin sayısı ve değişikliğiyle belirlendiği" savunulur (Ayer, 1998: 68). Ayer, Hume'un üzerinden olgusal içerikli genel bir önermenin kesinlik içermediği kabulünden hareketle tamamen gözgöre önermeyi kabul etmez. Ayer açısından deneysel önermeler kesin olmamakla beraber varsayımlardan oluşur. O, "sentetik önermelerin tümüyle gözgöre olabileceğini" yadsır (Ayer, 1998: 68). Ayer, gözgöre kavramının terimler arasında çelişki içerdiğini düşünür.

Bu kavram, tümüyle gösterici simgelerden oluşan ve yine de anlaşılabilir olan bir tümcenin olabildiğini gerektirir. Oysa bu, bir mantıksal olabilirlik bile değildir. Gösterici simgelerden oluşan bir tümce, gerçek bir önerme anlatmaz. Yalnızca bir ünlem olabilir ve sözünü ettiği kabul edilen şeyi nitelemez (Ayer, 1998: 68).

Herhangi bir nesne dil yoluyla betimlenmeden gösterilemez. Nesneye yönelik önerme sadece nesnenin adını vermekle onu işaret etmiş olmaz. Nesnenin gösterilebilmesinin koşulu onun özellikleri üzerine ifadelerde bulunmaktan geçer. Ayer için bir önermenin gözgöre olabilmesi olanaksızdır çünkü bir önerme "dolaysız deneyi kaydedip de onun ötesinde herhangi bir şeyden söz etmediği zaman gözgöre olabilir" (1998: 68). Dolayısıyla bu türden önermeler var olamadığı için sentetik önermeler de kesin değildir.

Ayer, deneysel bir önermenin kendisi dışındakine gönderme yapmadan geçerli olabileceğini düşünür. Deneysel bir önermenin geçerliliği noktasında Carnap'ın protokol önermelere dayanarak ileri sürdüğü doğrulama yerine o önermenin çözümlenerek bir gözlem verisi aracılığıyla doğrulanmasını kabul eder. Ayer'in ifadeyle "ilke olarak, duyu-içeriklerini, algısal yargıları anlatmadan betimlemekle yetinen önermeler düzenlemek olanaklıdır" (Ayer, 1998: 69).

İnsan, pratikte doğrudan duyularına sunulan nesnenin duyu-içeriklerini betimlerken ona fiziksel şeyler gözüyle bakar (Ayer, 1998: 68). Eğer "bu aktır" önermesi, fiziksel şeyleri değil de duyu-içeriklerini gösterdiği kabul edilecek olursa, bu önermeyi söyleyen kişi "ak" dediklerinin bir benzerini ileri sürmüş olur. Bu durumda kişinin duyu-içeriği üzerine yapmış olduğu öbeklenimin yanlış olduğu düşünülebilir (Ayer, 1998: 69). Başka bir ifadeyle görülen nesnenin "ak" duyumsanması her zaman gören kişide aynı etkiyi yapması mümkün olmadığından duyu-içeriğinde yanlış meydana gelecektir. Dolayısıyla bu önerme gözgöre olarak nitelendirilemez çünkü gözgöre önerme ifade edildiği haliyle içinde şüphe barındırmaması gerekir (Ayer, 1998: 70).

Gözgöre önermeye verilen örnekler düşünüldüğünde onların kesin olmadığı, duyu içeriğini betimlemesinde şüpheyi kaçınılmaz kılacağından çıkarılabilir. Duyu deneyiminin gerçek olduğunu ve zihne veri sağladığını yadsımayan Ayer, duyuların şüpheli olduğunu savunmaz. Herhangi bir duyu ortaya çıkabilir ve onun şüpheli olması söz konusu bile değildir. Aslında şüpheli olan şey o duyu içeriğini savlayan önermelerin kendileridir (Ayer, 1998: 70). Önermelerin

duyularla özdeş kabul edilmesi için Ayer için saçmalık olduğu söylenebilir. Göz göre önermesi bu tarz bir özdeşleştirmenin ürünü olduğundan hatalıdır.

Ayer, salt kesinliğe sahip deneysel bir önermenin olamayacağını savunur (1998: 70). Kesinlik sadece a priori veya totolojik önermelerde mümkündür. Deneysel önermeler doğruluğu veya yanlışlığı gösterilebilen varsayımsal önermelerdir. Bu varsayımlar duyu-deneyimine bağlı olarak oluşur ve denetlenmesi de gözlenebilir olma koşulu altında gerçekleşir. Deneysel önermenin doğruluğu, sahip olduğu varsayım içinde inandırıcılığı olan bir gözlem verisiyle olanaklıdır (Ayer, 1998: 70). Eğer bu yeterli gelmezse ve şüphe duyulursa yeni bir doğrulama süreci başlatılabilir. Bu tür önermeler için kesin olan bir son yoktur. Ayer'e göre bu durum sonsuza doğru uzanamaz çünkü deneysel bir önermenin doğruluğu için eninde sonunda belli bir gözlemin pratik alanda kabul göreceği açıktır (1998: 71). Ayer adına bir önermenin deneysel olması onun, gözlem verileriyle sınırlı olduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle deneysel önerme, pratikte fayda veren bir gözlem verisiyle geçerli olabilir. Burada Ayer'in onların geçerliliği için mantıksal bir dayanak yerine faydacı bir amacı kabul ettiği görülür.

Deneysel önermelerin doğrulanmasını Ayer, bir varsayımlar dizgesi içinde düşünür. Onun için bilimsel bir önermenin geçerliliği denetlendiğinde, bilimsel bir yasa olarak o önermenin belli şartlar altında belli gözlemler neticesinde ortaya çıktığı söylenmiş olur. Bu açıdan sadece yasa değil onunla beraber gerekli koşulların varsayımları da desteklenir (Ayer, 1998: 71). Gözlemin yasayı geçerli kılacağı onun koşulları altında gerçekleştiği unutulmamalıdır. Eğer bir yasanın geçerliliği gösterilememişse o yasanın çürüdüğü sonucuna varılabilir ama bu benimsenmek zorunda olunan bir sonuç da değildir. Nitekim yasa korunmak isteniyorsa varsayımlar üzerinde elemeye gidilebilir ya da ek varsayımlar bulunarak eklenebilir. Hatta gözlem esnasında sanrıya düşüldüğü bile söylenebilir (Ayer, 1998: 71). Yasanın korunması için her yol denenebilir. Varsayımsal dizgenin kendi içinde tutarsız olmaması için gözleme uygun açıklamalar da kabul edilebilir. Dolayısıyla deneysel olgular varsayımı dışarıda bırakmadığından, zorunlu olarak ad hoc (olaya özgü) önermelerin kabul edilmesinde kanıtlar aksini gösterse de yasa korunmuş olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken şey, varsayım korunmaya açık olsa bile bir noktadan sonra bırakılmasının olanaklı oluşudur. Eğer varsayım bunu karşılamıyorsa zaten gerçek bir varsayım değildir (Ayer, 1998: 72). Bu durumda Ayer, bir dizi deneyim karşısında çürütülen önerme ısrarla korunuyorsa onun varsayım olduğunun söylenemeyeceği görüşündedir. Ona göre bu olsa olsa bir tanımdır. Diğer bir deyişle o önerme sentetik değil çözümlenecidir.

Kabul edilen bazı doğa yasalarının örtük tanımlamalardan ibaret olduğunu düşünen Ayer, bu tür tanımların gerçek varsayımlar olarak kabul edilmesinin tehlikeli olduğunu belirtir. Bu önermeler her ne kadar belli bir zamanda belli insanlar için sentetik biçimde kabul görse de başka bir zamanda başka insanlar tarafından totolojik anlatıma sahip olabilir. Nesnelere yönelik tanımların değişmez olduğunu düşünmemek gerekir (Ayer, 1998: 72). Deneyselliğin insanı,

"bütün A'lar B'dir" önermesine götürmesinde her "A"da "B" olma özelliğinin gözlemlenmesi ve bu yönde güçlü bir inancın gelişmesi nedendir. Doğal olarak "A" her seferinde "B" ile tanımlanır hale gelecektir. Bu durum zamanla "B" olmadan bir nesneye "A" dememeyi doğuracağından, başlangıçta "bir sentetik genelleme olarak anlatılmakta olan" önerme⁵⁸ zamanla totolojiye dönüşebilir (Ayer, 1998: 72). Benzer şekilde bir filozof, "bütün adamlar ölümlüdür" önermesinde zorunlu bir bağ olduğunu öne sürdüğünde "adam" ile "ölümlü" kavramları arasında zorunlu bağıntı olduğunu kabul eder. Aslında burada bir kavramın diğerini içerdiği açıktır ve bu önermenin totolojik olduğu görülebilir (Ayer, 1998: 73). Her ne kadar kelime oyunu yapılarak "adam" kavramıyla "ölümlü" kavramının aynı olmadığı ileri sürülse de temelde bu önermenin kesin olarak totolojik olmadığı söylenemez. Kısacası Ayer, deneysel sorunların çözümünde sözcüklerin anlamlarıyla oynanmasını yeterli bulmaz. Diğer taraftan bakacak olursak deneysel bir önermenin kesin olduğunun savunulmasında onun örtük olarak totolojiye dayanarak desteklendiği görülecektir. Bu açıdan "bütün adamlar ölümlüdür" önermesi giderek deneysel bir varsayım olarak kabul edilebilir (Ayer, 1998: 73). Bu durumun oluşmasında deneysel olarak insanların öldüğünün defalarca gözlemlenmiş olması da etkilidir. Ayer bu tarz bir kabulün hatalı olduğunun Hume tarafından gösterildiğine dikkat çeker ve deneysel bir önermenin sağlam olduğu yönündeki inançların boşa düştüğünü savunur. Şuan kesin olarak kabul edilen deneysel bir önermenin gelecekte gerçekleşecek yeni bir deneyimle terk edilmesi gerçekleşebilir (Ayer, 1998: 73). Bu durumun deneysel önermelerin varsayımsal oluşunu zorunlu kıldığı açıktır. Dolayısıyla varsayımlardan hangilerinin seçilip hangilerinin elenmesi gerektiği sorunu üzerine yoğunlaşılması gerekir.

Deneysel önermelerden oluşan varsayımsal dizgenin korunmasını veya değiştirilmesini gündeme getiren şey ona yönelik tutarlı olmayan yeni bir gözlemin hesaba katılması durumudur. Daha önce belirtildiği gibi yeni gözlemin bir sanrı olduğu ileri sürülüp varsayımsal dizge korunabilir ama Ayer'e göre yeni gözlem bir kenara bırakılamaz (1998: 74). Deneyimin faydalı oluşu buna bağlıdır. Varsayımsal dizgede değişim kaçınılmazdır ve neden değişim için zorunda kalındığı açıklanabilirse değişimin yapıldığı sıradaki ilkelerin ne olduğu da açığa çıkarılabilir (Ayer, 1998: 74). Dizgeyle tutarlı olmayan bu yeni gözlemin yeni bir bilgi sunacağı göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan yapılması gereken ilk şey, varsayımların kurulma amacının ne olduğunun sorgulanmasıdır (Ayer, 1998: 74). Başka bir ifadeyle varsayımların ya da deneysel önermelerin neden kurulduğunu araştırması gerekir. Bu da, deneysel önermelerin doğasının araştırılması ile mümkündür.

Ayer, varsayımsal dizgenin gelecekte oluşacak bir deneyimden nelerin beklenmesi gerektiği ihtiyacından doğduğunu düşünür (1998: 74). Kısacası varsayımsal dizgelerin yeni

---

⁵⁸Bütün A'lar B'dir.

deneyim üzerine ön deyide bulunma imkânı sağladığı için kuruldukları görüşündedir. Bunun insan için önemli olduğu söylenebilir çünkü olacakları önceden kestirebilmenin yaşamsal bir değeri olduğu açıktır. Ayer'e göre deneysel önermeler genel yasalar olarak birer varsayımdır ve onun kuralların düzenlenmesinin amacı geçmişteki deneyimin gelecekteki için yol gösterici olarak kullanılmasıdır (1998: 74). Ön deyinin gerekli oluşu yeni gözlemin göz ardı edilmemesinin gerekçesidir. İnsan her yeni gözlemlerle var olan dizgeyi tekrar tekrar kurgular ve bu kurgusundan pratik alanda faydalanır. Ancak ön deyide bulunmak geçmiş deneyime körü körüne bağlanması olarak da anlaşılmalıdır (Ayer, 1998: 75). Geçmiş deneyime başvurmanın amacında pratik fayda vardır. Varsayımsal dizgenin yıkılıp tekrar kurulabiliyor olması yeni kurulan dizgenin de yıkılabilir olasılık taşıdığını gösterir. Geçerli görünen varsayımsal dizge hatalar verdiği zaman onun değiştirilme zamanının geldiği düşünülür ve deneyimi önceden daha iyi kestirebilecek bir dizge yapımına geçilir. Bu düzenleme deneyime yönelik yeni verileri kapsayacak şekilde olmalı ve kökten bir değişimden ziyade küçük değişikliklerini içermelidir (Ayer, 1998: 75). Eldeki dizgenin tamamen bozuk olduğu düşünülmez ama yine de problemin farkındalığında sade varsayımlar üretilerek dizge revizyon edilir. Eğer deneyime yönelik yeni veriler ve sonuçlar kökten değişikliğe zorlayacak olursa, 20. yüzyılda fizik alanında yaşanan köklü değişikliklerde olduğu gibi dizgenin karmaşık bir hale bürünmesi göze alınabilir (Ayer, 1998: 75). Dolayısıyla yeni gözlem, güvenilen bir yasaya ters düştüğünde ya görmezden gelinir ya da yasaya uygun yorumlanır. Revize edilmiş dizge başarılı olursa yasa korunmuş olur, başarısız olursa da kökten değişikliğe gidilir. Bu konuda Ayer'in pragmatik bir tavır sergilediği açıkça görülür.

Deneysel önermelerin geçerli olabilmesinin ölçütünü aramada Ayer, her deneysel önermeyi bir varsayımsal dizge olarak düşünür ve onun pratikte kullanımı üzerine yoğunlaşır. Dizgenin korunması veya değişiminin altında onun faydalı olma durumu yatmaktadır. Ayer'in deneysel bir önermenin geçerliliği için ileri sürdüğü ölçüt, o önermenin işlevinin yerine gelip gelmediğinin sınanmasıdır (1998: 76). Deneysel varsayımların işlevi, insanın önceden onu kestirebilmesine dayanır. Ele alınan deneysel önerme, kendisine yönelik oluşan beklentiyi karşılamak koşuluyla doğruluğu olasılıksal olarak artar. Deneysel önermelerin geçerliliği için Ayer'in ileri sürdüğü ilke, bu türden önermelerin olgusal şeyler üzerine olasılığı yüksek varsayımlar içerip içermediğidir. Bunun, fayda temelli bir anlayışın ürünü olduğu söylenebilir.

Ayer'e göre deneysel önermelerde salt bir geçerlilik mümkün değildir çünkü gelecekteki yeni bir gözlem verisi var olan geçerliliği sarsabilir (1998: 76). Önceki deneysel önermeye ters düşen gözlem sayesinde var olan dizge revizyon edilebilir hatta kökten değiştirilebilir ama her ne olursa olsun Ayer için önceki dizgenin tamamen çürütülmesi mümkün değildir. Gelecek yeni bir gözlem nedeniyle önceki dizge tekrar güçlenebilir. Olan şey olasılığın artması veya azalmasından başka bir şey değildir. Ayer açısından bir önermenin olasılığı onun pratikte fayda sağlamasıyla doğru orantılıdır. Önermenin olasılığının artması demek, pratik alanda ön deyilerin karşılanma

olasılığının da artması demektir (Ayer, 1998: 76). Olasılığın artması deneysel varsayıma ya da önermeye duyulan güveni de artırır.

Olasılığın iç tutarlılık içinde ele alınmasını mümkün görmeyen Ayer, çağdaş bilimin yöntemini başarılı bulur ama her zaman belli kanıtlama ölçütlerine göre hareket edilmediği gerçeğine dayanarak, insanın her durumda ussal olmasının beklenemeyeceğini de belirtir (1998: 77). Varsayımsal dizgelerin değişebilme olgusu, pratikte olasılığı yüksek olanla hareket edilmesi zorunluluğunu getirir. Güvenilir bir yoldan elde edildiği düşünülerek pratik alandaki gözleme, her zaman ussal bir inanç beslenmez. İnsan her zaman ussal hareket etmez. Ussallık ancak iç tutarlılığa dayanan bir yöntemle kurulan inançlarda mümkündür (Ayer, 1998: 77). Dolayısıyla bir gözlem, varsayımsal dizgenin olasılığını arttırsa da bu artışın o gözlem verisi üzerinden hareket edilme isteğini de arttırdığı söylenemez. İnsan kendine göre diğer seçenekleri de kabul edebilir. Bu kabul edişin usdışı olduğunu söylemek de hatalıdır çünkü ussal oluş şimdiki güvenilir olanın tercih edilmesini gerektirdiği için o an pratikte faydalı görünenin kabul etmesinde us dışılık yoktur. Ayer'e göre her ne kadar bilimde yeni yöntemlerin kabul edilmesi noktasında bu kabul ediş eskisinin us dışı olarak görünmesine neden olsa da bir şeyin olabirliğinin olması ussal oluşu etkilemez (1998: 77).

Ayer, ileri sürdüğü ölçütün tüm deneysel önermeler için uygulanabilir olduğunu düşünür ve sentetik önermelerin deneyimlerin önceden sonuçlarının bilinmesi için bir kural oluşturduğunu belirtir (1998: 78). Geçmişle ilgili deneysel önermelerin bu kurala uymadığı ileri sürülerek Ayer eleştirilebilir. Geçmişte yaşanan deneyim, geçmişte olup bittiği için onların varsayımlara dayanmadığı savunulabilir. Ayer açısından ne geçmişle ne şimdiyle ne de gelecekle ilgili önermelerin varsayımsal olmadığı söylenmemelidir çünkü hepsi de farklı deneyimlerle doğrulanabilir ve ileriye dönük başka deneyimler için kestirimde bulunulmasında faydalıdır (1998: 78). Onların varsayımsallığı pratikteki faydasıyla alakalıdır. Temelde, geçmişle ilgili önermelerin bilimsel bir yasanın varsayımsal oluşu gibi olmadığı üzerinden yapılan eleştiriler, bu faydayı değerlendirmedikleri için etkili değildir. Ayer, tarihsel bir önermenin neden sonuçlarının belli olmasının deneysel önermelere yönelik oluşturduğu olasılık kuralını bozmayacağını düşünür. Tarihi pragmatist açıdan ele alan Ayer, onun metafizik olmadığını başka bir ifadeyle gözlemlenemediği olgusundan hareket eden karşı görüşleri kabul etmez.

4.3. Törebilimi ve Tanrıbilimi Eleştirisi

Ayer, doğru ya da yanlış olarak belirlenebilecek önermeleri ya çözümlemeci ya da sentetik olarak görür. “Bütün, parçalarından daha büyüktür” çözümlemeci yargının doğruluğu, kavramların anlamları incelendiğinde açıkça görülür. Bu tip yargıların doğrulanmaları için mantıksal açıdan dilsel analiz yeterlidir. “Isıtılan metaller genişir” gibi deneysel ifadelerin

doğrulanması ise deneyim yoluyla olasılıksal gerçekleşir. Onların doğruluğu için duysal deneyim zorunludur. Bu iki türün dışında kalan diğer yargılar ise anlamsızdır ancak bunlardan bazıları sentetik olmamasına rağmen deneysel görüntüler vermektedir. Değer yargıları bu türdendir. “Yalan söylemek kötüdür” etik/törebilim yargısı düşünülecek olursa bu yargının her koşulda doğru olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Bir insanı dolandırmak için söylenen bir yalan ile intihar etmek üzere olan birini bu davranışından caydırmak için söylenen yalan arasında fark olduğu açıktır. İlkine iyi denilmesi ne kadar zorsa ikincisine de kötü denilmesi o kadar zordur. Beğeniye dayanan estetik yargılar için de durum aynıdır.

Değer yargılarını bu özel durumunun farkındalığında onları doğrulanabilirlik ilkesi açısından konumlandırmaya çalışan Ayer, değer yargılarını kendi içinde doyurucu ve genel deneyimci ilkeyle çelişmeyen açıklamasını vereceğini duyurur (1998: 79). Böylece değer yargıları üzerinden tüm sentetik önermelerin deneysel varsayımlardan oluştuğu yönündeki düşüncesine yapılan eleştiriye karşılık vermek ister. Ona göre bu eleştiri yapanlar; kurgusal bilginin, “deneysel olgularla” ve “değer sorularıyla” ilgili iki kaynağı olduğunu varsayarlar ve değer alanına yönelik bildirimlerin “gerçek sentetik önermeler” olduğunu savunurlar (1998: 79).

Etik ve estetik yargılar üzerinden eleştirilere karşılık veren Ayer, anlamlı olmaları koşuluyla değer yargılarının “olağan bilimsel bildirimler” olarak kabul edilmesinde bir sorun görmeyeceğini belirtir. Yalnız bu yargıların bilimsel olmadığı açığa çıktığında onların “gerçek anlamda anlamlı değil ancak ne doğru ne de yanlış olan coşkuların anlatımı” olarak sunacağını ifade eder (Ayer, 1998: 79). Diğer bir deyişle değer yargılarına yönelik doğrulanabilirlik ilkesinin anlam ölçütüne göre bir belirleme yapar. Anlamlı olmayan değer yargılarını doğru ya da yanlış olarak değil sadece öznel duygusal bildirimler olarak kabul eder. Bu açıdan Ayer'in Hume'dan etkilendiği de söylenebilir çünkü Hume, ahlaksal ifadeleri akıldan değil duygu durumundan çıkarır (Hume, 2009: 308).⁵⁹ Ayer, coşkusal ahlak anlayışını açıklayabilmek için ahlaki değerlerin “duygulanımları dile getirdiğini ve olgulara ilişkin olmadıklarını” ileri sürmüştür (Denkel, 1997: 308-309).

Etik ve estetik kavramların ve yargıların çözümünde Ayer, onların metafizikle ilişkilerini ortaya koyar ve tartışmasını tanrıbilimi üzerinden derinleştirir. Kavramların gerçek ile bağımlı inceleleyen Ayer, değer yargılarına yönelik sorunu bu zemin üzerinde değerlendirir.

Etik yargılara yönelik eleştirisine Ayer, filozofların bu konudaki yapıtlarını ele alarak başlar. Eserlerde etik içeriklerin farklı farklı olduğuna dikkat çeker. Ona göre yapıtlar arasında ilişkisel bütünlük yoktur ve genel olarak dört tür eğilim görülür (Ayer, 1998: 79).

---

⁵⁹Hume ahlaki davranışların akılsal olmadığını şöyle açıklar: “Öyleyse ahlakın eylemler ve duygular üzerine bir etkisi olduğuna göre buradan ahlakın ustan türetilmeyeceği sonucu çıkar; bunun nedeni tek başına ussun, daha önce ispatladığımız gibi, böyle bir etkiye sahip olmamasıdır. Ahlak tutkuları uyarır, eylemleri üretir ya da önler. Us bu noktada kendi başına bütünüyle acizdir. Öyleyse ahlak kuralları usumuzun vargıları değildir” (Hume, 2009: 308)

Önce, törebilimsel terimlerin tanımlarını anlatan önermeler, ya da belli tanımların anlamlılığı ya da olabilirliği üzerine yargılar vardır. İkincisi törel (moral) deneyim olaylarını ve bunların nedenlerini betimleyen önermelerdir. Üçüncüsü, törel erdem üzerine öğütlerdir. Son olarak da gerçekteki törebilimsel yargılar gelir (Ayer, 1998: 80).

Ayer bu ayrımları incelediği eserlerden çıkarır ve ona göre birincisi, etik kavramların tanımlarına yönelik yargıları; ikincisi, etik deneyime konu olan olayların nedenlerini; üçüncüsü, erdem temelli etik yargıları; sonuncusu ise gerçekte olan ve gözlemlenebilen yargıları içerir. Etik çalışan filozoflar bu ayrımlara değinmemiştir. Dolayısıyla eserlerinde neyi açıkladıkları anlaşılammaktadır (Ayer, 1998: 80).

Ayer'in belirlenimlerindeki yönelim öncelikle hangi yaklaşımın felsefi olduğu noktasındadır çünkü bu hem kendi doğrulanabilirlik yöntemi açısından hem de felsefe olanla olmayanın ayrımı açısından önemlidir. Ona göre bu ayrımlardan yalnız birincisi etik felsefenin konusu açısından uygundur. Etik felsefesinin konusu, etik kavramların anlamları temelindedir (Ayer, 1998: 80). Dolayısıyla ikincisini başka bir ifadeyle etik deneyimlerle ilgili önemeler psikoloji ve sosyoloji alanına aittir. Üçüncüsü olan ahlaki öğütler belli davranışların yapılmasını sağlamaya yönelik özendirici ifadelerdir ve bunlar önerme olarak nitelendirilemediği için felsefenin konusu olmadıkları gibi biliminde konusu olamazlar. Dördüncüsü yani "törebilimsel yargıların anlatımlarına gelince, bunların nasıl öbeklendirilmeleri gerektiği" daha belirlenmemiştir fakat "ne tanımı, ne tanım yorumu ne de metin aktarması olmadıkları açık olduğuna göre bunların törebilimsel felsefeye girmedikleri " kolaylıkla belirtilebilir (Ayer, 1998: 80). Tüm bu açıklamalar altında Ayer'in etik üzerine yapılan felsefi incelemelerde törel/moral bildirimlerde bulunulmasını hatalı gördüğü söylenebilir.

Ayer etik çalışmalarda öne çıkan bir problem olarak etik kavramların temelde bir veya iki kavrama indirgenmeye çalışılmasını görür. Her ne kadar bu sorun etikle ilişkili olsa da o, kendi araştırmasıyla ilgili olmadığını belirtir. Tartışmaya temel terimin varlığı açısından değil de etik terimlerle kurulan bildirimlerin "deneysel olgu bildirimlerine" çevrilebilmesinin olanağı noktasında katılır (Ayer, 1998: 80). Aslında etik felsefenin işlevini, yargıların "iyi" veya "kötü" belirlenimi olarak görmez ve çoğu filozofun konuya bu açıdan yaklaşıp ahlakın temel yargılarını araştırma işine koyulduğunu ifade eder.

Ayer, böylesi bir çevirinin imkânlı oluşunu kedisinden önce subjektivist (özelci)⁶⁰ ile utilitarian (aşırı faydacı)⁶¹ etik filozoflarının denediğini belirtir ve eleştirilerini bu iki felsefe üzerinden verir. Görüşlerini, onların açıklamalarını yadsıyarak ortaya koyar. Özelci ve aşırı faydacı anlayışın açıklamalarını kabul etmez (Ayer, 1998: 81).

---

⁶⁰Ahlaki özelcilik görüşüne göre etik yargıda bulunan kişi, kendi duygu durumunu dışa vurur. Bu davranışlara bakılarak o kişi hakkında mutlu, üzgün gibi duygu durumu taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla etik durumlar deneysel olana indirgenebilir görüşündedirler. Aristoteles ve Mill önemli savunucuları arasındadır.

⁶¹Bentham ve J. S. Mill tarafından savunulan davranışı sonucunun en yüksek faydaya göre iyi ya da kötü olduğunu değerlendiren ahlaki görüştür.

Çünkü yararçı, eylemlerinin doğruluğunu ve sonuçlarının iyiliğini, bunların neden oldukları haz, mutluluk ve doyum terimleri içinde; öznelci ise, belli bir kişi ya da kişiler topluluğunun bunlara karşı duyduğu onaylama duygusu terimleri içinde tanımlar. Bu tanım tiplerinden her biri, törel yargıları, ruhbilimsel ya da toplumbilimsel yargıların bir alt-öbeği yaparlar (Ayer, 1998: 81).

Ayer öznelci görüşü, öznelci arası fikir ayrılığına çözüm bulamadığı noktasında eleştirir. Bazen bir davranışı iyi olarak değerlendirenlerin yanı sıra onun kötü olduğunu söyleyenler de olabilmektedir. Hatta farklı zamanlarda kişilerin fikirlerinde değişiklikler olduğu görülebilmektedir. Benzer şekilde yararçı görüş içinde herhangi bir davranış, zamana ve koşullara göre iyi ya da kötü olabilir. "Haz veren bir takım şeylerin iyi olmadığını ya da kötü bir takım şeylerin istendiğini söylemek iç-çelişkili olmadığına göre "x iyidir" tümcesinin "x haz verir," ya da "x istenir" ile eşdeğerliliği gibi bir durum yok demektir" (Ayer, 1998: 81). Dolayısıyla Ayer'e göre bu iki anlayış, etik yargıları sentetik yargılara çevirmede elverişsizdir çünkü ikisi de genel önermeleri geçerli kılacak deneyimi vereme noktasında eksiktir.

Ayer'e göre her ne kadar ilkece bir çeviri mümkün olsa da öznelci ya da yararçı görüşler an itibarıyla böylesi bir dile sahip değildir. "Bizim yadsıdığımız şey, törebilimsel bildirimleri törebilimsel olmayanlara indirgemek için yapılan önerinin bizim kullanmakta olduğumuz dilin uyuşmalarıyla⁶² tutarlı olduğudur" (Ayer, 1998: 82). Olgusal terimler aracılığıyla tanımlanması imkânsız olan simgeler betimleyici etik simgeler değil kuralcı/normatif etik simgelerdir (Ayer, 1998: 82). Bunlar benzer imlerden oluşur. Burada Ayer, "x yanlıştır" biçimine sahip olan herhangi bir imin hem belirli bir davranışı ifade eden töreye hem de bir topluluğun ahlaki duygularına karşılık gelebileceğini ifade eder. Birincisi "yanlış" normatif bir etik simgedir ve deneysel bir önerme anlatmaz. İkincisi ise betimleyici bir simgedir ve sıradan bir etik önermeyi anlatır. Ayer, normatif etik ile ilgilenir çünkü etik simgelerin inceleme süresince "nitelenmeden kullanılması durumunda", her zaman normatif tipten simgeler olarak kabul edilmesini gerekli görür (Ayer, 1998: 82).

Açıklamaları üstüne kendi etik görüşünü Ayer, etik ifadelerin sentetik yargılara dönüştürülemeyecek tezini içeren ve deneycilik ile örtüşen radikal etik anlayışı olarak duyurur (Ayer, 1998: 83). Etik ifadeleri kişisel duygu bildirimi olarak sınırlar. Yalnız bu sınırlamadan hareketle Ayer'in radikal etik görüşünün kısmen de olsa öznelci olduğu düşünülebilir. Bu, Ayer için de kabul edilebilir bir durumdur ancak görüşünün geleneksel öznelci kuramlarla⁶³ bir ilişkisi olmadığını altını çizer (1998: 85). Geleneksel öznelci kuramların etik yargıları gerçek önermeler gibi görmelerini kendi öğretisi açısından uygun görmez. Etik yargılar gerçek önermeler değildir.

Ayer'e göre geleneksel öznelci kuramlar, duygu durumlarını ifade eden yargıların davranışsal olarak gözleme açık olduğu üzerinde durur ve bunun deneysel yoldan

⁶²Saymaca bir şey benimsemek için yapılan anlaşma (TDK).

⁶³Geleneksel etik kuramı sözüyle Ayer, hedonizmi kasteder.

denetlenebileceğini varsayar. Radikal etik kuramında bu olanaklı değildir çünkü etik bildirim yapan kişi bir duygu durumunu belirlemez. O, sadece duygularını coşkulu bir biçimde açığa vurur. Dolayısıyla açığa çıkan duygu yalnızca ona aittir, nesnelleşmesi söz konusu değildir. Ayer, “duygunun anlatılmasıyla duygunun savlanması” arasında ayırım olduğunu düşünmektedir (1998: 87). Duyguyu açığa vurmak onu her zaman eylemsel olarak savlamak demek değildir çünkü duygular davranışa dönüşmeden de ifade edilebilir.

Böylece ben, eşzamanlı olarak sıkıldığımı anlatabilir ve sıkılıyorum diyebilirim ve bu durumda benim “sıkılıyorum” sözcüğünü söylemişim, sıkıntı anlattığımı ya da bildirdiğimi söylemeyi doğru kılan durumlardan biridir. Fakat ben sıkıntıyı, sıkıldığımı edimsel olarak söylemeden de anlatabilirim. Sıkıntıyla hiç ilgisi olmayan herhangi bir şey üzerinden bir bildirim yaparken, bunu sesimin tonu ya da jestlerle anlatabildiğim gibi, bir ünlemle ya da hiçbir şey söylemeden de anlatabilirim” (Ayer, 1998: 86).

Duyguların varoluşunu etik yargıların gerçekliğine bağlanamayacağını belirten Ayer, beden hareketleri ya da “!” işareti üzerinden de onların ifade edilebilir olduğu görüşündedir. Buradaki amacı öznelci kuramın duygu davranışını tespit etme metodunu boşa çıkarmaktır. Ona göre duygular savlanmadan ifade edilir (Ayer, 1998: 86). Duygular kişisel niteliğe sahiptir.

Öznelciliği yadsıması içinde Ayer, etikte mutlakçı/saltıkçı⁶⁴ görüşleri de kabul etmediğini belirtir. Ona göre bir davranış kişiden kişiye farklı değerlendirilmeye açıktır. Öznel açıdan o davranışın doğru olduğunun bilinmesi bu değerlendirmeyi boşa düşürmez. Bu iddia tamamen psikolojik ve herhangi bir ahlaki yargının geçerliliğini kanıtlamak için yeterli değildir çünkü karşının ileri sürülmesi her zaman mümkündür (Ayer, 1998: 83). Ayer, mutlakçı görüşün yanında ona alternatif sunan her türlü “doğalcı” kuram⁶⁵ da reddeder (Ayer, 1971: 66-67). Dolayısıyla bu ve benzeri tüm görüşleri Ayer, etik bildirimleri öznel gördükleri için kabul etmez.

Ayer’in karşı çıkışının temel nedeni, etik kavramların geçerliliği noktasında nesnel bir ölçütün bulunmadığıdır. Etik kavramların olgusal karşılıkları olmadığı için nesnel ölçüt de mümkün değildir. Ona göre bu kavramlar yalancı-kavramlardır. Diğer bir ifadeyle onları sözde kavramlar olarak görür. “Bir önermede bir törebilimsel simge bulunuşu, onun olgusal içeriğine” katkı sağlamaz (Ayer, 1998: 83). Durumu “para çalmak yanlıştır” yargısı üzerinden örnekleyen Ayer’e göre bu yargının söylenmesi, “bu parayı çaldın” denilmesinden başka bir şeyi ifade etmez. Bir eylemin yanlış olduğunu söylemek o bildirim üzerine yeni bir şey katmaz. Yapılan şey sadece o eylemin töreye uygun olmadığının onaylanmasıdır. Diğer bir ifadeyle eylemin yanlış olduğunu belirtmek, bununla ilgili daha fazla açıklama yapmak değil, sadece onun tekil olarak ahlaki açıdan onaylanmamasını sağlamaktır (Wiggins, 1991:181) Onun için “para çalmak yanlıştır” bildirim doğru ya da yanlış bir bildirim yapmayan bir cümledir ve beğeni duygusuna hitap eder. Bu cümle

⁶⁴Değer bildirimlerinin, olağan deneysel önermeler gibi deneyle değil de ancak gizemli bir “zihinsel sezgi” ile denetleyen görüştür (Ayer, 1998: 82).

⁶⁵Doğalcı kuramlar başka bir ifadeyle natüralist etik teoriler, felsefede bilimsel gelişmelerin etkisinde gelişen bir etik anlayıştır. Bu kuramda, zihinden bağımsız ahlaki gerçeklerin bulunduğu ileri sürülür ve nesnel ahlaki gerçeklerin bulunduğu düşünülerek sentetik anlamda ahlaki gerçekler bilinebilir olduğu savunulur.

gramer açısından “para çalmak!” gibi bir cümledir (Ayer, 1998: 84). Kişi kendi düşünsel durumu hakkında değil de beğeni duygusu üzerinden bir bildirim yapmıştır. Dolayısıyla başka biriyle bu bildiri üzerinde uzlaşması her zaman gerçekleşmeyebilir çünkü diğer kişinin ya da kişilerin beğeni durumlarıyla çatışma kaçınılmazdır. Son tahlilde kimin doğru söylediğinin bir anlamı da yoktur çünkü ikisi de ifadelerini doğrulayabilecek duyu-içeriği terimlerine sahip değildir.

Radikal etik anlayışının çürütülmesi noktasında Ayer, Moore’un öznelci kuramlara karşı geliştirdiği argümanı tehlikeli görür. “Eğer törebilimsel bildirimler yalnızca konuşanın duygularını belirtmiş olsalardı o zaman değer sorunları üzerine de tartışmanın olanaksız olacağı” Moore’un gösterdiğini ifade eder (Ayer, 1998: 86).⁶⁶

Bir kimse tutumluluğun erdem olduğunu söylese, ötekisi de onun bir kusur olduğunun yanıtını verseydi, bunlar, bu kurama göre tartışmış olamazlardı. Birisi tutumluluğu onayladığını, öteki de kendisinin bunu onaylamadığını söylemiş olurdu; bu iki bildirim ikisinin birden doğru olmaması için bir sebep yoktur. Burada Moore, değer sorunları üzerinde tartıştığımızın açık olduğunu öne sürüyor ve buna göre de, öznelciliğin, kendisinin tartıştığı özel biçiminin, yanlış olduğu sonucuna varıyor (Ayer, 1998: 86-87).

Moore’un değer yargılarının tartışılmaya açık yargılar oluşu fikri, Ayer açısından kabul edilebilir değildir çünkü tartışma için gerçek yargılar gereklidir ve etik üzerine böylesi yargıların varlığı mümkün değildir (1998: 87). Ona göre “tutumluluk bir erdemdir” ve “tutumluluk bir kusurdur” ifadelerinin her ikisi de bir yargı bildirmez. Değer sorunları üzerine bir tartışma olanaksızdır. Kendisinin değer üzerine tartıştığını, başka bir ifadeyle değer yargıları üzerine bir tartışma yürüttüğünü ama bunun değer sorunları üzerine değil de olgu sorunları üzerine eğilerek gerçekleştirdiğini belirtir ve dolayısıyla Moore’un eleştirisini kendi kuramı açısından kabul edilebilir görmez (Ayer, 1998: 87).

Birisi bir eylemin ya da bir eylem tipinin törel değeri üzerine bizimle anlaşmıyorsa, onu bizim düşünüş yolumuza çekmek için tartışmaya başvurduğumuzu kabul ediyoruz. Fakat biz uslamamızla onun, doğasını doğru anladığı bir durum karşısındaki törebilimsel duygularının “yanlış” olduğunu göstermeye çalışmayız. Bizim göstermeye çalıştığımız şey onun, konunun olguları üzerine yanılmakta olduğudur (Ayer, 1998: 87).

Etik tartışmalarda Ayer, öznelcinin kendi değerlerine göre duygularını dışa vurduğunu düşünür. Burada oluşan sorunların çözümü için duyguyu ifade eden bildirim, örtüştüğü düşünülen olgusal durumlarla eşlenmesinin yanılığının açıklanması gerekir (Ayer, 1998: 87). Uzlaşma için bu gereklidir ancak bu da aynı törel eğitim almış kişiler arasında mümkün olabilir. Her şeye rağmen uzlaşma gerçekleşemiyorsa ikna süreci sonlandırılmalıdır. Kişilerin değerinin tartışılması kaçınılmaz olduğundan olumsuz sonuçlara varılmaması adına saygı içinde tartışma bitirilmelidir. Sonuç olarak ahlaki değerler üzerine tartışmayı anlamsız bulan Ayer için sadece

---

⁶⁶Moore, “Principia Ethica” adlı eserinin üçüncü bölümü olan “Hedonizm” başlığında öznelciliği hedonizm çerçevesinde ele alır. Bu bölümde hedonizmin tarihsel bakımdan ilk kaynaklarını gözetenek özellikle insana haz veren şey iyidir anlayışı üzerine eğilir. Bu görüşün, J. S. Mill tarafından utilitarizm anlayışına nasıl evirildiğini göstermeye çalışır ve kişiler arası görüş farklılığının olacağı yönünde onları eleştirir.

aynı törel eğitimi almış kişiler arasında bir tartışma olanaklı olabilir. Ayer’de bunun imkânlı oluşu iki tarafında aynı öncülü kabul etmesinden kaynaklanır çünkü aynı sonucu çıkarabilirler.

Eğer karşıtımız belli bir t tipindeki bütün eylemlerin ahlak açısından onaylanamaz olduğunun anlatımında bizimle uyuma durumundaysa, o zaman, belli bir A eyleminin t tipinde olduğunu gösteren kanıtlar ileri sürerek, A eyleminin onun da kötü bulmasını sağlayabiliriz. Çünkü A'nın o tipte olup olmadığı sorusu, açıkça bir olgu sorusudur (Ayer, 1998: 88).

Değer yargıları davranışsal olarak görüldüğü her ne kadar ifade edilse de aslında bir coşkunun ifadesinden başka bir işleve sahip değildir (Ayer, 1998: 84). Olgusal bir davranışa eşlik etse bile değer ifade eden sözcüğün işlevi tamamen öznel duyguları içerir.

Ayer etik terimlerin, duyguları ifade etmenin yanında bir veya birden fazla davranışı kazandırma amacıyla da kullanıldığını düşünür.

Gerçekten, onlardan bir bölümü, içinde kullandıkları tümceye buyruk etkisi kazandırmak için kullanılmışlardır. “Doğruyu söylemek ödevinizdir,” tümcesine, hem doğrulukla ilgili bir törebilimsel duygunun anlatımı olarak, hem de “Doğruyu söyle,” buyruğunun anlatımı olarak bakılabilir. “Doğruyu söylemelisiniz,” tümcesi de “Doğruyu söyle,” buyruğunu içerir, fakat burada buyruk niteliği daha az vurgulanmıştır. “Doğruyu söylemek iyidir,” tümcesindeki buyruk bir öğüt vermeyi çok az aşmaktadır. Böylece “iyi” sözcüğünün anlamı, törebilimsel kullanımda, “ödev” ya da “gerekli” sözcüğünden ayrılmış olmaktadır (Ayer, 1998: 84-85).

Etik kavramlar, duyguların aktarılmasının yanı sıra onların kişilerin davranışlarını biçimlendirmek için de kullanılmaktadır. Bunların geçerli oluşunu gösterebilecek bir ölçüt söz konusu değildir.

Etik yargılar üzerine yaptığı incelemede Ayer’in başka bir belirlenimi de bu yargıların psikolojik temelli olduğudur. Törel davranışın ortaya çıkmasında Tanrı’dan veya toplumun dışlamasından korkma gibi duygu durumlarının bulunduğunu düşünür (Ayer, 1998: 89). Etik ilkelerin mutlak kabul edilmesini de buna dayandıran Ayer’e göre korkulana gösterilecek uyma davranışı, mutluluk koşulu olarak sunulur. Başka bir ifadeyle toplum ahlak ilkelerini kendi varlığını devam ettirmek için ödül ve ceza sistemine göre teşvikler ve caydırmalar uygulamaktadır. Ahlak yasalarının genelinde “özgeciliğin onaylanıp bencilliğin yerilmesinin nedeni” de budur (Ayer, 1998: 89). Bu tip öğretilerin başında Kantçı ve hazcı ahlak anlayışlarını sıralar ve onların bazı töresel ve inançsal bilgilere dayandığını ileri sürer.

Tıpkı Kant’ın törel kuramının, daha önce açıkladığı biçimde, törel ilkelerin kimi insanlar için değiştirilemez buyruklar oluşu olgusuna dayanmış olması gibi, hazcı ya da mutçu (eudaemonistic) töre kuramları da, son aşamada, töre ile mutluluk arasındaki bu bağıntının gözleminden kaynaklanır (Ayer, 1998: 89).

Ayer’e göre bu kuramlara yöneltilecek temel eleştiri, etik duyguların “neden ve yüklemeleriyle ilgili” yargıları etiğin kavramlarının tanımlanması olarak düşünülmesinin hatalı olduğu yönündedir. Aslında onların savunucuları, sahip oldukları bu düşünceden ötürü yalancı-kavramlar olan etik kavramların tanımlanamaz olduklarını kabul etmez (Ayer, 1998: 90). Ayrıca Kantçı kurama dayanılarak olgu sorunları üzerine değil de değer sorunları üzerine tartışma yürütülebilir ve usçu ya da metafizik öğretileri temellendirilmek amaçlanabilir. Bu temellendirme sadece etikle değil estetikle de denenme imkânını taşır (Ayer, 1998: 90). Etik

üzerine düşüncelerinin estetik içinde geçerli olduğunu ifade eden Ayer, “güzellik” ve “çirkinlik” gibi estetik kavramların duyguları ifade etmek için kullanıldığını ileri sürer (1998: 90). Dolayısıyla etikte olduğu gibi onlarında nesnel geçerlilikleri olmadığını savunur ve bu alanlar üzerinde gelişen bilgileri yalnızca psikoloji ve sosyoloji bilimleri için verimli görür. Ayer, olgusal dünyadan ayrı düşünülen bir değerler dünyası fikrine kapı aralanmasını ve oradan metafizik ifadeleri anlamlı kılınmasını mümkün görmez çünkü değer sorunları üzerine tartışılmasının imkânsız olduğunu düşünür. Psikoloji ve sosyoloji alanlarında bilgi artışının olması “Kant’ın umduğu gibi aşkın Tanrı’nın varoluşunu saptamada kullanılamaz” (Ayer, 1998: 91).

Ayer, değer yargıları üzerine yürüttüğü tartışmayı tanrıbilimi açısından genişletir. Ona göre dilde “Tanrı” kavramının bulunuşu, doğal olarak dine dayalı bir bilginin olabilirliği problemini tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Ayer bu tartışmaya geçmeden önce metafiziğin anlamsızlığı üzerine düşüncelerini ön bir yargı olarak sunar ve metafizik bilginin nesnel olanağının söz konusu olamayacağını belirtir (Ayer, 1998: 91).

Ayer, olgusal olarak canlı olmayan bir Tanrı’nın mantıksal bakımdan kanıtlanmasının kabul edilemeyeceği görüşündedir. Metafizikçilere karşı kullandığı öncüllerinin gösterilmesine dayanan argümanını, “Tanrı’nın varoluşunu gösteren öncüller nelerdir” sorusu üzerinden tanrıbilimcilere yöneltir. Ona göre öncüllerden hareketle sonuç mantıksal açıdan kesinlik kazanacağından o öncüllerin doğruluğunu gösterilmesi tartışmanın sonuçlandırılması açısından zorunludur.

Deneyel önermelerin bilgisinin varsayımsal oluşu Tanrı’nın varoluşunun önsellikten çıkarılmasına ittiğini düşünen Ayer, önsel olanın totolojik olduğunu ve totolojik olandan da ancak totolojik olanın çıktığını belirtir ve Tanrı’nın varoluşunun bilgisinin önsellikten çıkarılamayacağını ileri sürer (Ayer, 1998: 91). Tanrı’nın var olduğunu gösteren önermenin deneyel olması gerekir (Ayer, 1998: 91). Bu açıdan o, Tanrı’nın doğası üzerine yargıları anlamsız olarak duyurur.

Ayer’in Tanrı üzerine görüşleri, etik ve estetik bildirimlerdeki düşünceleriyle paralellik içindedir. Olgusal içerikten yoksun dilsel bir ifade, ne doğru kabul edilebilir ne de kanıtlanabilir (Ayer, 1998: 92). Ayer, bu tür yargılara doğrulanabilirlik ilkesinin uygulanabilmesi için o yargıların olgusal gönderimlerinin olması gerektiğini düşünür ve kendi argümanının kapsamı içinde onların anlamsız kabul edilmesinin zorunlu olduğu kanısındadır. Bu kabul edişe yapılabilecek tek itirazı, Tanrı’nın doğal bir nesne olarak düşünülmesi noktasında görür. Ona göre ancak bu karşı çıkış üzerinden kendi argümanının geçerliliği sorgulanabilir (Ayer, 1998: 92). Bunun da mümkün olamayacağını bir örnek üzerinden vermeye çalışır.

Ayer, “Yehova kızdı” yargısı için “gök gürledi” yargısına dayanılmasının yeterli görülmesinde iki yargının eşdeğer olduğu sonucuna varabileceğini belirtir. Deneyelliği düzenleyen ve denetleyen bir varlığın deney-üstü olması gerekeceğini düşünen Ayer, o varlığa

deney-üstü yüklemeler yüklenilip kabul edildiği kanısındadır. Ona göre “Tanrı” kavramı bu şekilde ortaya çıkmış olabilir ancak bu kavramlar, deneysellik içermeyen yargılarla kurulduğundan her şekilde anlamsız olduğu görülür. Tanrı kavramının geçtiği yargılar bir şeyi simgelemez. Bu kavramın kullanımına dayanılarak bir Tanrı’nın gerçek ya da olası olduğunun kabul edilmesi bir yanılgıdır. Tanrı kavramının yüklemeleri araştırılınca onun gerçek bir kavram olmadığı görülmektedir (Ayer, 1998: 93). Ayer, bu açıklamalarıyla beraber Tanrı’nın varlığına yönelik gösterilen ontolojik kanıtı⁶⁷ da eleştirmiş olur. Bu kanıt üzerinden metafiziğin meşrulaştırılmasını bir yanılgı olarak görür.

Ayer ontolojik kanıtın yanı sıra ereksel kanıtı⁶⁸ da eleştirir. Tanrı’nın varoluşunun savlanması bu argümanın öne çıkarıldığını düşünür. Aslında ona göre bu, Tanrı’nın varoluşuna kanıt olamaz çünkü Tanrı’nın var olduğunun savlanması doğada bir düzenlilik vardır savıyla eşanlamlı değildir. Doğada belli sıra içinde gerçekleşen olaylar sadece birbirini takip ederek ortaya çıkmaktadır ve bunlar Tanrı’nın var olduğuna yönelik gözleme dayalı bir veri içermez (Ayer, 1998: 91). Dolayısıyla Ayer için “Tanrı” kavramı metafiziksel ve olasılığı bile öne sürülemeyen anlamsız bir kavramdır (Ayer, 1998: 92). “Tanrı” kavramına duyulan inancın olgusal temeli olmadığını düşünür. Tanrının insan anlığını aşan bir doğasının var olduğunu savlamak hatalıdır. İnsan anlığını aşan şeyin insan tarafından anlaşılması beklenmemelidir (Ayer, 1998: 94).

Tanrı inancının altında yatan nedenler arasında öte dünya fikrinin de olduğunu düşünen Ayer, bu anlayışın gerçek bir varsayıma dayanmadığı için anlamsız olduğu kanısındadır. Ayrıca ruhun varlığına ve ölümden sonra yaşama inanmak da metafiziksel (Ayer, 1998: 93). Bu tür yargılar ile olgusal içerikli bilimin yargıları arasında bağ kurmak da hatalıdır çünkü iki yargı türü arasında mantıksal açıdan bir karşıtlık yoktur. Dinsel yargılar sahte önermeler oldukları için bilimsel önermelerle ilişkisi kurulamaz (Ayer, 1998: 93). İlişki olabilmesi için benzer yapılarda olmaları gerekir. Aralarında karşıtlık ilişkisinin görülme nedeni bilimin dindarlığa gidebilecek güdülerden birini yok etmesindedir (Ayer, 1998: 93-94). Bilim doğaya karşı insanın korkularını giderdiği sürece dindarlığa neden olan doğa karşısındaki insanın çaresizliği duygusuna gerek kalmamaktadır (Ayer, 1998: 94). Dinsel kavramların gerçek gibi görülmesinin altında insanın psikolojik süreçleri yatar.

İnsan psikolojik bir varlıktır ve gerçek algısı kendinde değişikliklere uğramaya açıktır. Ayer açısından metafizik söylemler üzerine eğilen her görüşün fikirlerini açıklamada bu temeli görmezden gelmemesi gerekir. Bununla beraber metafizik kavramların gerçek olabilmelerini

---

⁶⁷Bu kanıt “Tanrı” kavramına yüklenen en üstün varlık niteliğinden hareketle böylesi bir varlığın var olduğunu savunur. Bu düşünceyi savunanlara göre “Tanrı” kavramı varsa ki var o halde Tanrı da vardır.

⁶⁸Bu kanıt, evrende ki düzenlilik ve amaçlılık fikrinden hareket ederek bunun kendinden olamayacağını öne sürer ve doğaya üstün bir gücün gerekli olduğu sonucuna varır. Bu görüşü savunanlara göre Tanrı vardır çünkü bu düzen kendi başına oluşamaz.

sağlayacak ölçütler de düşünülmelidir. Dinsel yargıların psikolojik zemini ve gerçek ile bağı hesap edilmeden onlar üzerine şekillenen düşüncüler verimsiz kalır.

Ayer, kendi görüşlerinin ateizm veya agnostizm ile karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Tanrı'nın doğasının savlanmasını anlamsız gören ateizm anlayışıyla düşüncelerinin tamamen örtüşmediğini ileri sürer çünkü ona göre "anamlı olarak çürütülebilen önermeler sadece anlamlı önermelerdir" (Ayer, 1998: 92). Tanrı'nın savlanması bir ateistte göre anlamsızsa yine ona göre bulunmadığını savlamak da anlamsız olması gerekir. Agnostiklerin ise Tanrı'nın var olup olmadığı yargısını dile getirmekten kaçınırken bu yargıların anlamsız olduklarını belirlemediklerine dikkat çeker. Bilinemezci bir tavrı doğru bulmayan Ayer için bu tarz yargılar temelde anlamlı değildir. Dolayısıyla Tanrı üzerine yargıların anlamsız ve doğalarının bilinemez oluşu "Tanrı" kavramının sözde oluşundan kaynaklanır.

Tanrı'nın varlığını savunuculardan bazılarının Tanrı'yı akıl nesnesi değil de inanç nesnesi olarak konumlandırmaya çalıştıklarını belirten Ayer, bu durumun gizemsel bir sezgiye dayanılmasını getirdiğini ifade eder. Böylesi bir yargının temel zayıflığı ise yapısında anlaşılmayan terimlere yer vermesidir. Bu durum onu dilsel açıdan anlamsız yapacağı açıktır. Sezgisel Tanrı anlayışını kabul edenler için Ayer, onların betimlenemez bir sezgiye sahip olduğunu ve Tanrı'yı konuşmanın anlamsız olduğunu kabul etmeleri gerektiğini vurgular (Ayer, 1998: 94). Ayer, dilsel terimlerin gerçekliğini olgusal olanlarla sınırladığı için bu ve benzeri görüşleri kabul etmemektedir.

Ayer, sentetik doğrunun sezgisel yöntemlerle akla dayalı bir biçimde tümevarımla bulunabileceğini yadsımadığını belirtir. Sentetik doğru nasıl bulunursa bulunsun edimsel olarak deneysel sınımadan geçirilmesi gerekir (Ayer, 1998: 95). Önsel olarak bir gizemci Tanrı deneyimlenmiş olabilir ama deneyimin nesnelliği için deneysel sınıma şarttır. Doğrular bulanabilir ama onların öncüllerini gösterilmesi gerekir. Biliyorum denmesi yetmez. Deneyimin bilgi olarak bir başkasına aktarılması için bu gereklidir. Ayer'e göre bu yoldan anlaşılır önermeler üretmek pek de mümkün değildir (Ayer, 1998: 95). Neyin bildiğinin açıklanamaması iddia edilen bilginin bilişsel olmadığına kadar gider.

Sonuç olarak Ayer'e göre törel ve estetik deneyimlerin bulunması için törel ve estetik bilgi gerekmediği gibi dinsel deneyimlerin olması için de dinsel bilgi olması zorunlu değildir. Bunların bilişsel olduğuna inanılabilir ancak iddia edenin bilgisini, "deneysel olarak doğrulanabilir önermeler biçiminde kurmadıkça" aldandığı açıktır (Ayer, 1998: 96). Ayer'in doğrulanabilirlik ölçütünün, değer ifadeleri üzerinde belirleyiciliği olmadığı açıktır. Bu açıdan bu ölçütün bu türden ifadelere uygulanması söz konusu değildir. Ölçüt, fiziksel nesne ve olayların tanımlanması açısından uygundur. Böylelikle belirlediği şey sadece bu kümenin içidir ve anlamlılıkta bu kümeye ait bir kavramdır. Diğer dilsel ifadeler ancak ve ancak bu ölçüte göre anlamsız olduğu kabul edilebilir ancak başka bir anlam tanımı içinde bu ifadeler, anlamlı da olabilir. Anlam,

yalnızca duyu-içeriği terimlerine bağlandığında doğrulanabilirlik ölçütünün kendisi de anlamsız çıkabilir. Nitekim bu ölçütün kendi üzerine uygulanabilirliği yoktur.

5. SONUÇ

Önermelerin doğruluk ölçütü sorununa kalıcı bir çözüm getirilemediğini düşünen Ayer, buna yönelik ilk kapsamlı cevabını Dil, Doğruluk ve Mantık adlı eserinde verir. Bu cevap, özellikle şüpheli argümanları hedef alması ve metafizik önermeleri felsefeden elemeye çalışması ile bilinir. Ayer'in doğruluk çözümlemesi, sağın bir eleştiriye sahip olmasının yanı sıra deneyciliğin, mantıkçı pozitivistin ve çözümlemeci felsefenin sentezi niteliğindedir. Bu açıdan önermelerin doğruluk çözümlemesini Ayer'in görüngücülük üzerinden yapmaya çalıştığı söylenebilir.

Tez boyunca yapılan değerlendirmede Ayer'in doğrulanabilirlik ölçütünü kendi görüngücülük anlayışı içinde revize etmeye, önermesel ifadeleri belli koşullar altında duyu-içeriği terimlerine indirgemeye, felsefeye yöntem kazandırmaya, metafiziksel ifadelerin anlamsız oluşunu bu felsefi zemine dayandırmaya ve değer yargılarının anlamlılığını bu ölçüte göre uyarlamaya çalıştığı görülür.

Çalışmadaki genel tespitler Ayer'in doğrulanabilirlik ölçütü ayrımları ve görüngücülük düşünceleri üzerine biçimlenir. Dil, Doğruluk ve Mantık eserinin ilk baskısında Ayer, ölçütü hem pratik ve ilkece hem de güçlü ve zayıf olarak kategorize eder. Daha sonra ikinci baskıda buna doğrudan ve dolaylı doğrulanabilirliği de ekler ancak kesin anlamda olanı bu ayrım türlerinden çıkarır ve bir dizi eleştiri temelinde doğrulanabilirlik ölçütünün ilkelerini sunar. Önermelerin doğruluk değerlerini onların mantıksal-dilsel zeminde duyu-içerikleri terimleriyle ifadesinde arar. Bu açıdan Ayer'in görüşlerinin deneysel felsefeyi güçlendirdiği, çözümlemeci felsefe içinde doğrulanabilirlik ilkesini geliştirdiği, epistemolojik tartışmaların boyutlarını değiştirdiği ve bu doğrultuda felsefeye yeni bir anlayış getirdiği söylenebilir.

Genel tespitler altında, önermelerin doğruluk ölçütü sorununa yönelik Ayer'in düşüncelerine bakılacak olursa onun, tartışmaların bazılarını sürdürmediği, sorunları her boyutuyla çözemediği, bazı yerlerini çözümsüz bıraktığı ve yeni sorunlar oluşturduğu da görülür. Bu eleştiriler şu şekilde açıklanabilir.

İlkece ayrımında Ayer; öne sürülen olgusal içerikli bir önermenin duyu-içeriklerine indirgenememesi durumunda, onun anlamsız görülmesi tehlikesini, ileride belli şartlar altında doğrulanabilir olacağını kabul etmekle bertaraf etmeye çalışır. Önerisinin bu türden önermelerin hepsine uygulanabilir olmadığı açıktır. Her ne kadar Ayer, "Ay'ın görünmeyen yüzünde dağlar bulunur" gibi belli şartlar sağlandığında doğrudan gözlemlenebilen önermelerde haklı olsa da atom altı fiziğinin kuramsal kavramlarında haklılığının tartışılacağı ortadadır.

Zayıf anlamdaki doğrulanabilirlik ölçütüyle Ayer, genel önermeleri duyu-içerikleri terimlerine indirgemede, duyu-içeriğinin sonlu betimlemesi anlayışını belli koşullarda bir duyu-içeriğini kabul ederek esnetmiştir. Sonsuz gözlem kümesinden sonlu betimlemenin çıkmayacağını farkındadır. Her ne kadar bilimsel bilgileri şüpheli görüşlere karşı korumaya

çalışmış olsa da burada dört sorun belirir. Birincisi; tek duyu-içeriği anlayışının yetersizliği üzerinedir. Özne, önermenin anlamlı oluşunu belirlemede tek duyu-içeriği öncülüne güvenemez. Mantıksal çıkarımın güvenilirliği için başka duyu-içerikleri öncüllerine de ihtiyacı vardır. İkincisi, birinci sorunla paralellik gösterir. Duyu içeriğinin bir öznedeki kabulü solipsizm tehlikesi taşır çünkü bu kabul, başka öznenin duyu-içeriklerine olanak tanımamaktadır. Üçüncüsü; zayıf anlamdaki ölçütün geçmişle ilgili tarihsel ifadelerin doğruluğunu açıklığa kavuşturmada yetersiz oluşudur çünkü bu ifadeler, şimdiki duyu-içeriğine kapalıdır ve dolayısıyla öznenin deneyimine açık değildir. Dördüncüsü ise daha teknik bir tespittir. Zayıf anlamda doğrulanabilirlik ölçütü belli şartların gözetilmesi varsayımını içerir. Bu açıdan bir ifadenin anlamlı oluşunun, olası bir diziden hareketle mantıksal olarak çıkarılmasının beklenmesi mümkün değildir.

Doğrulanabilirlik ilkesiyle Ayer'in asıl hedefi, metafizik söylemlerin anlamsız olduğunu gösterip felsefeden onları eleyerek deneysel temelde dilsel-mantıksal çözümlenmeye dayalı bir anlayış geliştirmektir. Bunun, felsefe geleneğindeki bazı köklü tartışmaların çözümlenmesinde ve bilimin cevaplayamadığı soruların aydınlatılmasında yararlı olduğu kanısındadır. Diğer bir deyişle metafizikten arındırılmış eleştirel bir felsefenin, bilimsel bilgilerin açıklık kazanmasında kullanılabilir olduğunu düşünür ancak bu anlayışı bir yandan da felsefenin işlevini azaltmaktadır. Dolayısıyla doğrulanabilirlik ölçütü değer yargıları için kapsayıcı bir ölçüt değildir. Değer yargılarının duygusal tepkilere dayandığını düşünen Ayer, bu yargılara konu olan davranışların gözleme açık olduğunu belirtir ama bu davranışa yönelik yargıların gözleyen kişisel değerlendirmesini içerdiğinin altını çizer. Bir hırsızlık gözlemlenebilir ama onun iyi ya da kötü olduğunu savlamak anlamsızdır çünkü davranış nesnel olsa da yargı tamamen öznedir. Bu açıdan Ayer, nesnel bir ölçüt üzerinden öznel içerikli tartışmaların sonuçlandırılmasının mümkün olmadığını savunur. Bu doğrultuda tartışmanın anlamsız çekişmelere dönüşmesini engelleyecek bir tavır geliştirir. Değer üzerine yapılan tartışmalarda uzlaşımın ancak aynı kültürel değerlere sahip olan kişiler arasında olabileceğini belirtir.

Felsefeyi doğrulanabilirlik ölçütü üzerinden yenilemeye kalkmak onun; etik, siyaset, sanat ve din gibi alanlar üzerine işlevlerinin yok saydığını ya da görmezden geldiğini gösterir. Felsefenin bu alanlar üzerine işlevi olmadığını ileri sürmek kabul edilebilir bir şey değildir. İnsanın kendi varoluşunu anlamlandırması, hayatını sorgulaması, mutlu olması, merakını gidermesi ve entelektüel haz almasının yanı sıra iyi ve kötünün bireysel ve toplumsal açıdan değerinin belirlenmesi ve kamu düzeninin sağlanması gibi durumlar düşünüldüğünde bunlar için felsefeye ihtiyaç olduğu açıktır. Oysa Ayer, değer yargılarının evrenselliğini savunmaz ve onların doğrulanabilmeye açık olmadığını belirtir. Bu durum, değer yargılarının değersizleştirilmesine ve onların anlamsız görülmesine yol açmaktadır. Bu açıdan Ayer'in değer yargılarıyla metafizik ifadeleri aynı kefedeki tuttuğu söylenebilir.

Ayer'in değer yargılarını sadece duygusal görmesi eksik bir bakıştır. Bir tablonun güzel olduğuna yönelik ileri sürülen yargının tamamen duygusal olmadığı, içinde bilişsel durumlar taşıdığı ileri sürülebilir. Sanatsal yargı öznenin estetik bilincinin ürünü olabilir. Ayrıca değer yargılarını sadece öznel olduğunu düşünmek hatalı olabilir. Bir grubun tüm üyeleri aynı değer yargısına sahip olabilir. Bu yargı onlar için normatif bir karakter kazanıp davranışlarını biçimlendirebilir ve bu açıdan sosyolojik bir olgu haline gelebilir. Dolayısıyla bu yargılar öznelere davranışında gözlemlenebilir.

Ayer'in görüşlerinin temeline yönelik kabul edilebilir ilk güçlü eleştiriyi Russell vermiştir. Russell, "anlamlılığın" tanımını ele alır. Bunun içinde öncelikle kendini söz dizimsel olarak tanımasını gerektiğini belirterek kelimelerin anlaşılması ve doğru söz dizimi kurallarına göre bir araya getirilmesi durumunda bir cümlenin anlamlı olduğunu söyleyebileceğini ifade eder. Bu kurala uyan "uzak bulutsular (nebulalar) ışık hızından daha büyük bir hızla bizden uzaklaşıyor" ya da "Napolyon, St. Helena'da mutsuzdu" gibi birçok cümlenin, Ayer'in anlayışında doğrulama yeteneğine sahip olmadığını ileri sürer. Ona göre "anlamlılık" tanımının sorunu, tamamen sözel olarak görülebilir; daha önemlisi Ayer'in tanımının yorumlanması sorundur (Russell, 1947: 1).

Russell, fiziksel bilgilerin doğrulanması noktasında Ayer'in indirgemeci görüşünü de doğru bulmadığını belirtir çünkü fiziksel bilgilerin duyu-deneyinde belli koşullar gerçekleştikten sonra doğrulanabilmesi kabul edilemez. Ona göre fiziksel ilkelerin doğruluğu ile ilgili duyu-deneyimi vardır, ancak bu, ilkelerin kendilerinin duyu-deneyimi açısından yorumlanabileceği anlamına gelmez (Russell, 1947: 1).

Tüm bu genel ve önemli bazı değerlendirmelerin ışığında Ayer'in doğruluğun ölçütü sorununa çözüm olarak sunduğu revize edilmiş doğrulanabilirlik ilkesinin, tüm sentetik önermelerin doğrulanması noktasında yetersiz kaldığı, değer yargılarını açıklayabilecek bir formunun bulunmadığı, sadece bazı metafizik önermeleri anlamsız kılmaya yaradığı söylenebilir. Bu iddia, Ayer'in kendisinin bile bu konuda tam anlamıyla başarılı olamadığını itiraf etmiş olması ile doğrulanabilir.⁶⁹

---

⁶⁹1978 yılında Ayer, BBC televizyon kanalında Brayn Magee'nin yürüttüğü "Men of Ideas" adlı programda "Mantıksal Pozitivizm ve Mirası" adı altında onunla söyleyişide bulunur. Magee, mantıkçı pozitivizmin temel doktorinin ne olduğunu Ayer'e sorduğunda, Ayer bunun üç tane olduğunu belirtir ve ilk olarak doğrulanabilirlik ilkesini işaret eder. Doğrulanabilirlik ilkesinin biraz belirsiz olduğunu belirten Ayer, onu mantıkçı pozitivistler olarak netleştirmeye çalıştıklarını ama hiçbir zaman tam olarak başarılı olamadıklarını belirtir (Magee, 1978: 122).

KAYNAKLAR

- [1]. Akarsu, B. (1998). *Çağdaş felsefe*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- [2]. Ayer, A. J. (1935). *The criterion of truth*. *Analysis*, 3, 28-32.
- [3]. Ayer, A. J. (Ed.). (1959). *Logical positivism: Editor's introduction*. New York: The Free Press.
- [4]. Ayer, A. J. (1971). *Language, truth and logic*. Londra: Penguin Books.
- [5]. Ayer, A. J. (1984). *Algılama*. (Çev. V. Hacıkadıroğlu). *Algılama Duyuma ve Bilme* içinde (ss. 9-58). İstanbul: Metis Yayınları.
- [6]. Ayer, A. J. (1998). *Dil, doğruluk ve mantık*. (Çev. V. Hacıkadıroğlu). İstanbul: Metis Yayınları.
- [7]. Ayer, A. J. (2002). *Düşüncenin ustaları hume*. (Çev. C. Atilla). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- [8]. Ayers, M. (1991). *Locke epistemology and ontology*. London: Routledge.
- [9]. Berkeley, G. (1998). *A treatise concerning the principles of human knowledge*. Oxford: Oxford University Press.
- [10]. Carnap, R. (1959). The elimination of metaphysics through logical analysis of language. A. J. Ayer (Ed). In *Logical Positivism* (pp. 60-81). New York: The Free Press.
- [11]. Carnap, R. (1991). Logical foundations of the unity of science. Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout (Ed.). In *Philosophy of Science* (pp. 393-404). Cambridge: The Mit Press.
- [12]. Carnap, R. (2001). *Logical syntax of language*. (Amethe Smeaton Trans.). London: Routledge.
- [13]. Carnap, R. (2005) *The logical structure of the world and pseudo problems in philosophy*. (Rolf A. George trans.). Chicago: Open Court.
- [14]. Carnap, R. (2010). Doğrulanabilirlik. (Çev. C. Yıldırım). *Bilim Felsefesi* içinde (ss. 16-165). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- [15]. Descartes, R. (1984). *Metot üzerine konuşmalar*. (Çev. K. S. Sel). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- [16]. Descartes, R. (1997). *Felsefenin ilkeleri*. (Çev. M. Karasan). Ankara: MEB Yayınevi.
- [17]. Denkel, A. (1990). *Deneycilik, gerçekçilik, idealizm ve görüngücülük*. *Felsefe Tartışmaları*, 8, 40-46.
- [18]. Denkel, A. (1997a). *Düşünceler ve gerekçeler*. İstanbul: Göçebe Yayınları.
- [19]. Hume, D. (1976). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir soruşturma*. (Çev. O. Auoba), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- [20]. Hume, D. (1986). *İnsan zihni üzerine bir araştırma*. (Çev. S. Evrim). Ankara: MEB Yayınevi.
- [21]. Hume, D. (2009). *İnsan doğası üzerine bir inceleme*. (Çev. E. Baylam). Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- [22]. Godden, D. (2014). Mill's system of logic, W. M. Mander (Ed.), In *Oxford Handbook of British Philosophy in the Nineteenth Century* (pp. 44-71). Oxford: Oxford University Press.
- [23]. Grünberg, T. (1963). *Bernard russell tavsirler teorisi*. *Felsefe Arkivi*, 10, 138-173.
- [24]. Kant, I. (2000). *Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe prolegomena*. (Çev. İ. Kuçuradi ve Y. Örnek). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- [25]. Kant, İ. (2015). *Arı usun eleştirisi*. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- [26]. Locke, J. (2013). *İnsan anlığı üzerine bir deneme*. (Çev. V. Hacıkadıroğlu). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

- [27]. Mach, E. (1935). *Bilgi ve hata*. (Çev. S. E. Ander). İstanbul: Devlet Basımevi.
- [28]. Mach, E. (1986). *Principles of the theory of heat*. Boston: Springer Netherlands.
- [29]. Magee, B. (1978). *Men of ideas*. New York: Viking Press.
- [30]. Özlem, D. (1996). *Felsefe ve doğa bilimleri*. İzmir: İnkılap Kitapevi.
- [31]. Poincaré, H. (1905), *Science and hypothesis*, New York: The Walter Scott Publishing.
- [32]. Price, H. H. (1958). *A quarterly review of psychology and philosophy*. *Mind*, LXVH, 268, 433-464.
- [33]. Rossi, J. G. (2013). *Analitik felsefe*. (Çev. A. Altınörs). İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yayınları.
- [34]. Russell, B. (1905). *On denoting*. *Mind*, 14, 479-493.
- [35]. Russell, B. (1947). *Review of language, truth and logic*, 2nd ed. *Horizon*, 15, 1-2.
- [36]. Russell, B. & Whitehead, A. N. (1997). *Principia mathematica*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [37]. Russell, B. (1996). *Dış dünya üzerine bilgimiz*. (Çev. V. Hacıkadıroğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- [38]. Russell, B. (2013). *Anlam ve doğruluk üzerine*. (Çev. E. Onat). Ankara: İtalik Yayınları.
- [39]. Russell, B. (1951). *An outline of philosophy*. Edinburgh: Great Britain.
- [40]. Schlick, M. (1939). *Problems of ethics*. (David Rynin, Trans.). New York: Prentice-Hall.
- [41]. Schlick, M. (1959). The turning point in philosophy. A. J. Ayer (Ed). In *Logical Positivism* (pp. 52-59). New York: The Free Press.
- [42]. Schlick, M. (1974). *General theory of knowledge*. (Albert E. Blumberg, Trans.). Wien: Springer-Verlag.
- [43]. Soykan, Ö. N. (2006). *Felsefe ve dil wittgenstein üzerine bir araştırma*. İstanbul: MTV Yayınları.
- [44]. Ural, Ş. (2011). *Basitlik ilkesi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- [45]. Ural, Ş. (2012). *Pozitivist felsefe*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- [46]. Yıldırım, C. (2010). *Bilim felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- [47]. Wiggins, D. (1991). *Ayer's ethical theory: emotivism or subjectivism?*. *Royal Institute of Philosophy Supplement*, 30, 181 – 196
- [48]. Wittgenstein, L. (2010). *Tractatus logico-philosophicus*. (Çev. O. Aruoba). İstanbul: Metis Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Sarper Serkan AVCI

Doğum Tarihi : 17/08/1980

E-mail : sarperserkanavci@gmail.com

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Felsefe Grubu Öğrt.	Atatürk Üniversitesi	2005

Görevler :

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen (MEB)	Atatürk M. T. A. L. (Yüreğir/ADANA)	2014